

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА
ФРАНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МИСИШИН АННА ВОЛОДИМИРІВНА

Прим. № _____
УДК 341.9:341.6

ДИСЕРТАЦІЯ
**ВИЗНАННЯ І ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ
ЮРИСДИКЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ**

Спеціальність 081 – Право
Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії з права

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ /**А. В. Мисишин**/

Науковий керівник:
Михайлів Марія Омелянівна
кандидат юридичних наук, доцент.

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Мисишин А. В. Визнання і виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в умовах євроінтеграції України в Європейський Союз. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з права за спеціальності 081 «Право». – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою в адаптації українського законодавства з правом ЄС у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а також наявністю великої кількості справ, які розглядаються в юрисдикційних органах іноземних держав.

Розділ I “Теоретико-правові засади визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів” складається з трьох підрозділів та присвячений з'ясуванню правової природи визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів. Зокрема, у даному розділі розглянуті сутнісні відмінності та проведено розмежування понять правової природи визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів. А також запропоновано розмежовувати дві системи, за якими здійснюється виконання рішень іноземних юрисдикційних органів: система екзекватури, за якою здійснюється визнання та виконання іноземного судового рішення як такого; система англо-американського загального права (система сумарного права), за якою іноземне судове рішення є основою для нового (у державі, де необхідне визнання та/або виконання рішення) судового розгляду, за якого іноземне рішення створює презумпцію для того, на чю користь його винесено.

Запропоновано диференціювати джерела правового регулювання з питань визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів на: національні та міжнародні. За видом юрисдикційних органів на ті: а) які застосовуються до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних судових рішень; б) які застосовують до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних арбітражних рішень; в) які застосовуються до питань правового регулювання визнання та виконання рішень інших іноземних юрисдикційних органів. У даному розділі досліджено визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів крізь призму зобов'язань України за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом та перспективи уніфікації законодавства України та ЄС щодо визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів. В тому числі вперше проведено аналіз Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах.

Розділ II “Визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні”

складається з трьох підрозділів, в яких розкривається поняття визнання та виконання рішень іноземних судів та їх співвідношення. Проаналізовано особливості порядку розгляду клопотань про визнання іноземних судових рішень та процедуру звернення до примусового виконання.

У даному розділі наголошується на важливості розмежування окремих аспектів справ про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, з одного боку, та справ про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню – з іншого. Проаналізовано підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів, здійснено порівняльний аналіз національного законодавства та міжнародних договорів, що регулюють дане питання. Запропоновано внести зміни у процесуальне законодавство України у зв'язку із підписанням

Україною Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах 2019 року.

Запропоновано імплементувати міжнародний досвід з питань онлайн судочинства та використання національними судами новітніх технологій, які мають на меті покращити процес визнання та виконання іноземних судових рішень. Таке нововведення зумовлене тим, що суди часто зловживають строками перевірки клопотання про надання дозволу на визнання та примусове виконання рішення на відповідність вимогам законодавства та призначення справи до розгляду, а використання інформаційно-комунікаційних технологій може значно спростити роботу суду та пришвидшити процес визнання та виконання іноземних рішень.

Розділ III “Визнання та виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів” складається з трьох підрозділів. В цьому розділі здійснено аналіз умов та порядку визнання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів та окреслено відмінність між поняттям «визнання» та «виконання» рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів. В першому підрозділі досліджено декілька підходів до визнання та виконання арбітражних рішень: 1) надання арбітражному рішенню виконавчої сили; 2) депонування рішення в суді або іншому державному органі; 3) система ексекватури – надання дозволу державним судом на виконання арбітражних рішень, який є підставою для звернення до державної виконавчої служби.

Проаналізувавши моделі порядку виконання іноземних арбітражних рішень, запропоновано класифікувати їх на чотири види:

-депонування, або реєстрація, рішення в суді або іншому компетентному органі, після чого воно може бути виконане так, якби воно було рішенням національного суду;

-виконання арбітражного рішення безпосередньо, без його депонування або реєстрації (в окремих випадках може вимагатися дозвіл суду на виконання);

-звернення до суду з проханням про визнання та виконання рішення (екзекватура);

- пред'явлення до суду позову на підставі арбітражного рішення як факту наявності боргового зобов'язання, яке підлягає судовому захисту.

Проведено аналіз особливостей виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів та проблемних аспектів, які виникають під час подання клопотання про виконання іноземних арбітражних рішень. Проаналізовано зміни у законодавстві, а також судову практику щодо підстав для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів, у зв'язку з реформою судочинства 2017 року. Досліджено, що у новій редакції Цивільного процесуального кодексу України було введено дволанкову структуру судового розгляду справ про визнання та виконання рішень іноземних міжнародних арбітражних судів, змінено перелік вимог до змісту заяви про надання дозволу на примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу і перелік підстав для відмови у наданні дозволу на примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також запроваджено процедуру добровільного виконання рішення іноземного міжнародного комерційного арбітражу про стягнення грошових коштів.

Дисертаційна робота є одним з перших в Україні комплексних досліджень визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в умовах євроінтеграції України в Європейський Союз. У результаті дослідження сформульовано і обґрунтовано низку положень, висновків та пропозицій, зокрема:

Уперше:

1. визначено авторське поняття «визнання та виконання рішення іноземного юрисдикційного органу», під яким запропоновано розуміти процес застосування примусових заходів уповноваженими органами держави щодо рішення, постановленого іноземним судом, іноземним міжнародним комерційним арбітражним судом чи іншими іноземними юрисдикційними органами, визнаним державним судом на території держави виконання і виконаним, в порядку, передбаченому процесуальним законодавством держави, де запитується таке виконання;

2. запропоновано доповнити підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, передбачені ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України новими видами підстав та внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України, зокрема:

1) ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України доповнити пунктом 10 наступного змісту: «Якщо представлені документи не підтверджують легітимність остаточного рішення в державі їх прийняття»;

2) положення п. 4. ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України «якщо раніше ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, яка порушена до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді» доповнити частиною наступного змісту: «або у випадку, коли рішення є несумісним із раніше ухваленим рішенням суду іноземної держави між тими самими сторонами з того самого предмета, якщо раніше ухвалене рішення

задовольняє всі умови, необхідні для визнання та виконання останнього у запитуваній Державі»;

3. запропоновано впровадити в Україні інформаційно-телекомунікаційну систему, з метою сприяння покращенню функціонування суду та спрощення подання документів, що стосується виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів. Запровадження такої системи надасть можливість у найкоротші строки повідомляти сторін про прийняте рішення щодо їх клопотання про визнання та надання дозволу на виконання рішень іноземного суду;

4. запропоновано встановити строк, протягом якого суддя повинен розглянути клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, доповнивши ч. 2 ст. 467 Цивільного процесуального кодексу України положенням, що після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя, протягом 5 днів, але не пізніше 1 місяця постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду;

5. запропоновано доповнити перелік ухвал, передбачених ч. 1 ст. 352 Цивільного процесуального кодексу України, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, пунктом 42 наступного змісту: «надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду»;

6. обґрунтовано пропозицію, спрямовану на удосконалення правового регулювання забезпечувальних заходів при розгляді справ міжнародним комерційним арбітражем. Зокрема, на основі аналізу практики та законодавчих положень застосування забезпечувальних заходів,

запропоновано доповнити Закон України «Про виконавче провадження» положенням щодо виконання ухвали про застосування забезпечувальних заходів Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, у зв'язку із чим статтю 136 Господарського процесуального кодексу України доповнити частиною 2 та викласти її в наступній редакції: «Господарський суд здійснює забезпечувальні заходи на підставі ухвали Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України за клопотанням особи - сторони арбітражного провадження».

Удосконалено:

1. концепцію правової природи визнання та виконання рішень іноземних судів шляхом аргументованого визначення її особливостей;

2. розмежування та співвідношення понять «визнання» та «виконання» іноземних юрисдикційних органів;

3. моделі порядку визнання та виконання іноземних арбітражних рішень;

4. класифікацію джерел правового регулювання питань визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів. Зокрема запропоновано такі джерела за територією на яку вони поширюються поділяти на: національні та міжнародні. За видом юрисдикційних органів джерела правового регулювання прокласифікувати на: 1) ті, які застосовуються до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних судових рішень; 2) ті, які застосовують до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних арбітражних рішень; 3) ті, які застосовують до питань правового регулювання визнання та виконання рішень інших іноземних юрисдикційних органів.

Набули подальшого розвитку:

1. пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного процесуального та господарського процесуального законодавства України в частині підстав для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів;

2. твердження про те, що правова природа визнання та виконання рішень іноземних судів та рішень іноземних арбітражів принципово різняться;

3. удосконалено положення про дволанкову структуру судового розгляду справ про визнання та виконання рішень міжнародних арбітражних судів.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для подальших наукових розробок, вдосконалення національного законодавства та практики його застосування, а також для підготовки підручників, навчальних посібників та викладання курсів «Міжнародне приватне право», «Цивільне процесуальне право України», «Господарське процесуальне право України», «Міжнародний цивільний процес», «Міжнародний комерційний арбітраж», а також у нормотворчій діяльності.

Ключові слова: визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, іноземний суд, іноземний міжнародний комерційний арбітраж, рішення іноземного суду, рішення міжнародного арбітражу, підстави для відмови у виконанні рішень іноземних судів, підстави для відмови у виконанні рішень іноземних комерційних арбітражів.

Список публікацій здобувачки:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мисишин А. В. Джерела правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №6. С. 41-45.

2. Мисишин А. В. Забезпечувальні заходи під час розгляду справ міжнародним комерційним арбітражем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. №50. С. 92-95.

3. Мисишин А. В. Порухення публічного порядку як підстава для відмови у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання іноземного арбітражного рішення. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 79-83.

4. Mysyshyn A. Digital reform as a method of acceleration of recognition and enforcement of international judicial decisions in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. С. 109-112.

5. Мисишин А. В. Визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів крізь призму зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. №2. С. 67-71.

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мисишин А. В. Становлення інституту визнання та виконання рішень іноземних судів у національному законодавстві. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7-8 грудня 2019 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. С. 74-76.

2. Мисишин А. В. Національні джерела правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні. *Актуальні проблеми правових наук в Євроінтеграційному вимірі*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 грудня 2019 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів України». С. 101-104.

3. Мисишин А. В. Особливості використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій у процесі визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів. *Систематизація українського і європейського законодавства в сучасних реаліях*. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Арад, 27-28 грудня 2019 р.). Арад: *Facultatea de Științe Juridice, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș*. С. 93-96.

4. Мисишин А. В. Підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень міжнародних комерційних арбітражів. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27 січня 2020 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. С. 43-46.

5. Мисишин А. В. Проблемні аспекти уніфікації законодавства України та ЄС у сфері визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів. *Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин*: м. Одеса., Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8-9 березня 2020 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. С. 53-55.

6. Мисишин А. В. Підстави для відмови у виконанні іноземних судових рішень за Конвенцією про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*. 2020. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24 квітня 2020 р.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 42-44.

ANNOTATION

Mysyshyn A. – Recognition and enforcement of judgments of foreign jurisdictional bodies in the context of Ukraine's integration into the European Union. A thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Law in specialty 081 “Law”. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The relevance of the research topic arises from the necessity to harmonize Ukrainian legislation with EU law in connection with signing of Association Agreement between the European Union and Ukraine, as well as the existence of numerous cases which are considered in jurisdictional bodies of foreign states.

Section 1 "Theoretical and legal principles of the recognition and enforcement of foreign judgments" consists of three sections and focus on clarifying the legal nature of the recognition and enforcement of foreign judgments. In particular, this section examines the essential differences and distinguishes between the concepts of the legal nature of the recognition and enforcement of foreign judgments. It is also proposed to distinguish between two systems, according to which the enforcement of foreign judgments is enforced: the system of exequatur, according to which the recognition and enforcement of foreign judgments are enforced; Anglo-American common law system (summary law system), due to which a foreign judgment is the basis for a new judicial proceeding (in a country where recognition and/or enforcement of the judgment is required), due to which the foreign judgment creates a presumption in whose favor it is decided.

This section analyzes the sources of legal regulation of recognition and enforcement of foreign judgments and suggests to classify sources of legal regulation of recognition and enforcement of foreign judgments by the following types: 1) national legislation; 2) international agreements: a) bilateral agreements; b) multilateral agreements. This section also suggests to divide the sources of legal

regulation of recognition and enforcement of foreign judgments into national and international, and by the type of jurisdiction into: 1) those, applicable to the legal regulation of recognition and enforcement of foreign judgments; 2) those, applicable to issues of legal regulation of recognition and enforcement of international arbitral awards; those, applicable to issues of legal regulation of recognition and enforcement of decisions of foreign jurisdictions. The sources of legal regulation of recognition and enforcement of foreign judgments are also analyzed in this section.

The research highlights the issue of the recognition and enforcement of foreign judgments through the prism of Ukraine's obligations under the Association Agreement with the European Union and the prospects of unification of Ukrainian and EU legislation on the recognition and enforcement of foreign judgments.

Section II “Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Ukraine” consists of three subsections. This section calls attention to the definition of the recognition and enforcement of foreign judgments and their correlation. The processing of applications for recognition of foreign judgments and the applying procedure for the enforcement of foreign judgments are examined.

This section emphasizes the importance to distinguish certain aspects of cases on the recognition and enforcement of a foreign judgments – on the one hand, judgments that are subject to the enforcement, on the other hand – judgments that are not subject to the enforcement,. The section analyzes the grounds for refusing to recognize and enforce foreign judgments, provides a comparative analysis of national legislation and international agreements, provides recommendations for procedural legislation in the case of the ratification of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters. The novelty of this section is an innovative proposal to implement the international experience of online litigation and to use by Ukrainian courts new innovative technological solutions that significantly improve and accelerate the

process of the recognition and enforcement of foreign judgments. This innovation arises from the fact that courts often misuse the time limits for considering applications for permission to recognize and enforce a foreign judgment for compliance with the law and assign the case for consideration, and the use of information and communication technologies can significantly simplify and speed up court's workload, which in turn will speed up the process of recognition and enforcement of foreign judgments.

Section III "Recognition and Enforcement of International Commercial Arbitral Awards" consists of three subsections. This section analyzes the conditions and procedure for recognition of awards of the International Commercial Arbitration and outlines the difference between the "recognition" and "enforcement" of arbitral awards. The section examines several approaches to the recognition and enforcement of arbitral awards: 1) giving the arbitral award executive power; 2) depositing a decision in a court or other state body; 3) exequatur system – granting permission by the domestic court to enforce arbitral awards, which is the basis for applying to the state executive service.

It is suggested to classify types of enforcement of foreign arbitral awards into four types:

- deposition, or registration, of a judgment in a court or other competent authority;
- enforcement of the arbitral award directly, without its deposition or registration (for which, however, the court's permission for the enforcement may be required);
- application to the court with a request for recognition and enforcement of an arbitral award (exequatur);
- filing a lawsuit on the basis of an arbitral award as a fact of existence of a debt obligation that is subject to the justiciability.

The peculiarities of the enforcement of arbitral awards, and the problematic aspects that arise while submitting an application for the enforcement of arbitration awards are examined in this dissertation. The changes in the domestic legislation due to the Reform in 2017 and the case law on the grounds for refusal to recognize and enforce international arbitral awards are analyzed. It also is examined that in connection with the new Judicial Reform in 2017, the new version of the Civil Procedural Code (CPC) of Ukraine introduced a two-tier structure of the judicial proceeding on the recognition and enforcement of arbitral awards (Court of Appeal - Court of Cassation), the list of requirements for granting permission to enforce arbitral awards of international commercial arbitration and the list of grounds for refusing to grant permission to enforce awards of international arbitration have been changed. The procedure of voluntary enforcement of awards of the international commercial arbitration has been introduced.

The dissertation is the first Ukrainian comprehensive research of the recognition and enforcement of judgments of foreign jurisdictional bodies in the context of Ukraine's integration into the European Union. As a result of the research a number of recommendations were formulated and substantiated, in particular:

For the first time:

1. proposed own definition of “the recognition and enforcement of judgments of foreign jurisdictional bodies”, which means the use of coercive measures by authorized state bodies on the decision of a foreign court, international commercial arbitration or other foreign jurisdictional body, recognized by the court of Origin, according to the procedural legislation of the State where such recognition is requested;
2. proposed to supplement the grounds for refusing of the approval of the application for enforcement of a foreign judgment, provided in the Article 468 of the Civil Procedural Code of Ukraine with new types of grounds for refusal and make

appropriate changes to the Part 2 of the Article 468 of the Civil Procedure Code of Ukraine, in particular:

1. add to the part 2 of the Art. 468 of the Civil Procedure Code of Ukraine the paragraph 10 with the following provision: "If the submitted documents do not confirm the legitimacy of the final decision in the State of Origin";
2. provisions of paragraph 4 of the Part 2 of the Art. 468 of the Civil Procedural Code of Ukraine "If the decision of the Ukrainian court in a dispute between the same parties, on the same subject and on the same grounds that has entered into the force, or if the court of Ukraine has a case in a dispute between the same parties, with of the same subject and on the same grounds, which was initiated before the opening of proceedings in a foreign court", add the following: "or if the decision is incompatible with a previous foreign judgment between the same parties and on the same subject, if the earlier decision satisfies all the conditions necessary for the recognition and enforcement of the last one in the requested State";
3. proposed to implement informational telecommunication system in Ukraine, aiming to improve the functioning of the courts and simplify the submission of documents relating to the recognition and enforcement of foreign judgments and international arbitral awards. The implementation of such system would provide an opportunity for parties to be notified in a short term on the status of their application for recognize and enforce a foreign judgment;
4. proposed to establish a period for aa judge to consider an application for permission to enforce the judgment of a foreign court, supplementing a Part 2 of the Art. 467 of CPC of Ukraine by the following provision: "After the submission of debtors' objections in a written form or in case of his or her refusal to submit such objections, and if within a month from the time of notification of the debtor that his or her application has been received by the court, the judge within 5 days but not

later than 1 month set a date, time and place of the court hearing; the parties are notified in a written form, but no later than ten days before its consideration;

5. proposed to supplement the provisions of the Part 1 of the Art. 352 of the CPC of Ukraine, which states that separately from the court decision may be appealed the decision of the court of the first instance by the paragraph 42 – granting permission to enforce the decision of a foreign court;

6. the proposals aimed at improving the legal regulation of the interim measures in the international commercial arbitration. Based on the analysis of the court practice, it is proposed to supplement provisions of the national legislation, in particular, the Law of Ukraine "On Enforcement Proceedings" and the Article 136 of the Economic Procedural Code of Ukraine supplement with a part 2 by the following provision: "Economic Court carries apply interim measures on the basis of the international commercial arbitral award of the International Commercial Arbitration Court at the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry at the request of a person – a party to the arbitration proceedings".

Improved:

1) the concept of the legal nature of the recognition and enforcement of foreign judgments by reasoned determination of its features;

2) delimitation and correlation of the concepts of the "recognition" and "enforcement" of foreign judgments;

3) models of the procedure for recognition and enforcement of foreign arbitral awards;

4) classification of sources of recognition and enforcement of decisions of international jurisdictional bodies by the territory covered by their legal regulation (national and international) and by the type of jurisdiction (those applicable to the legal regulation of recognition and enforcement of foreign judgments; those

applicable to issues of legal regulation of recognition and enforcement of arbitral awards).

Were further developed:

1) proposals to improve the current civil procedural and economic procedural legislation of Ukraine in terms of grounds for refusal to recognize and enforce judgments of foreign courts;

2) the assertion that the legal nature of the recognition and enforcement of judgments of foreign courts and international arbitration awards are fundamentally different;

3) improved the provisions on the two-tier structure of court proceedings on the recognition and enforcement of awards of international arbitral courts.

The results of the dissertation research can be used for further research, improvement of national legislation and its practical use, as well as for the preparation of textbooks, manuals and teaching courses on "Private International Law", "Civil Procedure Law of Ukraine", "Economic Procedural Law of Ukraine", "International Commercial Arbitration" as well as in rulemaking activities.

Key words: recognition and enforcement of judgments of foreign jurisdictional bodies, foreign court, international commercial arbitration, decision of a foreign court, international arbitral awards, grounds for refusal to recognize a foreign judgment, grounds for refusal to enforce international arbitral award.

List of author's publications:

In which the main academic results of the dissertation are published:

1. Mysyshyn A. Sources of legal regulation of recognition and enforcement of decisions of foreign jurisdictional bodies in Ukraine. *Entrepreneurship, economy and law*. 2018. №6. Pp. 41-45.

2. Mysyshyn A. Precautionary measures during the consideration of cases by international commercial arbitration. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. 2018. №50. Pp. 92-95.

3. Mysyshyn A. Violation of public order as a ground for refusing to recognize and grant permission for enforcement of a international arbitral award. *Scientific notes of Tavriya National University named after V. Vernadsky*. 2020. Volume 31 (70). № 1. Pp. 79-83.

4. Mysyshyn A. Digital reform as a method of acceleration of recognition and enforcement of decisions of foreign jurisdictional bodies in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. Pp. 109-112.

5. Mysyshyn A. Recognition and enforcement of decisions of foreign jurisdictional bodies through the prism of Ukraine's obligations under the Association Agreement with the EU. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*. 2020. №2. Pp. 67-71.

Which certify the approbation of the dissertation materials:

1. Mysyshyn A. Formation of the institution of recognition and enforcement of decisions of foreign courts in national legislation. Modern state formation and law-making: questions of theory and practice: Mater. international scientific-practical conf. (Odessa, December 7-8, 2019). Odessa: Black Sea Law Foundation. Pp. 74-76.

2. Mysyshyn A. National sources of legal regulation of recognition and enforcement of decisions of foreign jurisdictional bodies in Ukraine. *Actual problems of legal sciences in the European integration dimension: Mater. international scientific-practical conf.* (Kharkiv, December 17, 2019). Kharkiv: NGO "Association of Postgraduate Lawyers of Ukraine". Pp. 101-104.

3. Mysyshyn A. Features of the use of the latest information and communication technologies in the process of recognition and enforcement of decisions of foreign courts and arbitrations. *Systematization of Ukrainian and European legislation in modern realities. Mater. international scientific-practical conf.* (Arad, December 27-28, 2019). Arad: Faculty of Law, University of the West "Vasile Goldi". Pp. 93-96.

4. Mysyshyn A. Grounds for refusal to recognize and enforce international commercial arbitral awards. *The rule of law in the process of state formation and protection of human rights in Ukraine: Mater. international scientific-practical conf.* (Odessa, January 27, 2020). Odessa: Black Sea Law Foundation. Pp. 43-46.

5. Mysyshyn A. Problematic aspects of the unification of Ukrainian and EU legislation in the field of recognition and enforcement of decisions of foreign jurisdictional bodies. The essence and significance of the influence of legislation on the development of public relations: *Odessa., Mater. international scientific-practical conf.* (Odessa, March 8-9, 2020). Odessa: Black Sea Law Foundation. Pp. 53-55.

6. Mysyshyn A. Grounds for refusal to enforce foreign judgments under the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters. *Current issues of human rights, the state and the legal system. 2020. Mater. international scientific-practical conf.* (Lviv, April 24, 2020). Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2020. Pp. 42-44.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ ЮРИСДИКЦІЙНИХ ОРГАНІВ.....	33
1.1. Правова природа визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів.....	33
1.2. Джерела правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів.....	51
1.3. Уніфікація законодавства України та ЄС у сфері визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів.....	63
Висновки до розділу 1.....	83
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ.....	85
2.1. Поняття визнання та виконання рішень іноземних судів та їх співвідношення.....	85
2.2. Порядок визнання та виконання рішень іноземних судів.....	90
2.3. Підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів.....	107
Висновки до розділу 2.....	132
РОЗДІЛ 3. ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ.....	135
3.1. Умови та порядок визнання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів.....	135
3.2. Особливості виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів.....	144
3.3. Підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів.....	165
Висновки до розділу 3.....	190
ВИСНОВКИ.....	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	199
ДОДАТКИ.....	226

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄСПЛ - Європейський суд з прав людини

ЄКПЛ - Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

Нью-Йоркська Конвенція 1958 року - Конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень

Київська Угода 1992 року - Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності

Конвенція 1950 року - Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини

Конвенція 2019 року - Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах

ЦК України - Цивільний кодекс України

ГК України - Господарський кодекс України

ГПК України - Господарський процесуальний кодекс України

ЦПК України - Цивільний процесуальний кодекс України

МКАС - Міжнародний комерційний арбітражний суд

ТПП України - Торгово-промислова палата України

ЗУ - Закон України

Ст. - стаття

ВСТУП

Актуальність теми. З розвитком міжнародних економічних відносин зросла кількість спорів у сфері зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності. Ефективним способом їх вирішення є можливість звернення до певних видів юрисдикційних органів, зокрема до міжнародного комерційного арбітражу. А необхідною умовою захисту прав суб'єктами міжнародних приватноправових відносин є визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів.

В умовах інтенсивної інтеграції України у європейську та світову спільноту та після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, виняткову увагу варто присвятити адаптації українського законодавства до права Європейського Союзу та проаналізувати процедури визнання та виконання іноземних судових рішень, винесених в іноземних державах.

Потреба в адаптації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу постала дуже гостро і причиною цього є не лише євроінтеграційні процеси України. На сьогодні велика кількість справ розглядається в юрисдикційних органах іноземних держав, таким чином, наявність неврегульованої системи визнання та виконання рішень такими органами ускладнює гарантування Україною своїм громадянам захисту їх конституційних прав.

Зазначене обумовлює актуальність доктринального дослідження можливості міжнародної уніфікації норм з питання визнання та виконання рішень іноземних судів, іноземних арбітражів та інших іноземних юрисдикційних органів за участі України та держав Європейського Союзу.

Окремі питання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів досліджували у своїх працях такі іноземні та

вітчизняні науковці, як: G. Born, A. Redfern, J. Hill, M. Hanter, Д. Д. Аверин, Л. П. Ануфрієва, П. І. Белоусов, М. М. Богуславський, Н. А. Боднар, І. В. Венедіктова, А. Г. Гулик, Р. В. Зайцев, Т. С. Захарченко, А. С. Довгерт, В. П. Кіселичник, М. О. Козелецька, В. В. Комаров, В. М. Коссак, В. І. Кисіль, І. С. Лукасевич-Крутник, Л. А. Лунц, Є. В. Макаренко, М. М. Мальський, Д. А. Мінченко, М. О. Михайлів, В. А. Муравйов, Ю. В. Навроцька, Ю. Д. Притика, О. С. Рибак, М. В. Селівон, С. М. Теплюк, С. Я. Фурса, Г. А. Цірат, Т. А. Цувіна та ін.

Проблема визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів існує давно, проте вона розглядалася науковцями лише крізь призму міжнародних договорів, а тому це питання у світлі охорони та захисту прав фізичних і юридичних осіб стає дедалі актуальнішим. Важливо у свою чергу також звернути увагу і на те, що комплексного дослідження питань визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів не проводилося ні в Україні, ні в державах Європейського Союзу. Більшість досліджень стосуються лише окремих питань визнання та виконання рішень іноземних чи арбітражних судів, а це, у свою чергу, вказує на актуальність такого комплексного дослідження.

Окремі питання визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів у своїх дисертаційних дослідженнях розкривали такі науковці: Ю. Д. Притика «Правові засади формування і функціонування міжнародного арбітражу в Україні» (1997 р.), Г. А. Цірат «Визнання іноземних арбітражних рішень» (2000 р.), М. О. Козелецька «Визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах в Європейському Союзі» (2015 р.), Д. А. Мінченко «Визнання та виконання рішень іноземних судів: Україна та Англія» (2018 р.), С. М. Теплюк

«Застереження про публічний порядок як підстава для відмови у визнанні і виконанні іноземних арбітражних рішень» (2018 р.).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідної тематики кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми уніфікації, цивільного законодавства України з правом ЄС» (2016-2018 років, номер державної реєстрації 0116U001703) та «Новелізація цивільного та цивільно-процесуального права в умовах реформи судочинства (2019-2021 років, номер державної реєстрації 0119U002358).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування умов та порядку визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в умовах євроінтеграції України в ЄС. Визначення правової природи інституту визнання та виконання іноземних судових рішень, рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів та рішень інших іноземних юрисдикційних органів на основі комплексного аналізу законодавства ЄС та формування концепції законодавчого регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні.

Мета дисертаційного дослідження визначається його теоретико-прикладним характером та включає у себе наступні завдання:

- розкрити правову природу інституту визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів;
- охарактеризувати джерела правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів;
- розкрити зміст понять «визнання» та «виконання» іноземних судових рішень та виокремити їх характерні ознаки;

- висвітлити особливості визнання та виконання іноземних судових рішень в Україні та в державах Європейського Союзу;
- проаналізувати умови та порядок визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів;
- виокремити підстави відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів;
- розробити пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері визнання та виконання рішень окремих видів іноземних юрисдикційних органів.

Об'єктом дослідження є процесуальні правовідносини, які виникають у зв'язку із визнанням та виконанням судових рішень іноземних юрисдикційних органів.

Предметом дослідження є процесуальні особливості визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, законодавство України та держав ЄС, міжнародні договори, практика визнання та виконання судових рішень іноземних юрисдикційних органів.

Методи дослідження. Відповідно до мети, завдань, об'єкту та предмета дослідження у дисертаційній роботі використані наступні методи наукового пізнання: діалектичний (надає можливість розглянути інститут визнання та виконання судових рішень іноземних юрисдикційних органів та його правову природу); порівняльний (при аналізі іноземного законодавства та міжнародної судової практики); історичний (дає можливість встановити динаміку становлення та розвитку теоретичної думки, законодавства і праворозуміння визнання та виконання іноземних судових і арбітражних рішень в Україні та обґрунтувати необхідність подальшого їх наукового дослідження); формально-логічний метод, зокрема аналізу та синтезу (дозволяє в коротких визначеннях зібрати значний обсяг інформації, що стосується визнання та

виконання іноземних юрисдикційних органів); догматичний метод (використовується для тлумачення міжнародного законодавства, наукових концепцій і сприяє виробленню авторських підходів до формулювань ключових понять та у цілому до розробки власної догми визнання та виконання судових рішень іноземних юрисдикційних органів) та інші. Вибір та використання зазначених методів, в залежності від вирішення конкретних завдань у дисертаційному дослідженні має подекуди комбінований характер.

Отримані висновки можуть бути використані для вдосконалення законодавства України у сфері визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів.

Наукова новизна результатів дослідження. Дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в умовах євроінтеграції України в ЄС.

За результатами дослідження сформульовано низку положень, висновків та пропозицій до законодавства:

Уперше:

1. визначено авторське поняття «визнання та виконання рішення іноземного юрисдикційного органу», під яким запропоновано розуміти процес застосування примусових заходів уповноваженими органами держави щодо рішення, постановленого іноземним судом, іноземним міжнародним комерційним арбітражним судом чи іншими іноземними юрисдикційними органами, визнаним державним судом на території держави виконання і виконаним, в порядку, передбаченому процесуальним законодавством держави, де запитується таке виконання;

2. запропоновано доповнити підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, передбачені ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України новими

видами підстав та внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України, зокрема:

1) ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України доповнити пунктом 10 наступного змісту: «якщо представлені документи не підтверджують легітимність остаточного рішення в державі їх прийняття»;

2) положення п. 4. ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України «якщо раніше ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, яка порушена до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді» доповнити частиною наступного змісту: «або у випадку, коли рішення є несумісним із раніше ухваленим рішенням суду іноземної держави між тими самими сторонами з того самого предмета, якщо раніше ухвалене рішення задовольняє всі умови, необхідні для визнання та виконання останнього у запитованій Державі»;

3. запропоновано впровадити в Україні інформаційно-телекомунікаційну систему, з метою сприяння покращенню функціонування суду та спрощення подання документів, що стосується виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів. Запровадження такої системи надасть можливість у найкоротші строки повідомляти сторін про прийняте рішення щодо їх клопотання про визнання та надання дозволу на виконання рішень іноземного суду;

4. запропоновано встановити строк, протягом якого суддя повинен розглянути клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, доповнивши ч. 2 ст. 467 Цивільного процесуального кодексу України положенням, що після подання боржником заперечень у письмовій

формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя, протягом 5 днів, але не пізніше 1 місяця постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду;

5. запропоновано доповнити перелік ухвал, передбачених ч. 1 ст. 352 Цивільного процесуального кодексу України, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, пунктом 42 наступного змісту: «надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду»;

6. обгрунтовано пропозицію, спрямовану на удосконалення правового регулювання забезпечувальних заходів при розгляді справ міжнародним комерційним арбітражем. Зокрема, на основі аналізу практики та законодавчих положень застосування забезпечувальних заходів, запропоновано доповнити Закон України «Про виконавче провадження» положенням щодо виконання ухвали про застосування забезпечувальних заходів Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, у зв'язку із чим статтю 136 Господарського процесуального кодексу України доповнити частиною 2 та викласти її в наступній редакції: «Господарський суд здійснює забезпечувальні заходи на підставі ухвали Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України за клопотанням особи - сторони арбітражного провадження».

Удосконалено:

1. концепцію правової природи визнання та виконання рішень іноземних судів шляхом аргументованого визначення її особливостей;

2. розмежування та співвідношення понять «визнання» та «виконання» іноземних юрисдикційних органів;

3. моделі порядку визнання та виконання іноземних арбітражних рішень;

4. класифікацію джерел визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів за територією на яку поширюється дія їх правового регулювання (національні та міжнародні) та за видом юрисдикційних органів (ті, які застосовуються до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних судових рішень; ті, які застосовуються до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних міжнародних арбітражних рішень; ті, які застосовуються до питань правового регулювання визнання та виконання рішень інших іноземних юрисдикційних органів).

Набули подальшого розвитку:

1. пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного процесуального та господарського процесуального законодавства України в частині підстав для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів;

2. твердження про те, що правова природа визнання та виконання рішень іноземних судів та рішень іноземних арбітражів принципово різняться;

3. удосконалено положення про дволанкову структуру судового розгляду справ про визнання та виконання рішень міжнародних арбітражних судів.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для подальших наукових розробок, вдосконалення національного законодавства та практики його застосування, а також для підготовки підручників, навчальних посібників та викладання курсів «Міжнародне приватне право», «Цивільне процесуальне право України», «Господарське процесуальне право

України», «Міжнародний цивільний процес», «Міжнародний комерційний арбітраж», а також у нормотворчій діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення і висновки, рекомендації та пропозиції, обґрунтовані у дослідженні, можуть бути використані у: 1) науковій сфері – для подальшого дослідження проблем визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів; 2) у процесі удосконалення положень Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Закону України «Про виконавче провадження» та інших нормативно-правових актів України з питань визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в умовах євроінтеграції України у Європейський Союз; 3) при підготовці підручників, навчальних посібників та інших розробок з курсів «Міжнародне приватне право», «Цивільне процесуальне право України», «Господарське процесуальне право України», «Міжнародний цивільний процес», «Міжнародний комерційний арбітраж»; 4) під час підготовки узагальнень судової практики, а також висновків на проекти нормативно-правових актів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження зроблене дисертанткою самостійно. Основні теоретичні положення та розробки, що характеризують наукову новизну дослідження, теоретичне і практичне значення його результатів, одержані дисертанткою особисто.

Апробація результатів дисертації.

Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на 6 міжнародних науково-практичних конференціях: міжнародна науково-практична конференція «Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики» (м. Одеса, 7-8 грудня 2019 р.), науково-практична конференція «Актуальні проблеми правових наук в Євроінтеграційному

вимірі» (м. Харків, 17 грудня 2019 р.), міжнародна науково-практична конференція «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, 27 січня 2020 р.), міжнародна науково-практична конференція «Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин» (м. Одеса, 8-9 березня 2020 р.), XIX Міжнародна студентсько-аспірантська наукова конференція «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 24 квітня 2020 р.), міжнародна науково-практична конференція «Систематизація українського і європейського законодавства в сучасних реаліях» (м. Арад, 27-28 грудня 2019 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у п'яти наукових статтях, які опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук та входять до міжнародних наукометричних баз, а також у шести тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, у т.ч. основного тексту – 198 сторінок. Список використаних джерел налічує 200 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ ЮРИСДИКЦІЙНИХ ОРГАНІВ

1.1. Правова природа визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів

Ключову роль в утвердженні фундаментального принципу верховенства права відіграє судова влада, на яку покладається функція захисту прав і свобод людини і громадянина в демократичному суспільстві. Зважаючи на це, сучасна практика здійснення правосуддя має відповідати новим викликам часу щодо забезпечення справедливого судочинства відповідно до міжнародної практики та стандартів.

Розвиток економічних та приватноправових відносин між резидентами різних держав зумовлює необхідність застосування адекватних механізмів правового захисту та забезпечити ефективні методи визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів.

Зокрема, питання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів можна поділити на 3 категорії:

1. визнання та виконання рішень іноземних судів;
2. визнання та виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів;
3. визнання та виконання рішень інших іноземних юрисдикційних органів.

Варто зазначити, що на сьогодні, лише деякі науковці досліджували окремі питання визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів, проте досліджень широко спектру щодо питань

визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів ні в Україні, ні закордоном ще не було.

Так, окремі питання визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів у своїх дисертаційних дослідженнях розкривали такі науковці: Ю. Д. Притика, Г. А. Цірат, М. О. Козелецька, Д. А. Мінченко, С. М. Теплюк.

Розкриваючи питання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів варто зосередити увагу на дослідженні самих понять «визнання» та «виконання». Пропонуємо розглянути сутнісні відмінності зазначених понять, а також, їх співвідношення на прикладі визнання та виконання рішень іноземних судів як іноземних юрисдикційних органів.

Чітко розмежовуючи поняття визнання і приведення до виконання Л. П. Ануфрієва зазначає, що визнання іноземного судового рішення є необхідною передумовою його примусового виконання. «Визнання» і «виконання» іноземного судового рішення – дві сторони однієї і тієї ж медалі, проте чітко різняться. Інститут визнання означає, що держава висловлює свою згоду з тим, що даний акт здатний породити юридичні наслідки в межах його юрисдикції, тобто на території тієї держави. А примусове виконання рішення вимагає від держави санкціонування приведення в дію державного механізму примусу щодо реалізації обумовлених рішенням заходів [43, с. 223-224].

На думку Ю. Д. Притики, визнання іноземного судового рішення не завжди матиме наслідком його примусове виконання. Для прикладу, визнання рішення іноземного суду про розірвання шлюбу в більшості випадків не матиме в кінцевому результаті вчинення виконавчих дій [135, с. 199].

Визначаючи визнання іноземного судового рішення як юридичний акт іншої держави, в силу якого законна сила судового рішення поширюється на

територію цієї держави на визначених рішенням осіб, Д. Д. Аверін стверджує, що визнання рішення передує його виконанню, а отже обумовлює стадійність цих явищ [41, с. 148].

Окрім того, визнання рішення може відбуватися автоматично, в той час як виконання його завжди потребує додаткової згоди держави та проходження певної юридичної процедури.

Дж. Хіл вказує, що визнання іноземного судового рішення є пасивним у тому сенсі, що не вимагає від суду держави, де запитується визнання, будь-яких активних дій. Натомість, звернення до виконання вимагає від суду держави, де має відбуватися виконання, активних дій для надання дозволу на виконання іноземного рішення проти активів боржника [22, с.4].

Визнання іноземного судового рішення є умовою його наступного виконання і для рішень, що підлягають виконанню. Визнання буде служити стадією, що передує примусовому виконанню. Як зазначає Л. А. Жарко, для примусового виконання встановлені додаткові вимоги, крім тих, яким має відповідати іноземне судове рішення, що потребує лише визнання [75, с. 33-34].

Визнання іноземного судового рішення означає поширення законної сили, неспростовності, виключності рішення іноземного суду на територію держави, яка визнає це рішення. Визнання та виконання іноземних судових рішень на території України означає й поширення на них загальнообов'язковості в межах України [185, с. 43].

Визнання рішення іноземного суду означає, що воно служить підтвердженням цивільних та інших прав і обов'язків тією ж мірою, що і рішення вітчизняного суду. В ряді випадків достатньо тільки визнання рішення, в інших – рішення має бути ще й виконане, тобто має піддаватись спеціальній процедурі з дозволу виконання. Таким чином, визнання

іноземного рішення є необхідною передумовою його примусового виконання [50, с. 98].

Незважаючи на те, чи це є виконання іноземних рішень, чи визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів, важливий вплив на визначення юридичної природи визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів тісно пов'язане із поняттям просторових меж дії законної сили судового рішення як одного з проявів державного суверенітету кожної держави. Слово «суверенітет» походить від французького слова «souverain» – носій верховної влади. Як вказує І. В. Яковюк, конституційний принцип державного суверенітету передбачає непідлеглість держави будь-якій іншій владі як усередині країни, так і за її межами. При цьому суверенітет держави передбачає реалізацію декількох аспектів: по-перше, здатності самостійно здійснювати свою владу на території, окресленій державним кордоном, і, по-друге, спроможність самостійно приймати рішення в міжнародних відносинах [199, с. 18].

Судове рішення, винесене в одній державі, та його дія, обмежуються територією цієї держави, через те, що судове рішення розглядається як частина правопорядку тієї держави, в межах юрисдикції якої воно було винесене [66, с. 42].

Рішення, ухвалені судами певної держави, є невід'ємною частиною правової системи відповідної держави та її правопорядку. Законна сила таких рішень має джерелом судову владу певної держави, а його законність ґрунтується на правових нормах цієї держави, застосованих судом за встановленою в цій державі судовою процедурою. В цьому проявляється верховенство судової влади на відповідній території. Тому природно, що питання про те, чи визнавати та виконувати іноземне судове рішення на своїй території, також є правом суверенної держави, яка його здійснює на підставі

норм міжнародного права та власного законодавства через власні органи судової влади шляхом перевірки наявності певних умов, зокрема, сумісності приписів судового рішення з публічним порядком, що діє на території даної держави [62, с. 191].

Ю. Д. Притика зазначає про некоректність вживання в українській юридичній літературі та законодавстві терміну «визнання та виконання іноземних судових рішень», з огляду на те, що вітчизняний суд самостійно не виконує рішення, а лише надає дозвіл на його виконання, а отже, можна говорити про доцільність використання терміна «визнання та звернення до виконання рішень іноземних судів» [135, с. 199].

У міжнародній практиці можна виокремити декілька систем, на основі яких здійснюється виконання іноземних рішень. Зокрема Л. А. Лунц та Н. І. Маришева виділяють дві системи: система екзекватури, за якою здійснюється визнання та виконання іноземного судового рішення як такого; система англо-американського загального права (система сумарного права), за якою іноземне судове рішення є основою для нового (у державі, де необхідне визнання та/або виконання рішення) судового розгляду, за якого іноземне рішення створює презумпцію для того, на чю користь його винесено [103, с. 238].

Три системи виконання рішень іноземних судів виділяє М. М. Богуславський. Першою системою є перевірка рішення на його правильність, а також несуперечність публічному порядку держави суду його винесення. Для прикладу така система запроваджена в Італії. У другій системі для виконання судового рішення потрібна видача екзекватури. Ця система спостерігається в таких державах як Франція, Бельгія, а також деяких країнах Африки. Третя система виконання іноземних судових рішень вимагає

реєстрацію рішень у спеціальному реєстрі, як наприклад Спеціальний реєстр судових рішень Великої Британії [49, с. 406].

Як вважає В. В. Васильченко, законодавством великої кількості іноземних держав виділяються дві основні системи виконання іноземних судових рішень: методом видачі екзекватури — вітчизняний суд після розгляду клопотання виносить постанову про дозвіл на виконання рішення іноземного суду; шляхом реєстрації рішення у спеціальному реєстрі: зареєстроване рішення іноземного суду є підставою для нового судового розгляду [116, с. 197].

Розглядаючи питання визнання та виконання рішень іноземних судів як інститут міжнародного приватного права, М. М. Мальський зазначає, що інститут визнання та виконання іноземних судових рішень, відповідає ознакам транснаціонального виконавчого процесу, оскільки характеризується здійсненням примусового виконання та є ускладненим іноземним елементом. Тому поряд із звичним зарахуванням цього інституту до таких галузей, як міжнародний цивільний процес та виконавчий процес, можна виокремити його особливе регулювання у рамках транснаціонального виконавчого процесу, що дасть змогу здійснити детальніше дослідження [106, с. 102].

М. О. Козелецька визначає інститут визнання та виконання іноземних судових рішень як завершальну стадію міжнародного цивільного процесу, що складається із системи правових норм, визначених внутрішнім законодавством держави та ратифікованих нею міжнародними договорами, які встановлюють порядок і передумови поширення на рішення іноземної держави норм національного законодавства з питань визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах. Як і будь-який інший правовий інститут, інститут визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних і комерційних справах має властиві йому елементи, а саме

предмет, передумову, підсудність та спосіб визнання та виконання. Предметом інституту визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах є іноземне судове рішення. Передумова визнання та виконання – набрання рішенням законної сили в державі, в якій воно було ухвалено [83, с. 19].

Розглядаючи визнання та виконання рішень іноземних судів як втілення принципу взаємності та рівності судових процесів, варто зазначити, що принцип взаємності, рівності судових процесів держав та контрольованої множинності процесів є найважливішим з принципів міжнародного цивільного процесу, а отже, відіграють істотну роль і у відносинах транскордонного цивільного процесу ЄС [79, с. 264].

У Декларації про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 року, зазначено, що держави зобов'язані, незалежно від відмінностей в їхніх політичних, економічних та соціальних системах, співпрацювати одна з одною в різних сферах міжнародних відносин з метою сприяння міжнародній економічній стабільності [69]. Перехід від права війни і миру до права співробітництва сприяв розвитку принципу рівності судових процесів держав, який у контексті основоположного принципу системи міжнародного права – принципу суверенної рівності і співробітництва держав – означає, що процесуальні дії, вчинені судом однієї держави, матимуть юридичне значення на території іншої держави [198, с. 104].

Принципи рівності судових процесів та взаємності нерозривно пов'язані між собою і є якісними характеристиками, базовими категоріями міжнародного співробітництва.

Як зазначає Д. А. Мінченко, сама дія – визнання іноземного судового рішення – це, в першу чергу, акт довіри до судової системи іноземної держави.

Він ґрунтується на взятому державою на себе зобов'язанні визначати на своїй території дію судових рішень, ухвалених в іншій державі. Як правило, йдеться про держави, які мають демократичну судову систему та підкорюються принципу верховенства права [110, с. 193].

В аспекті міжнародного цивільного процесу взаємність розглядається як умова взаємного визнання та виконання іноземних рішень. Рішення національного суду є обов'язковим на території своєї держави. Рішення іноземного суду саме по собі не має юридичної сили, воно набуває її лише тоді, коли закон держави допускає визнання та виконання такого рішення. М. М. Богуславський вказує, що визнання рішення іноземного суду означає, що воно служить підтвердженням цивільних прав та обов'язків такою мірою, як і рішення вітчизняного суду [49, с. 304].

Визнання рішень іноземних судів здійснюється державами у два способи: або за окремою процедурою визнання іноземних судових рішень на підставі міжнародного договору чи принципу взаємності (міжнародної ввічливості), або без жодних процедур.

При цьому, як слушно зазначає М. М. Мальський, поряд із приведенням до виконання рішень іноземних судів за відсутності відповідного міжнародного договору, які, як правило, здійснюються на підставі принципів взаємності чи ввічливості, міжнародний договір про правову допомогу сам по собі уособлює акт взаємності у міжнародних відносинах [106, с. 101].

Визнання та виконання рішень іноземних судів за своєю природою належить до категорії саме міжнародно-правової допомоги, адже може здійснюватись і за відсутності міжнародних договорів між державами, із застосуванням принципу взаємності [162, с. 204].

Під терміном міжнародна правова допомога варто розуміти допомогу, що надається судами та іншими компетентними органами однієї держави

судам та іншим компетентним органам іншої держави. Виходячи із змісту міжнародних договорів про правову допомогу, можна виділити такі види міжнародної правової допомоги у цивільних справах: складання і пересилання документів; вручення документів; проведення дій по забезпеченню доказів, призначення експертизи, допит сторін, третіх осіб, свідків, експертів, видача речових доказів; розшук осіб; визнання та виконання іноземних судових рішень [48, с. 328].

Ключову основу міжнародно-правової допомоги складає поняття «правовідносини; процесуальні дії, про вчинення яких просить інша сторона і вони таким чином виконуються іншою стороною на користь запитуючої держави». Цим вона відрізняється від поняття «міжнародне співробітництво», в основі якого лежить поняття «правовідносини; спільні дії (взаємні дії)», які спрямовані на розвиток інтеграційних процесів, посилення процесів уніфікації та гармонізації законодавства [162, с. 328].

На думку Г. А. Цірата, до видів правової допомоги можна віднести: а) складання, пересилку та вручення за кордоном судових та позасудових документів; б) проведення за кордоном дій з отримання доказів (огляд, експертиза, допит сторін, третіх осіб, свідків, експертів, отримання та передача речових доказів тощо); в) визнання та виконання на території певної держави рішень іноземних судів та інших органів, включаючи рішення арбітражів [190, с. 317]. Належність визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів іноземних держав до видів міжнародно-правової допомоги поділяє, також, М. С. Каменецька [80, с. 265].

Водночас, узгодженої позиції щодо змісту поняття правової допомоги немає. Часто його розглядають як складову міжнародного правового співробітництва. Енциклопедія міжнародного публічного права надає таке визначення поняття правової допомоги – «правова (судова) допомога»

означає допомогу, яка надається державними органами однієї держави щодо судових процедур в іншій державі до завершення судового розгляду. При цьому зауважується, що поняття судової допомоги не застосовується до позначення правовідносин щодо визнання та виконання іноземних судових рішень, оскільки ці відносини є предметом регулювання інших правил [52, с. 165].

Що стосується розуміння змісту правової допомоги на території Європейського Союзу, то поняття «взаємної правової допомоги» тлумачиться як форма співпраці між різними державами з метою збирання та обміну інформацією. Важливо зауважити, що у ЄС правова допомога належить до одного із типів судового співробітництва, яке, в свою чергу, є частиною міжнародної співпраці.

В Україні визначення поняття міжнародної правової допомоги впливає з процесуальних кодексів. У цивільному процесі правова допомога розглядається через виконання судових доручень у справах за участю іноземних осіб.

Щодо співвідношень термінів «міжнародне правове співробітництво» (яким оперує Угода про асоціацію) та «правова допомога» (також міститься в Плані дій 2007 року), то, виходячи з аналізу цих двох документів, можна зробити висновок, що перше поняття є ширшим, оскільки міжнародне правове співробітництво реалізується через різні форми правової допомоги. Крім того, виходячи з тлумачення положень Угоди про асоціацію, міжнародне правове співробітництво здійснюється в межах судового співробітництва. При цьому, вживання в Угоді про асоціацію терміну «судове співробітництво» також окреслює характер міжнародного правового співробітництва – судовий [52, с. 165].

Про належність визнання та виконання рішень іноземних судів до видів міжнародно-правової допомоги свідчать, також, відповідні положення Програми інтеграції України до Європейського Союзу, схваленої Указом Президента України №1072/2000 від 14.09.2000 року [152].

Визнання та виконання рішень іноземних судів можна розглядати як складову права на справедливий суд. Європейський суд з прав людини неодноразово зазначав, що виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має розглядатися як неодмінна складова «судового процесу» для реалізації ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини 1950 року, якою передбачається виконання судових рішень, що не можуть залишатися невиконаними [90].

Незважаючи на те, що інститут визнання та виконання рішень іноземних судів постає у практиці ЄСПЛ одразу у контексті декількох прав, гарантованих ЄКПЛ, на думку Т. А. Цувіної, з методологічної точки зору пріоритетним щодо тлумачення окресленої проблематики слід визнати п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, який закріпив право на справедливий судовий розгляд у цивільних справах як систему процесуальних гарантій, які мають надаватися на рівні національних правопорядків держав-учасниць ЄКПЛ [194, с. 29]. Спираючись на позицію, висловлену у ранній практиці у справі «Hornsby v. Greece», згідно з якою визнання та виконання рішень національних судів є невід'ємною частиною судового розгляду у контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ [2], ЄСПЛ у своїй більш пізній практиці застосував аналогічний підхід і до випадків визнання та виконання рішень іноземних судів.

Так, у справі «McDonald v. France» ЄСПЛ вперше зазначив, що п. 1 ст. 6 ЄКПЛ має застосовуватися як до рішень національних судів, так і до визнання та виконання рішень іноземних судів [3]. Зазначена справа з очевидністю дає підстави визнати, що ЄСПЛ завдяки еволюційному тлумаченню п. 1 ст. 6

ЄКПЛ у своїй прецедентній практиці почав визнавати право особи на визнання та виконання рішень іноземних судів поряд із вимогою виконання рішень національних судів процесуальною складовою права на справедливий судовий розгляд у контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ [194, с. 30].

Принагідно зауважити, що право на доступ до суду не є абсолютним і може бути обмеженим. Такий підхід має бути застосований і для оцінки випадків відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів в аспекті права на доступ до суду, передбаченого п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, відповідно до чого право на визнання та виконання рішень іноземних судів не може бути визнане абсолютним [90]. При оцінці легітимності обмежень права на доступ до суду у контексті проблематики, що розглядається, у кожному конкретному випадку слід враховувати принцип пропорційності, відповідно до якого обмеження права на доступ до суду у вигляді відмови у визнанні та виконанні рішення іноземного суду не може шкодити самій суті права на доступ до суду, повинне переслідувати легітимну мету та має бути забезпечена розумна пропорційність між засобами обмеження, що використовуються, та метою, що досягається. Крім того, зазначені обмеження не можуть бути застосовані у довільній манері [1].

При дослідженні питання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів варто приділити увагу правовій природі визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів. Важливо розрізнити поняття «визнання» та «виконання» рішення міжнародного комерційного арбітражу, адже визнання рішення не обов'язково передбачає його виконання, в той час, як виконання рішення передбачає, що таке рішення визнано відповідною державою [27, с. 610].

Аналізуючи зміст Нью-Йоркської конвенції 1958 року, можна зробити висновок, що зазначені інститути складають одне ціле, проте між ними

спостерігається суттєва різниця. Вона полягає у тому, що визнання рішення може мати місце без його виконання, водночас як виконання неможливе без визнання.

Визнання арбітражного рішення та його виконання, є послідовністю дій держави, зокрема її судових органів, щодо надання можливостей суб'єктам приватних відносин поза державної системи (за межами правових форм діяльності держави) не лише отримати вирішення юридичного спору, а й виконати його вже за допомогою публічного механізму [96, с. 88].

Процедура визнання арбітражних рішень – це становлення відповідних правових наслідків, що випливають з них. Основний з них – визнання за арбітражним рішенням властивості виключності, яка полягає в тому, що у сторін відсутня можливість пред'явлення нового позову до суду тим самим позивачем до того самого відповідача з того самого предмета і на тій самій підставі, якщо відповідач оскаржує судове рішення. Іншими словами, за останнім у даному випадку визнається право на заявлення відводу суду. Це свого роду аналогія з процесуальним принципом виключності судового рішення, яке набрало сили – заборони оспорювати у судовому порядку те, що було вирішено судом [101, с. 58]. Питання про визнання, що не пов'язане із виконанням арбітражного рішення виникає і тоді, коли на це рішення посилаються, наприклад, в іншому судовому процесі, як на підставу для відмови у задоволенні позовних вимог або як на доказ тих чи інших фактів, встановлених арбітражним рішенням [136, с. 205].

Водночас, виконання рішення є неможливим без його визнання. Відмова у визнанні арбітражного рішення означає і неможливість його виконання. Ця відмінність між визнанням і виконанням прослідковується, також, у статтях 35 та 36 Типового закону ЮНСІТРАЛ і ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Так, ст. 35 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» передбачає, що «арбітражне рішення визнається обов'язковим і при поданні до компетентного органу письмового клопотання виконується». Стаття 36 цього ж закону між словами «визнання» та «виконання» ставить сполучник «або», підкреслюючи таким чином, що останні можуть розглядатися як окремі категорії [144].

Як зазначає Ю. Д. Притика, в жодній державі іноземні арбітражні рішення не наділені безпосередньою виконавчою силою. Для їх примусового виконання необхідні відповідні розпорядження компетентного органу цієї держави, як правило, судового. За загальним правилом, для того, щоб бути виконаними, арбітражні рішення мають подаватись до компетентного органу, як правило суду, де відбувається клопотання про таке виконання, який приймає одне з двох рішень: визнати і виконати арбітражне рішення або відмовити у визнанні і виконанні останнього [136, с. 445].

Виключенням є лише арбітражні рішення ICSID, але й для їхнього виконання може стати необхідною співпраця з судовими або іншими органами відповідної держави. Для порівняння, рішення інвестиційного арбітражу, відповідно до взятих Україною на себе зобов'язань за Конвенцією про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 року, визнаються зобов'язуючими та таким, що забезпечують виконання грошових зобов'язань, так якби це було остаточне рішення судового органу цієї держави, тобто окремого дозволу уповноваженого державою органу на їх виконання не передбачено [91].

В контексті розкриття правової природи визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, варто окреслити відмінності визнання та виконання рішень іноземних арбітражів та іноземних судів.

До певного часу, законодавство України не розрізняло рішення судів іноземних держав та рішення іноземних арбітражів (виходячи зі змісту ст. 390

ЦПК України (у редакції до 15 грудня 2017 року) під рішеннями іноземних судів розуміли рішення суду іноземних держав; інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ). Втім, як справедливо зауважує Д. А. Мінченко, юридична природа визнання та виконання рішення суду іноземної держави та рішення іноземного арбітражу принципово відрізняється, тому окремо необхідно розглядати питання про юридичну природу визнання та виконання рішень іноземного суду, а окремо – визнання та виконання рішень іноземних арбітражів [111, с. 191].

Так, обов'язкова сила рішення арбітражного суду пов'язана не з суверенною судовою владою певної держави, а з чинністю арбітражної угоди (арбітражного застереження в контракті). На відміну від державних судів, основним призначенням яких є вирішення юридичних спорів всередині конкретної держави, міжнародні комерційні арбітражі створені для вирішення спорів, що виникають у сфері міжнародної торгівлі, тобто хоча б одна зі сторін спору, а то й обидві сторони спору є іноземними суб'єктами для держави, на території якої відбувається арбітраж. Так само доволі частою справою є застосування міжнародними комерційними арбітражами норм законодавства інших держав. Тому знаходження арбітражного суду на території тієї чи іншої держави не має вирішального значення. Рішення міжнародного комерційного арбітражу за своєю природою має, певною мірою, екстериторіальний характер, оскільки в нього значно слабший зв'язок з правопорядком держави місцезнаходження арбітражу, ніж у рішення державного суду. Тому виконання рішення іноземного суду на території іншої держави – це екстраординарний випадок, тоді як виконання на території іншої держави рішення іноземного арбітражу – це стандартна ситуація для таких рішень [111, с. 193].

Одним із проблемних питань визначення природи визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, на думку В. В. Комарова, є намагання ототожнити визнання та виконання іноземних арбітражних рішень та іноземних судових рішень [84, с. 156]. Питання визнання та примусового виконання іноземних арбітражних рішень знаходить кардинально протилежні відповіді в різних правових системах і в доктрині міжнародного комерційного арбітражу, хоча Постановою Ради ЄС 44/2001 від 22 грудня 2000 року «Про юрисдикцію, визнання і приведення у виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах» [151], як і раніше прийнятих Брюссельській конвенції 1968 року та Луганській конвенції 1988 року, було виключено поняття «арбітраж» із сфери виконання і визнання іноземних судових рішень [200, с. 307].

Питання визнання та виконання рішень іноземних арбітражних судів є важливим для міжнародної спільноти, про що свідчить укладання державами низки міжнародних договорів, націлених на спрощення процедур визнання та виконання арбітражних рішень, а також на забезпечення виконання останніх. Прикладами таких міжнародних договорів є: Нью-Йоркська конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року [89], Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року [68], Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності 1992 року [172] тощо.

Найбільш широко розповсюдженою та застосованою є саме Нью-Йоркська конвенція 1958 року. Прийняття цієї конвенції стало значним кроком вперед у сфері міжнародного арбітражу у порівнянні із попередніми договорами, які регулювали питання визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (т. зв. Женевські документи). Нью-Йоркська конвенція 1958 року відмовилася від вимоги взаємності, гарантованої двосторонніми

договорами і застосовується, за окремими винятками, до всіх іноземних арбітражних рішень. Окрім того, Конвенція поширює свою дію і на рішення, що не вважаються внутрішніми рішеннями в тій державі, на території якої вимагається їх визнання та приведення до виконання (п. 1 ст. 1 Конвенції). Відповідно до Конвенції, виконанню підлягають арбітражні рішення, винесені на території будь-якої держави, незалежно від того, є вона учасницею Конвенції чи ні [89].

Водночас, при підписанні Конвенції державам дозволено робити застереження щодо застосування положень Конвенції із урахуванням принципу взаємності. Як зазначається у Рекомендаціях Міжнародної ради з комерційного арбітражу щодо тлумачення Нью-Йоркської конвенції 1958 року [161], Договірні Держави можуть заявити, що вони будуть застосовувати Конвенцію тільки щодо визнання і приведення до виконання арбітражних рішень, винесених на території другої Договірної Держави. Приблизно дві третини Договірних Держав зробили таке застереження. Суд держави, яка зробила відповідне застереження щодо взаємності, застосовує Конвенцію, тільки якщо арбітражне рішення було винесено на території другої Договірної Держави, або арбітражне рішення не відноситься до категорії внутрішніх і вказує на наявність зв'язків з іншою Договірною Державою.

Водночас, на рівні національного законодавства визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу здійснюється як на підставі міжнародних договорів, так і за принципом взаємності.

Аналізуючи даний підрозділ запропоновано визначити авторське поняття «визнання та виконання рішення іноземного юрисдикційного органу», під яким варто розуміти процес застосування примусових заходів уповноваженими органами держави щодо рішення, постановленого іноземним судом, міжнародним комерційним арбітражним судом чи іншим іноземним

юрисдикційним органом, визнаним державним судом на території держави виконання і в порядку, передбаченому процесуальним законодавством держави, де запитується таке виконання.

1.2. Джерела правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів

Проблема визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів існує давно, тому потреба в адаптації законодавства України із законодавством Європейського Союзу постала дуже гостро і причиною цього є не лише євроінтеграційні процеси України. На сьогодні велика кількість справ розглядається в юрисдикційних органах іноземних держав, таким чином, наявність неврегульованої системи визнання та виконання рішень таких органів ускладнює гарантування Україною своїм громадянам конституційних прав.

Актуальність такого комплексного дослідження у даній темі є зумовлене й прийняттям у 2017 році нової редакції ЦПК України, в якому міститься розділ з питань визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів.

Варто також зазначити, що сьогодні з Україною укладено більше 20 договорів про правову допомогу з цивільних і комерційних справ, проте, такі договірні положення стосуються лише загальних питань визнання та виконання, які деталізуються та доповнюються національним законодавством.

Для ефективного аналізу джерел правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, пропонуємо диференціювати їх за такими видами: 1) національне законодавство; 2) міжнародні договори: а) двосторонні договори; б) багатосторонні договори [108, с. 44].

За територією на яку поширюється дія джерел правового регулювання питань визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів

можна поділити на: національні та міжнародні, а за видом юрисдикційних органів прокласифікувати на: 1) ті, які застосовуються до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних судових рішень; 2) ті, які застосовують до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних міжнародних арбітражних рішень; 3) ті, які застосовують до питань правового регулювання визнання та виконання рішень інших іноземних юрисдикційних органів [108, с. 44].

Джерелами міжнародного приватного права є: національне законодавство; міжнародні договори; міжнародні звичаї; судова та арбітражна практика.

Національне законодавство у сфері визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів можна поділити на загальне та спеціальне законодавство. Зокрема, до загального законодавства відносяться Конституція України, ЗУ «Про міжнародне приватне право». А до спеціального законодавства варто віднести ЦПК України, ГПК України, ЗУ «Про виконавче провадження», ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Так, відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [94].

Відповідно до ст. 81 ЗУ «Про міжнародне приватне право» передбачено, що в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили [143].

Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про виконавче провадження» рішення іноземних судів підлягають примусовому виконанню. В ст. 78 даного Закону зазначено, що рішення іноземних судів (судів іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ, іноземних чи міжнародних арбітражів) визнаються та виконуються в Україні відповідно до міжнародних договорів України, цього та інших законів України, якщо визнання та виконання таких рішень передбачено міжнародними договорами України або за принципом взаємності [138].

Стаття 35 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» передбачає, що арбітражне рішення, незалежно від того, у якій державі воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується з урахуванням положень цієї статті та статті 36, яка передбачає підстави відмови у визнанні або виконанні арбітражного рішення. Стаття містить лише загальне правило визнання та виконання арбітражного рішення на території України і не встановлює їх чіткого порядку [144].

Так, чинна редакція ЗУ «Про виконавче провадження» містить вичерпний перелік документів, на підставі яких органи державної виконавчої служби уповноважені відкривати виконавче провадження та здійснювати примусове виконання. Відповідно до ч. 1 ст. 78 вищезгаданого закону, рішення іноземних судів (судів іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ, іноземних чи міжнародних арбітражів) визнаються та виконуються в Україні відповідно до міжнародних договорів України, цього та інших законів України, якщо визнання та виконання таких рішень передбачено міжнародними договорами України або за принципом взаємності. У 2018 році дана стаття була доповнена ч. 2, в якій вказано, що в

Україні не можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах щодо стягнення заборгованості з підприємства оборонно-промислового комплексу, внесеного до переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, на користь юридичної особи держави-агресора та/або держави-окупанта або юридичної особи з іноземними інвестиціями чи іноземного підприємства держави-агресора та/або держави-окупанта [138].

Варто звернути увагу на норми нової редакції ЦПК України, які містяться в розділі IX «Визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів» [189].

Статтею 462 ЦПК України встановлено, що рішення іноземного суду (суду іноземної держави; інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності [189].

Таке рішення іноземного суду може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки [189].

Ще одним джерелом регулювання питання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів варто виокремити судову практику. Слід зазначити, що 11 грудня 2015 року на засіданні пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ було обговорено та взято до відома інформацію про узагальнення судової

практики розгляду справ про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу та про визнання та виконання рішень міжнародних та іноземних арбітражів. Зокрема, в інформаційному листі «Про практику розгляду судами справ про оспорювання рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду України при Торгово-промисловій палаті України та про визнання та виконання рішень міжнародних та іноземних арбітражів» визначено порядок звернення сторонами у відповідні органи щодо виконання арбітражного рішення та зазначено перелік документів, необхідних для подання в такі органи [146].

Значний вплив на правильне застосування положень щодо визнання рішень іноземних судів мала Постанова Пленуму Верховного суду України від 24 грудня 1999 року «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України», яка була прийнята у зв'язку із необхідністю забезпечення однакового вирішення питань визнання та виконання рішень іноземних судів та рішень міжнародних комерційних арбітражів і неухильного дотримання положень нормативно-правових актів, які його регулюють та положення яких роз'яснює судам процедуру вирішення даного питання [147].

Важливе значення для регулювання питань визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів мають міжнародні договори. Як і у Конституції України, так і у ЗУ «Про міжнародне приватне право» та ЦПК України зазначається, що міжнародні договори повинні бути належним чином трансформовані у національне законодавство. Наявність міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та які передбачають порядок визнання та виконання рішень іноземних судів, є

однією із важливих умов для визнання рішення іноземного суду в Україні [189].

Такі міжнародні договори в сфері визнання та виконання іноземних юрисдикційних органів можна у відповідності поділити на ті, які застосовуються до: 1) визнання та виконання рішень іноземних судів; 2) визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів; 3) визнання та виконання рішень інших іноземних юрисдикційних органів.

За суб'єктним складом міжнародні договори можна поділити на: двосторонні та багатосторонні. В свою чергу багатосторонні договори поділяються на: універсальні та регіональні.

До регіональних відносяться ті, що укладаються, наприклад, в рамках Європейського Союзу, ОАД, СНД. До універсальних треба віднести міжнародні договори, прийняті під егідою Гаазької конвенції з міжнародного приватного права та інших міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй.

Прикладом таких договорів, учасницею яких є Україна, можна назвати Київську угоду про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності 1992 року, відповідно до якої, держави-учасниці зобов'язані визнавати і виконувати рішення судів держав-учасниць, що набрали чинності. Яскравим прикладом також є Московська угода, укладена в рамках СНД 1998 року, про порядок взаємного виконання рішень арбітражних, господарських та економічних судів на територіях держав-учасниць Співдружності та Європейська конвенція про визнання та виконання рішень про опіку над дітьми та про поновлення опіки над дітьми 1980 року, учасницею якої Україна стала з 2008 року. Відповідні норми закріплені і у двосторонніх договорах про надання правової допомоги з цивільних правовідносин між Україною та такими державами як Туреччина, Греція,

Естонія, Чехія, Польща тощо. Прикладом регіонального договору у сфері надання правової допомоги, що стосується питання визнання та виконання рішень іноземних судів є Мінська конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, укладена в рамках СНД від 1993 року [109, с. 77].

Всі вказані міжнародні договори присвячені, в першу чергу, забезпеченню виконання принципу взаємності у відносинах між державами-учасницями шляхом: а) закріплення взаємних зобов'язань держав-учасниць на певних умовах виконувати рішення, ухвалені судами інших держав, та б) встановлення одноманітних (стандартних) вимог щодо умов виконання, підстави для відмови тощо, а також відіграють важливу роль у регулюванні багатьох складових інституту визнання та виконання іноземних судових рішень [190, 322].

Зокрема, Листом Міністерства Юстиції України від 29.11.2012 року передбачено перелік міжнародних договорів про правову допомогу з цивільних та комерційних справ [197]. На сьогодні таких договорів укладено більше 20.

Для прикладу, Договором між Україною та Естонською Республікою «Про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах» від 22.11.1995 року, домовлено, що громадяни однієї Договірної Сторони користуються на території другої Договірної Сторони стосовно своїх особистих та майнових прав таким самим правовим захистом, як і громадяни цієї Договірної Сторони. Громадяни однієї Договірної Сторони мають право вільно і без перешкод звертатися до суду, прокуратури, нотаріату (які надалі іменуються «установами юстиції») та в інші установи другої Договірної Сторони, до компетенції яких відносяться цивільні та кримінальні справи, можуть виступати в них, порушувати клопотання,

подавати позови та здійснювати інші процесуальні дії на тих самих умовах, як і громадяни цієї Договірної Сторони [71].

Особливістю Угоди між Україною та Грецькою Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 02.07.2002 року є норма яка зазначає, що переклад прохання про здійснення правової допомоги та додатки до нього засвідчується офіційним перекладачем або нотаріусом, або дипломатичним представником чи консульською установою запитуючої Договірної сторони. Крім того, у ст. 20 Угоди передбачено, що при визнанні та виконанні рішень арбітражних судів, як на території України, так і на території Грецької республіки застосовується Нью-Йоркська конвенція 1958 року [169].

Особливу увагу варто приділити Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 04.02.1993 року. Відповідно до ст. 50 цього Договору рішення суду України підлягають визнанню та виконанню в Польщі, якщо: воно набрало законної сили і підлягає виконанню; суд України мав компетенцію розглядати справу згідно з міжнародним договором або законодавством Польщі; сторона не була позбавлена можливості захисту своїх прав, а у випадку обмеженої процесуальної здатності – належного представництва; сторона, яка не приймала участі в розгляді справи, отримала виклик в судове засідання своєчасно і належним чином; справа між тими самими сторонами не була вже вирішена з винесенням рішення судом Польщі, і якщо між тими самими сторонами не була раніше порушена справа в суді Польщі; рішення органу третьої держави між тими самими сторонами і в тій самій справі не було вже визнане або виконане на території Польщі; при винесенні рішення застосовано законодавство відповідно з цим Договором, а

у випадку відсутності такого врегулювання у Договорі – на підставі законодавства Польщі [70].

У вітчизняній доктрині все частіше висловлюються думки про можливість визнання та виконання рішень іноземних судів також і у разі, якщо не ратифіковано міжнародний договір. Так, на думку Г. А. Комарова, виконання рішення іноземного суду може здійснюватися і без ухвалення міжнародного договору на підставі принципів ввічливості і міжнародної взаємності [85, с. 79]. Сама по собі відсутність міжнародного договору, на думку В. А. Старженецького, не є перешкодою для визнання та виконання іноземного судового рішення [166, с. 146]. Принцип взаємності у сфері визнання іноземних судових рішень, як зазначає Є. Н. Кузнецов, тільки починає набирати сили і своїх прихильників серед науковців та практиків [97, с. 201].

Такої ж думки дійшов і Верховний Суд України, який у своїй постанові від 06 травня 2020 року щодо справи № 199/3311/18. У даній справі Особа_1 звернулася до суду з клопотанням про визнання та надання дозволу на примусове виконання на території України рішення іноземного суду та просив суд ратифікувати постанову від 20 липня 2015 року суду з сімейних справ Тель-Авівського округу 40 Верет Шавіт-Фенкельштейн про ратифікацію договору від 16 липня 2015 року, включно з договором від 10 червня 2013 року, надати дозвіл на примусове виконання на території України вищевказаної постанови у частині участі його у вільному спілкуванні зі своєю дочкою. Верховний Суд України у своїй постанові зазначив, що відсутність міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, не може бути перешкодою для визнання і надання дозволу на виконання на території України іноземного судового рішення, оскільки у такому випадку може застосовуватися принцип взаємності [129].

Розглядаючи питання визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів, можна виокремити такі джерела: Нью-Йоркська конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 року, Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21 квітня 1961 року, Конвенція про вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами (Вашингтонська конвенція) від 18 березня 1965 року.

Прийнята в Нью-Йорку в 1958 році Конвенція про визнання і приведення до виконання іноземних арбітражних рішень, досі вважається одним із основних договорів всесвітнього характеру щодо міжнародного комерційного арбітражу. Так, Комісія ООН з прав міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) розглядає Конвенцію в якості наріжного каменю системи міжнародного арбітражу, основоположного документа, що зобов'язує договірні держави визнавати арбітражні угоди, а їхні суди, в які надходить позов з питання, щодо якого сторони уклали арбітражну угоду, – направляти сторони в арбітраж, а також визнавати і приводити у виконання арбітражні рішення, винесені в інших державах. Тому значення Конвенції не тільки в тому, що вона створила ефективний міжнародний, по суті глобальний, механізм примусового виконання арбітражних рішень, а й, що не менш важливо, в тому, що держави – члени Конвенції беруть на себе зобов'язання забезпечувати виконання угоди сторін про передачу спору в арбітраж [165, с. 7].

Нью-Йоркська конвенція 1958 року встановлює загальний порядок визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень. Вона вказує, що кожна держава-учасниця визнає арбітражні рішення як обов'язкові та приводить їх до виконання відповідно до процесуальних норм тієї території, де вимагається визнання та приведення цих рішень до виконання [89].

Важливе значення у регулюванні міжнародного комерційного арбітражу відіграє Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року, яка передбачає випадки визнання недійсності арбітражної угоди в разі відводу державного суду за непідсудністю. Так, відповідно до п. 2 ст. 6 даної Конвенції, арбітражна угода визнається дійсною за умови, якщо спір, який виникає з міжнародного контракту, може бути предметом арбітражного розгляду відповідно до законів держави арбітражної угоди [68].

Розглядаючи міжнародне регулювання комерційного арбітражу, крім наведених вище міжнародних джерел, слід обов'язково згадати деякі документи ненормативного характеру, які значно впливають на міжнародний комерційний арбітраж у всьому світі. Такі документи пов'язані з діяльністю комісії ООН з права міжнародної торгівлі та інших міжнародних організацій. Зокрема, ними є: Арбітражний регламент Економічної Комісії ООН для Європи (Арбітражний регламент ЄЕК, 1966 року), Правила Економічної Комісії ООН для Азії та Далекého Сходу (Правила ЕКАДС, 1966 року), Арбітражний регламент з прав міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ, 1976 року), Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж (1985 року), Коментарі ЮНСІТРАЛ з організації арбітражного розгляду (1996 року), Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ (2010 року), тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 35 Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ, арбітражне рішення, незалежно від того, в якій державі воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується з урахуванням положень цієї статті і ст. 36. В ч. 2 цієї статті зазначено перелік документів, які необхідно подати для виконання та визнання арбітражного рішення [112].

Аналізуючи дане питання варто звернути увагу на практику іноземних держав. Для прикладу, основними джерелами, які регулюють питання

визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів Швеції вважається Нью-Йоркська Конвенція 1958 року, Закон про Арбітраж та Регламент Арбітражного Інституту Стокгольмської Торгової палати. Так, положення Конвенції 1958 року були включені у ст. 54 Закону про Арбітраж, в якій зазначено, що іноземне арбітражне рішення не підлягає визнанню та виконанню, якщо сторона проти якої винесено таке рішення доведе порушення арбітражного процесу, недійсність арбітражної угоди чи вкаже на інші підстави, які слугуватимуть відмовою у визнанні та виконанні таких рішень [28, с. 107].

Підсумовуючи даний підрозділ, можна стверджувати, що аналіз джерел правового регулювання питань визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні свідчить про наявність особливостей, пов'язаних із суб'єктним складом даних правовідносин. Зокрема, особливості процедури визнання та виконання рішень залежить від виду іноземного юрисдикційного органу, наявності спеціального національного законодавства та міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України [108]. Для впорядкування механізму визнання та виконання рішень іноземних судів необхідно ініціювати укладення міжнародних договорів у сфері надання правової допомоги з державами, з якими їх ще не укладено.

1.3. Уніфікація законодавства України та ЄС у сфері визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів

У світлі реалізації Угоди про асоціацію, врегулювання відносин із визнання та виконання судових рішень іноземних держав є надзвичайно актуальним. Укладення Угоди та налагодження ефективних економічних відносин зумовлює нагальну необхідність визнання судових рішень судів держав – членів ЄС.

Починаючи із преамбули, Угода про асоціацію визначає досягнення Україною прогресу в наближенні з ЄС у правовій сфері як необхідну передумову політичної асоціації та економічної інтеграції України з Європейським Союзом. Окрім того, текст Угоди просякнутий ідеєю правової інтеграції в окремих сферах економіки, основні засади наближення українського законодавства до законодавства ЄС у правовій сфері зосереджені у Розділі III «Юстиція, свобода та безпека». Зокрема, ст. 14 «Верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод» закріплює основні вектори співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки, а саме «утвердження верховенства права та укріплення інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема». Також, у статті зазначено, що співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод [171].

Водночас, ст. 24 «Правове співробітництво» закріплює домовленість сторін, яка спрямована надалі розвивати судове співробітництво у цивільних та кримінальних справах, повною мірою використовуючи відповідні

міжнародні і двосторонні документи та ґрунтуючись на принципах юридичної визначеності і праві на справедливий суд. Розвиток подальшого судового співробітництва між Україною та ЄС у цивільних справах здійснюватиметься на основі відповідних багатосторонніх договорів, зокрема конвенцій Гаазької конференції з міжнародного приватного права у сферах міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей [171].

З метою забезпечення виконання Угоди про асоціацію 31 травня 2017 року, Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 447 «Про питання проведення планування, моніторингу та оцінки результативності виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони» [139]. Даною Постановою затверджено план заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який був підготовлений на підставі аналізу виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та планів заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на 2014-2017 та розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на 2017-2019 роки [171].

Визначення поняття «закордонного (іноземного) юрисдикційного органу» міститься у Порядку здійснення захисту прав та інтересів України під час врегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України, затвердженому Указом Президента України від 3 березня 2011 року № 261/2011 [140].

Відповідно до абзацу 3 пункту 3 Порядку № 261/2011, закордонний (іноземний) юрисдикційний орган – міжнародний судовий, міжнародний арбітражний орган, згода на здійснення юрисдикції яким щодо України надана відповідно до міжнародного договору України або в інший спосіб згідно із законами України, а також судовий, арбітражний орган іноземної держави.

При цьому слід керуватись тим, що сфера дія Порядку, згідно з пунктом 1, стосується захисту прав та інтересів України під час врегулювання спорів, розгляду справ за участю іноземного суб'єкта (іноземної юридичної, фізичної особи) та України як суб'єкта міжнародного права [140].

Під арбітражем часто розуміють третейський суд, який, як зазначає Г. А. Цірат, є юрисдикційним органом, якому притаманні особливі ознаки [190, с. 192]. В. М. Коссає вважає, що у сучасних умовах діяльність третейських судів відіграє важливу роль у суспільстві, особливо з урахуванням такого завдання як захист прав і охоронюваних законом інтересів учасників господарських відносин [87, с. 67].

Відмінним від цього поняття є «міжнародний комерційний арбітраж», який, на думку Ю. Д. Притики, «можна розглядати з позиції особливого судового (юрисдикційного) інституту (органу), що вирішує спір між сторонами та виносить рішення у справі» [117, с. 237].

Втім, з огляду на недержавний характер міжнародних арбітражів та пріоритету судового співробітництва між ЄС та Україною (ст. 24 Угоди), увагу при дослідженні уніфікації законодавства ЄС та України в контексті визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів доцільно зосередити на питанні визнання та виконання рішень іноземних судів.

Положення Угоди про асоціацію щодо гармонізації мають рамковий характер, а їх реалізація потребує ухвалення відповідних нормативних актів, створення необхідних інституційних механізмів та здійснення певних дій і на міжнародному рівні взаємовідносин сторін, і в правопорядках України та ЄС. На кожному зі згаданих рівнів можна виокремити кілька способів гармонізації законодавства. По-перше, це – приєднання України до міжнародно-правових договорів, які закріплюють міжнародні стандарти у тій чи іншій галузі. Другий спосіб передбачає узгодження положень національної нормативної бази з

приписами постанов інститутів Євросоюзу, взаємне визнання національних стандартів Україною та ЄС [113, с. 12].

Гармонізація приватноправового законодавства із законодавством ЄС, як вважає І. С. Лукасевич– Крутник відбувається трьома способами, а саме: 1) приєднання України до міжнародних нормативно-правових актів, які діють на території ЄС, чи підписання двосторонніх договорів про співпрацю з країнами ЄС; 2) розроблення та прийняття нормативно-правових актів України, які враховують положення права ЄС; 3) імплементація в національне законодавство положень регламентів та директив ЄС шляхом внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів України. Авторка вважає, що під гармонізацією приватноправового законодавства із законодавством Європейського Союзу варто розуміти процес коригування законодавства України на підставі правових актів ЄС, зокрема, директив та регламентів, з метою приведення національного законодавства у відповідність до їх положень [102, с. 91].

Від моменту укладення Угоди про асоціацію, Україна поступово долучається до ряду міжнародно-правових договорів, якими врегульовані питання визнання та виконання судових рішень іноземних держав, що, у свою чергу, сприяє уніфікації законодавства України та ЄС у даній сфері.

Для того, щоб оцінити важливість таких кроків для подальшої уніфікації законодавства у рамках співробітництва у цивільних справах, необхідно окреслити стан національного законодавства у сфері визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні та визначити, яким чином підписання тих чи інших міжнародних договорів вплинуло на наближення законодавства України до законодавства ЄС.

Щодо приєднання України до міжнародних договорів, які врегульовують процес визнання та виконання рішень іноземних судів, активні

кроки було здійснено вже після укладення Угоди про асоціацію. Попри те, що до підписання Угоди Україна вже була учасницею Конвенції з питань цивільного процесу 1954 року [88], у сфері виконання судових рішень іноземних держав даний акт обмежується рішеннями про стягнення судового збору. Відтак, питання щодо приєднання до міжнародних договорів у сфері визнання та виконання рішень іноземних судів залишається відкритим.

Відповідно до частини 2 ст. 24 Угоди про асоціацію, сторони домовилися розвивати подальше судове співробітництво між Україною та ЄС у цивільних справах на основі відповідних багатосторонніх договорів, зокрема конвенцій Гаазької конференції з міжнародного приватного права [171].

На сьогодні, Україна є учасницею двох таких конвенцій, які регулюють питання визнання та виконання рішень іноземних судів – Конвенції про угоди про вибір суду 2005 року та Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах 2019 року.

Першим кроком до судового співробітництва з державами-членами ЄС у рамках конвенційного режиму стало підписання Гаазької конвенції про угоди про вибір суду 2005 року [92]. На даний час Конвенція 2005 року не ратифікована Україною, але передбачає умови щодо юрисдикції та взаємного визнання та виконання судових рішень між сторонами, які її ратифікували (таких наразі лише чотири, але серед них Європейський Союз). Безумовно, приєднання до Конвенції 2005 року наблизить Україну до реалізації частини європейських стандартів щодо взаємного визнання та виконання рішень у разі її ратифікації.

Так, згідно зі ст. 14 ЗУ «Про міжнародні договори України», міжнародні договори набирають чинності для України після надання нею згоди на обов'язковість міжнародного договору відповідно до цього Закону в порядку

та в строки, передбачені договором, або в інший узгоджений сторонами спосіб [145].

Як визначає ст. 2 ЗУ «Про міжнародні договори України», підписання є однією зі стадій укладання міжнародних договорів. Водночас, згода на обов'язковість міжнародних договорів для України виражається підписанням лише у випадках, коли це передбачено самим міжнародним договором [145]. Конвенція 2005 року, натомість, вимагає її ратифікації як вияву згоди держави на її обов'язковість.

Важливим є дослідження питання правових наслідків укладення Конвенції до моменту її ратифікації. В доктрині підписання міжнародного договору розрізняють на просте і остаточне. Просте підписання договору означає, що договір підписується за умови його подальшої ратифікації, прийняття або затвердження [58, с. 287]. У таких випадках держава, яка підписує договір, не приймає на себе позитивних юридичних обов'язків за договором, що підписується. Проте акт підписання означає, що держава має намір вжити кроків з надання згоди на обов'язковість цього договору на більш пізньому етапі. Акт підписання породжує для держави, яка підписала договір, обов'язок утримуватись від вчинення дій, що позбавили б договір його об'єкта і мети, до того часу, поки вона явно не висловить свого наміру не ставати учасником цього договору [58, с. 288]. Цей основоположний принцип права міжнародних договорів закріплений у ст. 18 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [60].

Остаточне підписання міжнародного договору означає, що держава може надати згоду на те, щоб бути юридично зв'язаною договором, лише на підставі підписання такого договору. Такий спосіб частіше всього застосовується у двосторонніх договорах і нечасто – у багатосторонніх. В останньому випадку в положеннях договору, що стосуються набрання

чинності, прямо передбачено, що договір набуває чинності після підписання його відповідною кількістю держав.

Відповідно до ст. 31 Конвенції про угоди про вибір суду 2005 року, після набрання чинності Конвенція вступає в силу для кожної держави, яка згодом ратифікує, прийме, затвердить цю Конвенцію чи приєднається до неї, в перший день місяця, що слідує після закінчення трьохмісячного строку після подання до депозитарію її документу щодо ратифікації, прийняття, затвердження або приєднання [92].

Відтак, для того, щоб імплементувати відповідні положення Конвенції 2005 року щодо визнання та виконання рішень іноземних судів на рівні національного законодавства підписання даного міжнародного договору не є достатнім, і необхідною є саме ратифікація.

Як зазначається у Роз'ясненні Міністерства юстиції України «Перспективи і наслідки підписання Україною Конвенції про угоди про вибір суду» від 12 червня 2012 року, приєднання до Конвенції забезпечить механізм регулювання та визнання виключних угод про вибір суду у відносинах з державами-учасницями Конвенції, у тому числі – з державами-членами ЄС. Відтак, підписання Конвенції можна розглядати як один з кроків на виконання ст. 24 Угоди про асоціацію [121]. До того ж, як зазначається у Роз'ясненні, положення Конвенції сприятимуть покращенню процесуального законодавства України, яке регулює міжнародну договірну підсудність, а також сприятимуть поширенню практики застосування договірної підсудності.

Для прикладу в деяких державах, таких як США, Канада рішення українських судів зазвичай виконуються на основі принципу взаємності та відповідно до норм законодавства іншої держави, що у свою чергу є досить фінансово та юридично не вигідно. Тому приєднання України до Конвенції

розширить можливості виконання рішень українських судів в інших юрисдикціях [15].

Сфера дії Конвенції про угоди про вибір суду 2005 року обмежується виконанням рішень, ухвалених судами на підставі пророгаційних угод, що значно звужує спектр її застосування.

Договором закріплено також положення щодо визнання та виконання рішень, ухвалених судом згідно із пророгаційною угодою. Так, підстави для відмови у визнанні та виконання рішення, прийнятого судом Договірної Держави, призначеним у виключній угоді про вибір суду, не можуть виходити за рамки визначених у ст. 9 Конвенції. Такими є випадки, коли:

а) угода є незначною і такою, що не має юридичної сили, згідно із законодавством Держави вибраного суду, якщо цей вибраний суд не визначив цю угоду як дійсну (таку, що має юридичну силу);

б) сторона не має можливості укласти угоду згідно із законодавством запитованої Держави (тобто, держави, в якій розташований суд-адресат);

с) про документ, за яким відкрито судовий процес, або про рівнозначний документ, у тому числі про основні елементи позову:

(і) відповідача не було повідомлено вчасно і у такий спосіб, щоб він мав можливість організувати свій захист, якщо відповідач не зареєстрував явку і подав справу, оскаржуючи повідомлення у суді походження, за умови що законодавство Держави походження дозволило оскарження цього повідомлення; або

(ii) відповідача у запитованій Державі було повідомлено у спосіб, несумісний з принципами цієї Держави щодо процедури вручення документів;

d) рішення було отримано шляхом обману;

e) визнання чи виконання рішення є явно несумісним з державною політикою запитованої Держави, в тому числі в ситуаціях, коли конкретні

судові процеси, що приводять до винесення рішення, є несумісними з основними принципами процесуальної справедливості цієї Держави;

f) це рішення є несумісним з рішенням, винесеним у запитуваній Державі при врегулюванні спору між тими ж самими сторонами; або

g) це рішення є несумісним з рішенням, винесеним раніше в іншій Державі при врегулюванні спору між тими ж самими сторонами та по відношенню до тієї ж самої позовної підстави, за умови що більш раннє рішення задовольняє всі умови, необхідні для визнання цього рішення в запитуваній Державі [117].

При цьому, згідно ст. 8 Конвенції 2005 року, судові рішення визнаються тільки у тому випадку, якщо воно діє у Державі його винесення та виконується тільки тоді, коли воно підлягає виконанню у Державі, де розташований суд, і не може переглядатись судом Договірної держави, де запитується визнання та виконання [92].

У порівнянні із Конвенцією 2015 року, Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах, ухвалена Гаазькою конференцією 2 липня 2019 року та підписана Україною 2 березня 2020 року, є ширшою за змістом і охоплює визнання та виконання рішень іноземних судів у справах, незалежно від наявності пророгаційної угоди, укладеної між сторонами спору [15]. Конвенцію було прийнято за результатами 22-ї Дипломатичної сесії цієї міжнародної організації, участь у якій взяла делегація України, до складу якої увійшли представники Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України та Офісу Президента України. Україна стала другою державою, яка підписала Конвенцію [61]. Втім, на сьогодні жодна держава не приєдналась або не ратифікувала Конвенцію 2019 року, відтак вона досі не набула чинності. За

змістом, дана Конвенція порівнюється із Нью-Йоркською конвенцією 1958 року [9].

Сфера дії Конвенції 2019 року охоплює визнання та виконання рішень у цивільних або комерційних справах. Таке загальне визначення вказує на широке коло судових рішень, ухвалених судами держав-учасниць, які можуть потрапляти до сфери дії Конвенції [187].

Водночас, Конвенція містить перелік винятків, що дозволяє чітко встановити справи, рішення щодо яких не потраплятимуть до сфери її застосування. Зокрема, до таких винятків належать рішення щодо адміністративних справ, значна кількість яких належить до категорії цивільних (справи стосовно утримання, сімейні та спадкові справи, перевезення товарів і пасажирів, дифамація (приниження честі та гідності), інтелектуальна власність) та багато інших [192, с. 26-27].

Конвенцією 2019 року обширно врегульовано умови визнання та виконання рішень іноземних судів, що у перспективі збільшує можливість так званого транскордонного обігу судових рішень.

Основною вимогою для визнання та виконання судових рішень в державах-учасницях Конвенції є їх ухвалення в інших державах-учасницях (ст. 1(2)), чим забезпечується принцип взаємності та закріплюється територіальний критерій визначення кола судових рішень, на які Конвенція розповсюджує свою дію [192, с. 26].

Ключовим принципом, закріпленим Конвенцією 2019 року, є принцип заборони втручання держави місця виконання судового рішення в судові рішення, ухвалені судом іншої держави. За загальним правилом, суд держави, в якій запитується виконання іноземного судового рішення, не має права переглядати зміст рішення іноземного суду по суті. Відтак, Конвенція прямо

закріплює незмінність та остаточний характер рішення, яке підлягає виконання в іноземній державі – учасниці Конвенції.

Так само як і Конвенція про угоди про вибір суду, Конвенція 2019 року допускає визнання судового рішення лише в тому випадку, якщо воно набрало чинності в державі походження, та виконання – лише в тому випадку, якщо воно підлягає виконанню в державі походження. Таким чином, спроможність судового рішення бути виконаним в іншій державі учасниці Конвенції визначається правом держави, суд якої ухвалив таке рішення [192, с. 26].

Чималу увагу у Конвенції 2019 року приділено питанням відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів. Загалом, набір підстав традиційний, відомий багатьом міжнародним договорам з питань визнання та виконання іноземних судових рішень, але також є певні новації та особливості [192].

До підстав, що вважаються традиційними, можна віднести такі:

- неповідомлення сторони (відповідача) у розумний строк і в такий спосіб, які дозволили б цій стороні підготувати свій захист, або повідомлення сторони у спосіб, несумісний з фундаментальними принципами, які стосуються вручення судових документів у державі, де запитується виконання судового рішення;

- визнання чи примусове виконання рішення буде суперечити публічному порядку держави, де запитується виконання судового рішення;

- наявність конкуруючого рішення суду: рішення несумісне з рішенням, винесеним судом держави, де запитується виконання іноземного судового рішення, у спорі між тими ж сторонами, а також рішення несумісне з рішенням, яке було ухвалене раніше судом іншої держави між тими ж сторонами з одного й того ж предмета, за умови, що раніше, ухвалене рішення

відповідає умовам, необхідним для його визнання в державі, де запитується виконання іноземного судового рішення [192, с. 27].

На сьогодні, встановлені національним законодавством підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів, є більшими за обсягом, та включають, зокрема, випадки, коли рішення ухвалене у справі, розгляд якої належить виключно до компетенції суду або іншого уповноваженого відповідно до закону органу України (п. 3 ч. 2 ст. 466 ЦПК України), або коли предмет спору за законодавством України не підлягає судовому розгляду (п. 6 ч. 2 ст. 466 ЦПК України). Обидва випадки є такими, що не відповідають вимогам Конвенції 2019 року, а тому повинні бути переглянуті у разі ратифікації Конвенції.

Попри те, що на сьогодні Конвенція 2019 року не підписана жодною із країн ЄС, вже на наступний день після її прийняття – 3 липня 2019 року – Європейська Комісія від імені 28 держав-учасниць (включаючи на той момент Велику Британію) оголосила про початок процесу підготовки до приєднання до Конвенції. Свідченням цьому є повідомлення про ініціативу приєднання до Конвенції, а також запропонований план дій [24].

Європейська спільнота визнає, що ЄС – так само як і Україна – не має належного інструментарію (за винятком Конвенції про угоди про вибір суду з обмеженою сферою дії), який регулював би питання визнання та виконання рішень судів держав, які не є членами ЄС, на території держав-членів, і водночас – визнання та виконання рішень судів держав-членів у державах, які не є членами ЄС. Відтак, приєднання ЄС до Конвенції є бажаним для європейської спільноти, а одночасна участь ЄС та України у Конвенції свідчитиме про успішне виконання вимог ст. 24 Угоди про асоціацію.

Розглядаючи судове співробітництво у цивільних справах у перспективі подальшого вступу України до ЄС, неможливо не звернути увагу на

обов'язкове для держав-членів ЄС союзне законодавство, що регламентує питання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, зокрема судів іноземних держав.

Початком становлення законодавства ЄС у сфері визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах вважається закріплення цього інституту у ст. 220 Договору про заснування Європейського економічного співтовариства (Римського договору) від 25 березня 1957 року, в якому, зокрема, передбачалось спрощення формальностей для взаємного визнання та виконання судових і арбітражних рішень [82, с. 18].

На підставі Римського договору, шість держав-членів прийняли Брюссельську конвенцію з питань юрисдикції та примусового виконання судових рішень щодо цивільних та комерційних справ 1968 року.

Зазначена Конвенція застосовується до будь-яких комерційних і цивільних спорів незалежно від того, розглядається спір судом чи трибуналом (судом спеціальної юрисдикції), за винятком податкових, митних та адміністративних спорів, а також цивільного стану, право- та дієздатності, законного представництва фізичних осіб, майнових прав, які виникали із шлюбних відносин, заповітів і спадщини, соціального забезпечення, арбітражу, банкрутства, позовів, що стосуються ліквідації неспроможних компаній, інших юридичних осіб, суддівських домовленостей, мирових угод та інших аналогічних спорів.

Незважаючи на позитивні напрацювання, дана Конвенція не вирішила всіх питань щодо визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах, а на практиці суд застосовував різні підходи до вирішення колізійних спорів із цих питань. За таких умов вказаний інститут зазнав деяких змін. Передусім правила визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах в Європейському Союзі було закріплено у

формі Регламенту, що змусило держав-членів ЄС безумовно їх дотримуватися без будь-яких альтернатив [83, с.18].

Однак і цей етап не дав змоги досягнути поставленої у Договорі про Європейський Союз мети. Крім того, у звіті Комісії ЄС від 21 квітня 2009 року щодо стану застосування положень Регламенту зазначалось, що його положення здебільшого застосовувались у великих економічних центрах та прикордонних регіонах, а правила юрисдикції зазвичай використовувались стосовно невеликої кількості випадків (1% всіх цивільних справ). Тому, на думку членів Комісії ЄС, у цілому Регламент вважався вдалим інструментом, який сприяв розвитку трансграничного судового процесу, шляхом впровадження ефективної системи правової співпраці на засадах введення комплексних правил юрисдикції, координації паралельних засідань та виконання судових рішень. Така система судової співпраці була успішно адаптована до інституційного середовища та сучасного життя. Водночас висновки Комісії ЄС містили рекомендації щодо удосконалення вказаного інституту [83, с.18].

Результатом стало прийняття Радою ЄС 12 грудня 2012 року Регламенту (ЄС) № 1215/2012 про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах, який набув чинності 10 січня 2015 року [160].

Регламент № 1215/2012 Європейського Парламенту та Ради від 12.12.2012 року про юрисдикцію та визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах Брюссель I регулює, серед іншого, відносини щодо визнання та виконання судових рішень у транскордонних справах. Так, згідно із вказаним Регламентом для виконання чинного рішення у одній з держав ЄС необхідно звернутись безпосередньо до органів примусового виконання у тій державі ЄС, де боржник має активи. При цьому скасовується

процедура екзекватури, тобто для визнання іноземного судового рішення вже не потрібно отримувати декларацію на виконання, яка вимагалась згідно з попередньою редакцією Регламенту Брюссель I [105, с. 218].

Регламент Брюссель I застосовується до цивільних і комерційних справ, і не застосовується щодо справ, які належать до сфери адміністративного права. Так само, Регламент Брюссель I не регулює питань юрисдикції і виконання у справах щодо:

- статусу фізичних осіб та їх правоздатності, прав на майно, що походять зі шлюбних відносин чи відносин, які за своїми наслідками є аналогічними до шлюбу,

- банкрутства, ліквідації неплатоспроможних компаній,

- соціального забезпечення,

- арбітражу,

- обов'язків з утримання, які походять із сімейних відносин, батьківства, шлюбу чи спорідненості,

- спадкування, правонаступництва, включаючи обов'язків з утримання, які виникають внаслідок смерті (ст. 1 Регламенту) [160].

Під дію Регламенту Брюссель I підпадає виконання більшості судових рішень у транскордонних справах. Новий Регламент, як зазначають європейські юристи, загалом відображає ті ж підходи, що існували за попереднім режимом, однак, деякі суттєві зміни все ж внесено, зокрема, щодо:

- правил про юрисдикцією за угодою сторін, які тепер не вимагають, щоб принаймні одна із сторін мала свій доміцилій в державі ЄС, аби угода сторін про юрисдикцію визнавалась у державах ЄС.

Цікаво, що за новим Регламентом сторони без прив'язки до свого доміцилію можуть укласти угоду про юрисдикцію, яким визначити суд держави ЄС компетентним вирішувати спори, і при цьому така угода повинна

визнаватись усіма судами держав ЄС. В майбутньому це особливо актуально для українських компаній, які ведуть діяльність на території ЄС, і при цьому не мають там доміцилію, в контексті майбутнього виконання таких судових рішень:

- паралельних судових позовів, коли всупереч угоді сторін ініціюється судовий процес в іншому суді, чим відтягується розгляд справи належним судом;

- паралельних судових позовів, коли суд третьої держави (не член ЄС) розглядає справу згідно з угодою сторін, і водночас ініціюється судовий процес у суді державі-члена ЄС;

- обсягу справ, пов'язаних з арбітражем, які не підпадають під регулювання Регламенту;

- процедури визнання та виконання судових рішень в межах ЄС [105], [82], [191].

Особливий інтерес викликають зміни, пов'язані із визнанням та виконанням судових рішень в межах ЄС. Так, за попереднім порядком, для того, аби виконати рішення суду однієї держави ЄС в іншій державі ЄС вимагалось отримання декларації про виконання у державі, де передбачалось таке виконання. Тепер ця процедура скасовується, тобто усувається повністю екзекватура, а натомість, суд, який виніс рішення у справі, видає до рішення сертифікат стандартної форми. Стягувач може звертатись безпосередньо до органів примусового виконання, надавши їм копію судового рішення, сертифікат та, за необхідності, переклад [105, с. 220].

Згідно із ст. 45 Регламенту Брюссель I у визнанні судового рішення може бути відмовлено за заявою відповідача виключно у таких випадках, якщо:

- визнання рішення суперечить публічному порядку у державі виконання;

– винесено заочне судове рішення, і при цьому відповідачу не повідомлено належним чином про ініціювання судового процесу у розумний строк і у спосіб, який би дав можливість відповідачу підготуватись до захисту, крім випадків, коли відповідач не оскаржив рішення, якщо він мав таку можливість;

– судове рішення суперечить іншому судовому рішенню у справі між тими самими сторонами, винесеному у державі виконання;

– судове рішення суперечить іншому судовому рішенню, винесеному раніше у іншій державі-члені ЄС чи третій державі щодо того самого предмету спору і між тими самими сторонами, за умови, що рішення, яке було винесене раніше, відповідає вимогам, необхідним для його визнання у державі виконання [160].

Незважаючи на те, що процедура виконання іноземного судового рішення визначається національним законодавством держави виконання, Регламентом заборонено відмовляти у виконанні з підстав, інших, ніж зазначені вище (ст. 41 Регламенту) [105, с. 221].

Для виконання судового рішення зацікавлена у виконанні особа має надати уповноваженому органу копію судового рішення та свідоцтво, яке підтверджує виконуваність рішення та містить виписку з рішення щодо відшкодованого судового збору та розрахунок процентів.

У випадку, якщо судовим рішенням встановлено тимчасовий, у тому числі охоронний захід, особа має надати уповноваженому органу копію судового рішення та вказане вище свідоцтво, яке підтверджує що суд, який ухвалив рішення, володіє юрисдикцією стосовно основної справи, судове рішення підлягає виконання на території держави, де його було ухвалено, а також, якщо судове рішення було ухвалено за відсутності відповідача, підтвердження вручення його відповідачу [160].

Крім того, копія вказаного вище свідоцтва вручається відповідачу до застосування першого примусового заходу. Разом зі свідоцтвом йому надається копія судового рішення.

У тому випадку, коли відповідач має доміцилій в іншій державі-члені ЄС, ніж та в якій прийнято рішення, він має право вимагати переклад судового рішення з метою оскарження його виконання на мову, яку він розуміє, або мову держави-члена ЄС, в якій він має доміцилій.

Регламент чітко встановлює, що у випадку, коли відповідач вимагає перекладу судового рішення на мову яку він розуміє, жодних примусових заходів, крім охоронних, не може бути застосовано до тих пір, поки йому не буде надано переклад [160].

Коли йдеться про підстави відмови у визнанні судового рішення, то, як й у попередніх міжнародних договорах, так і в чинному Регламенті міститься така підстава як – суперечність публічному порядку (*ordre public*). При цьому застереження про публічний порядок набуло широкого розповсюдження та використання під час вирішення питання щодо визнання та примусового виконання на території суверенних держав судового рішення, прийнятого іноземним судом.

Також, у визнанні судового рішення може бути відмовлено: 1) за клопотанням зацікавленої сторони, коли рішення було прийнято за відсутності відповідача та йому не було повідомлено про початок розгляду справи у строк та спосіб достатній для підготовки захисту; 2) за умови, якщо відповідач не використав можливість оскарження такого судового рішення; 3) якщо рішення суперечить судовому рішенню, прийнятому в державі-члені ЄС, в якій запитується визнання у справі між тими самими сторонами; 4) якщо рішення суперечить судовому рішенню, яке прийнято раніше в іншій державі-члені ЄС або третій державі за позовом з тих самих підстав між тими самими сторонами,

за умови, що останнє відповідає критеріям, необхідним для його визнання в державі-члені ЄС, в якій запитується визнання [160].

Із вказаних вище підстав, за наявності клопотання особи, проти якої ухвалено судове рішення, також може бути відмовлено у його виконанні.

Клопотання про відмову у виконанні судового рішення подається до суду, про який держава-член ЄС у відповідності до ст. 75 Регламенту повідомила Європейську Комісію, як про суд уповноважений розглядати подібні клопотання. Суд приймає рішення щодо клопотання про відмову у виконанні судового рішення негайно. При цьому будь-яка сторона може подати апеляцію на рішення щодо результатів розгляду клопотання про відмову у його виконанні [160].

Варто зазначити, що правила щодо визнання та виконання рішень у цивільних та комерційних спорах, винесених судами іноземних держав, не обмежуються згаданим Регламентом. Доповнили їх численні нормативно-правові акти Ради, зокрема Регламент № 2201/2003 щодо юрисдикції та звернення до виконання судових рішень із вирішення шлюбно-сімейних спорів (Брюссель-II) [159], Регламент № 805/2004 щодо створення Європейського виконавчого листа по безспірних вимогах тощо [158].

Значним кроком для розвитку цивільного процесу в ЄС стало прийняття Регламенту № 1896/2006 щодо введення Європейського наказного провадження. Крім того, Рада прийняла Рішення № 2001/470, яке утворює Європейську судову мережу по співробітництву судів у цивільних та комерційних справах, яка встановлює робочі контакти та запроваджує консультації, сприяє розробці пропозицій щодо видання відповідних регламентів Ради. Відповідно до цих нормативно-правових актів виконання судових рішень або визнання судових виконавчих ордерів у іншій державі-члені не вимагають додаткових судових дій [86].

Врахування вищенаведених нормативно-правових актів під час внесення змін до національного законодавства у аспекті здійснення цивільного судочинства слугуватиме якомога швидшій адаптації правової системи України до вимог ЄС та сприятиме подальшим крокам України на шляху до членства.

Висновки до Розділу 1

1. При визначенні правової природи визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів необхідно розмежовувати поняття «визнання» та «виконання», а також варто окреслити відмінності між визнанням та виконанням рішень іноземних судів, та визнанням та виконанням рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів.

2. Визначено авторське поняття «визнання та виконання рішення іноземного юрисдикційного органу», під яким запропоновано розуміти процес застосування примусових заходів уповноваженими органами держави щодо рішення, постановленого іноземним судом, іноземним міжнародним комерційним арбітражним судом чи іншими іноземними юрисдикційними органами, визнаним державним судом на території держави виконання, і виконаним, в порядку, передбаченому процесуальним законодавством держави, де запитується таке виконання.

3. Найбільш відомими у практиці є дві системи, за якими здійснюється виконання рішень іноземних юрисдикційних органів: система екзекватури, за якою здійснюється визнання та виконання іноземного судового рішення як такого; система англо-американського загального права (система сумарного права), за якою іноземне судове рішення є основою для нового (у державі, де необхідне визнання та/або виконання рішення) судового розгляду, за якого іноземне рішення створює презумпцію для того, на чию користь його винесено.

4. Можна стверджувати, що інститут визнання та виконання іноземних судових рішень, відповідає ознакам транснаціонального виконавчого процесу, оскільки характеризується здійсненням примусового виконання та є ускладненим іноземним елементом. Визнання рішень

іноземних судів здійснюється державами у два способи: за окремою процедурою визнання іноземних судових рішень на підставі міжнародного договору чи принципу взаємності (міжнародної ввічливості); без жодних процедур.

5. Для ефективного аналізу джерел правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, запропоновано диференціювати їх за такими видами: 1) національне законодавство; 2) міжнародні договори: а) двосторонні договори; б) багатосторонні договори.

6. Запропоновано провести класифікацію джерел правового регулювання питань визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, зокрема за територією на яку вони поширюється поділяти на: національні та міжнародні. За видом юрисдикційних органів джерела правового регулювання прокласифікувати на: 1) ті, які застосовуються до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних судових рішень; 2) ті, які застосовують до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних арбітражних рішень; 3) ті, які застосовують до питань правового регулювання визнання та виконання рішень інших іноземних юрисдикційних органів.

РОЗДІЛ 2. ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття визнання та виконання рішень іноземних судів та їх співвідношення

Питання визнання та виконання рішень іноземних судів, зміст цих понять та їх співвідношення часто викликає дискусії серед вітчизняних та іноземних науковців. Як правило, визнання рішення іноземного суду аналізується окремо від питання його виконання.

Можна вважати, що визнання рішення означає надання йому тої ж юридичної сили, що і у рішенні суду держави, який його видав - незаперечності та винятковості. Тобто, визнання рішення іноземного суду означає визнання за іноземним судовим рішенням тих якостей, якими наділяється рішення місцевого суду [43, с. 348].

Зміст поняття «визнання» іноземного судового рішення повинно охоплювати і рішення про визнання, і рішення про виконання, оскільки визнання іноземного рішення є необхідною передумовою його виконання.

На думку Л. А. Лунца, Н. І. Маришевої, М. М. Богуславського, визнати іноземне судове рішення означає допустити підтвердження цивільних прав і обов'язків у тому ж розумінні, як це було б зроблено рішенням власного суду. [103, с. 238].

На думку Р. В. Зайцева, визнання іноземного судового рішення є актом, яким держава, розповсюджуючи дію іноземного рішення на власну територію, виражає своє ставлення до нього як до юридичного факту, з яким пов'язані виникнення, зміна або припинення встановлених іноземним судом безспірних правовідносин [76, с. 52].

Загальновизнано, що жодне судове рішення не може бути виконано до моменту його визнання, яке представляє собою необхідний перший крок в напрямку виконання судового рішення [56, с. 728].

Л. П. Ануфрієва вказує, що виконанню іноземних судових рішень беззаперечно передують їх визнання відповідною державою, до якої звертаються із клопотанням про примусове виконання. Чітко розмежовуючи поняття визнання і приведення до виконання іноземних судових рішень, науковиця відзначає, що визнання рішення означає погодження держави з тим, що іноземний судовий акт породжує юридичні наслідки в межах юрисдикції держави, що визнає [43, с. 378].

Під виконанням рішення іноземного суду необхідно розуміти застосування засобів примусового виконання рішення іноземного суду в порядку, визначеному законодавством держави, на території якої виконується іноземне рішення.

Виділяють дві системи виконання рішень іноземних судів: система екзекватури, за якою здійснюється визнання та виконання іноземного судового рішення як такого; система англо-американського загального права (система сумарного права), за якою іноземне судове рішення є основою для нового (у державі, де необхідне визнання та/або виконання рішення) судового розгляду, за якого іноземне рішення створює презумпцію для того, на чию користь його винесено [103, с. 238].

Примусове виконання рішень іноземних судів – це наділення належних компетентних органів владними розпорядженнями, відповідно до яких судові рішення іноземних судів прирівнюються до рішень вітчизняних судів. Залежно від випадку, достатньо, щоб рішення було тільки визнане (наприклад, про розірвання шлюбу). Інші рішення мають ще бути виконані, тобто піддані спеціальній процедурі (наприклад, видача екзекватури – винесення судом

після розгляду клопотання постанови про дозвіл виконання, чи реєстрація в реєстрі). Отже, визнання іноземного судового рішення є необхідною передумовою (*conditio sine qua non*) його виконання [185, с. 44].

Співвідносячи поняття визнання та приведення до виконання іноземного судового рішення, Дж. Хілл вказує, що визнання рішення являється пасивним процесом, через те, що не потребує від суду держави яких-небудь активних дій. Приведення до виконання потребує ж від суду держави, де повинне відбутися таке виконання активних кроків – надання дозволу виконання іноземного рішення проти активів боржника [22, с. 4].

І. В. Венедіктова вказує, що визнання рішення іноземного суду або міжнародного комерційного арбітражу – це поширення законної сили рішення іноземного суду на територію України, а його виконання – це застосування засобів примусового виконання, аналогічних до виконання рішень державних українських судів [56, с. 1].

Як вважає А. С. Довгерт, визнання та виконання судового рішення є тією процесуальною стадією, на якій відбувається остаточне врегулювання спірних відносин. Якщо правова система держави не передбачає конкретного механізму виконання судового рішення, що набуло законної сили і підлягає обов'язковому виконанню, то право на судовий захист перетворюється на ілюзію. Саме тому виконання судового рішення розглядається як невід'ємна складова права на справедливий судовий розгляд [74, с.254].

Таким чином, можна дійти висновку, що визнання іноземного судового рішення — необхідна передумова його виконання у державі визнання. Визнання іноземного судового рішення не завжди тягне за собою його примусове виконання.

Прикладом визнання рішення іноземного суду без його виконання може слугувати справа № 2-к-1/11 Шевченківського районного суду Харківської

області. Відповідно до цієї справи, Особа_1 звернулася до суду із клопотанням про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, в якому просить визнати рішення мирового судді про розірвання шлюбу між нею та Особа_2. В судовому засіданні Особа_1 підтримала заявлене клопотання та просила визнати на території України рішення мирового судді про розірвання шлюбу між нею та Особа_2. Суд вислухавши заявника, дослідивши матеріали справи, вважає, що заява про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню підлягає задоволенню. Згідно ст. 465 ЦПК України, рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню визнається в Україні, якщо його визнання передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності за домовленістю з іноземною державою, рішення суду, якої має виконуватися в Україні. В судовому засіданні було встановлено, що Особа_1 та Особа_2 перебували в зареєстрованому шлюбі з 09.04.2008 року. Керуючись нормам статей ЦПК України суд ухвалив задовольнити клопотання Особа_1 про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню [183].

Згідно п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами клопотань про визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» від 24.12.1999 року № 12, рішення, які не потребують виконання (про визнання прав; оголошення банкрутом; визнання недійсними певних актів; визнання, оспорення чи позбавлення батьківства; розірвання шлюбу; встановлення фактів, що мають юридичне значення; усиновлення; визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою), які постановлені

судом однієї із Договірних сторін і набрали законної сили визнаються на територіях інших Договірних сторін без спеціального провадження за умови якщо: а) установи юстиції запитованої Договірної Сторони не винесли раніше по цій справі рішення, що вступило в законну силу; б) справа відповідно до цієї Конвенції, а у випадках, не передбачених нею, відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої рішення повинне бути визнане, не відноситься до виняткової компетенції установ юстиції цієї Договірної Сторони [147].

Підсумовуючи даний підрозділ, можна зробити висновок, що приведення до виконання іноземного рішення не може мати місця без його визнання, в той час рішення може бути визнано без його примусового виконання.

2.2. Порядок визнання та виконання рішень іноземних судів

Порядок визнання та виконання рішень іноземних судів регулюється нормами ЦПК України та окремими підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема Інструкцією про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання та виконання судових рішень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України від 27.06.2008 № 1092/5/5 [142].

При цьому слід зауважити, що національне процесуальне законодавство регламентує порядок визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, та окремо – порядок визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.

Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 472 ЦПК України, клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, подається заінтересованою особою до суду в порядку, встановленому статтями 464-466 ЦПК України для подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, з урахуванням особливостей, визначених главою 2 ЦПК України [189].

Так само однаковими є умови визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, та умови визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню. З положень статей 462 та 471 ЦПК України випливає, що рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються в Україні – у першому випадку, визнається та виконуються – у другому, якщо їх визнання або

визнання та виконання відповідно передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності. У випадку визнання та виконання, вважається що принцип взаємності існує, оскільки не доведено інше (ч. 2 ст. 462 ЦПК України) [189].

Логічно припускати поширення даного положення і на порядок визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, втім відсутність регулювання даного питання на законодавчому рівні, безперечно, звертає на себе увагу.

Оскільки порядок подання клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, регламентується статтями 464-466 ЦПК України, які стосуються порядку подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, справедливо зазначити, що обидва клопотання відповідно до ч. 1 ст. 464 ЦПК України підлягають розгляду судом за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника. Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України, або його місце проживання (перебування) чи місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцезнаходженням в Україні майна боржника (ч. 2 ст. 464 ЦПК України) [189].

Останнє положення фактично дублює ч. 9 ст. 28 ЦПК України, якою визначається підсудність справ за вибором позивача. Водночас, із цим не можна однозначно погодитись, виходячи із наступного. На відміну від загального правила, закріпленого у ч. 9 ст. 28 ЦПК України, визначення підсудності справи за останнім відомим зареєстрованим місцем проживання або перебування самого боржника, так само як і постійного заняття (роботи) останнього не є доступним для заінтересованих осіб варіантом. Відтак, норма,

що містить правила визначення підсудності у справах про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, та у справах про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, є спеціальною по відношенню до закріпленої у ч. 9 ст. 28 ЦПК України. До того ж, положення ст. 464 ЦПК України виключають будь-яку дискрецію позивача щодо визначення підсудності справи, адже встановлення підсудності за місцезнаходженням в Україні майна боржника є можливим лише за відсутності будь-яких відомостей про місце проживання (перебування) чи місцезнаходження останнього. А отже, йдеться швидше про черговість, аніж про здійснення учасником справи самостійного вибору підсудності.

Важливо розмежовувати окремі аспекти справ про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, з одного боку та справ про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, – з іншого.

У справах про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, подається клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду; у справах про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, – клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню [189].

Також, відмінним процесуальним статусом наділені й учасники таких категорій справ. У справах про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, сторонами є стягувач (його представник) та боржник. Інша особа (її представник) може набувати статусу стягувача у випадках, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 465 ЦПК

України). У справах визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, сторонами є заінтересовані особи [189].

Також, у справах про виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, допускається можливість подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду через органи державної влади України, якщо це передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У такому разі суд приймає до розгляду клопотання, що надійшло через орган державної влади України (ч. 2 ст. 465 ЦПК України) [189]. Згідно із Інструкцією про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання та виконання судових рішень, органом, який направляє доручення іноземних компетентних органів, іноземні клопотання на виконання до компетентних органів України через міжрегіональні управління є Міністерство юстиції України, яке для цілей цієї Інструкції є Центральним органом України (п. 1.10.6 Інструкції). Водночас, міжрегіональні управління отримують від Центрального органу України іноземні доручення, іноземні клопотання та організують їх виконання відповідно до міжнародних договорів України, чинного законодавства України та цієї Інструкції, а також забезпечують надання Мін'юсту інформації та документів стосовно виконання іноземних доручень чи клопотань (п.п. 1.11.1, 1.11.3 Інструкції). Іноземне клопотання, якщо це передбачено міжнародним договором України, може бути подано до іноземного суду, який розглянув справу і ухвалив рішення у першій інстанції і який надсилає іноземне клопотання на розгляд компетентного суду України через Мін'юст (п. 5.2 Інструкції) [142].

Відмінності між згаданими категоріями справ полягають, також, у вимогах до клопотань, які подаються сторонами.

Так, згідно зі ст. 467 ЦПК України, клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається у письмовій формі і повинно містити:

1) ім'я (найменування) особи, що подає клопотання, зазначення її місця проживання (перебування) або місцезнаходження;

2) ім'я (найменування) боржника, зазначення його місця проживання (перебування), його місцезнаходження чи місцезнаходження його майна в Україні;

3) мотиви подання клопотання.

За відсутності додаткових вимог, передбачених главою 2 ЦПК України, правила щодо змісту клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду поширюються, також, на клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню [189].

Відповідно до ч. 2 ст. 468 ЦПК України, суд за заявою особи, яка подає клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, може вжити передбачені цим Кодексом заходи забезпечення позову. Забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду такого клопотання, якщо невжиття заходів забезпечення позову може ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду [189].

До клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду додаються документи, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не визначено перелік документів, що мають додаватися до клопотання, або за відсутності такого договору, до клопотання додаються такі документи:

1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про примусове виконання якого подається клопотання;

2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили (якщо це не зазначено в самому рішенні);

3) документ, який засвідчує, що сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду і яка не брала участі в судовому процесі, була належним чином повідомлена про дату, час і місце розгляду справи;

4) документ, що визначає, в якій частині чи з якого часу рішення іноземного суду підлягає виконанню (якщо воно вже виконувалося раніше);

5) документ, що посвідчує повноваження представника (якщо клопотання подається представником);

6) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами України [189].

Перелік документів, що мають додаватися до клопотання також міститься в окремих міжнародних договорах у сфері надання правової допомоги. Прикладом може слугувати Договір про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, який був укладений між Україною та Республікою Грузія у 1995 році. Зокрема, згідно ч. 4 ст. 41 даного Договору до клопотання про дозвіл на приведення до виконання іноземного судового рішення необхідно прикласти наступний перелік документів:

1) завірену судом копію рішення, офіційний документ про те, що рішення набрало чинності, якщо це не випливає з тексту самого рішення, а також довідку про його виконання, якщо рішення раніше виконувалося на території Договірної Сторони;

2) документ, з якого випливає, що відповідачу, який не взяв участі у процесі, було своєчасно та в належній формі хоча б один раз вручено повідомлення про виклик до суду;

3) завірени переклади документів, що вказані у підпунктах 1 та 2 цього пункту [72].

Водночас, згідно ч. 2 ст. 472 ЦПК України, до клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, додаються такі документи:

1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про визнання якого порушується клопотання;

2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили, якщо це не зазначено в самому рішенні;

3) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [189].

В обох випадках, суд, встановивши, що клопотання і документи, що додаються до нього, не оформлено відповідно до вимог, передбачених відповідною главою, або до клопотання не додано всі перелічені документи, залишає його без розгляду та повертає клопотання разом з документами, що додані до нього, особі, яка його подала. За загальним правилом, передбаченим у ч. 7 ст. 185 ЦПК України, повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви. Водночас, питання про те, наскільки дана норма може застосовуватись за аналогією є спірною.

У випадку подання як клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, так і клопотання про визнання рішення,

що не підлягає судовому виконанню, в електронній формі документи, які долучаються до клопотання, можуть подаватися у копіях, проте заявник повинен надати такі документи до суду до початку судового розгляду вказаного клопотання. У разі неподання вказаних документів клопотання повертається без розгляду, про що судом постановляється відповідна ухвала (ч. 5 ст. 466 ЦПК України).

На увагу заслуговує той факт, що рішення іноземного суду, яке підлягає примусовому виконанню, може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки (ст. 463 ЦПК України) [189]. У випадку визнання рішення іноземного суду, яке не підлягає примусовому виконанню жодних строків для їх подання не передбачено.

Відповідно до ст. 467 ЦПК України, про надходження клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє боржника і пропонує йому у місячний строк подати можливі заперечення проти цього клопотання. Після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду [189].

Аналогічно у справах про визнання рішень, які не підлягають примусовому виконанню, відповідно до ст. 473 ЦПК України, після подання заінтересованою особою заперечень у письмовій формі або у разі її відмови

від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення заінтересованої особи про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що заінтересовані особи повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду. Неявка без поважних причин у судові засідання будь-якої із сторін або їх представників, стосовно яких суду відомо про своєчасне вручення їм повістки про виклик до суду, не є перешкодою для розгляду клопотання, якщо будь-якою із сторін не було порушено питання про перенесення його розгляду. Таке правило є справедливим для обох категорій справ. Розглянувши подані документи та вислухавши пояснення сторін, суд, залежно від виду клопотань, постановляє ухвалу про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання (ст. 467 ЦПК України) або ухвалу про визнання в Україні рішення іноземного суду та залишення заперечення без задоволення або про відмову у задоволенні клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню (ст. 473 ЦПК України) [189].

Копія ухвали надсилається судом сторонам у триденний строк з дня постановлення ухвали (ст. ст. 467, 473 ЦПК України). У разі якщо сторона знаходиться за кордоном і не має в Україні уповноваженого представника, копія ухвали про результати розгляду клопотання, відповідно до п. 5.7. Інструкції, надсилається до міжрегіонального управління для передачі копії ухвали належними каналами. У разі необхідності може бути оформлене судові доручення про вручення на підставі статей 498, 499 ЦПК України. У справах про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, якщо рішення іноземного суду вже виконувалося раніше, суд визначає, в якій частині чи з якого часу воно підлягає виконанню. Якщо в рішенні іноземного суду суму стягнення зазначено в іноземній валюті,

суд, який розглядає це клопотання, визначає суму в національній валюті за курсом Національного банку України на день постановлення ухвали (ст. 467 ЦПК України) [189].

Суд України на підставі рішення іноземного суду й ухвали про його визнання та надання дозволу на його примусове виконання відразу після набрання нею законної сили видає виконавчий лист і надсилає його із супровідним листом та копіями зазначеної ухвали і клопотанням стягувача на виконання до відповідного органу державної виконавчої служби. Про направлення виконавчого листа суд України повідомляє міжрегіональне управління або його відповідний структурний підрозділ із зазначенням дати направлення виконавчого листа на виконання та назви органу державної виконавчої служби. Міжрегіональне управління отримує інформацію із зазначенням адреси та номера телефону органу державної виконавчої служби направляє Міністерству юстиції України (абз. третій п. 5.7. Інструкції) [142].

Цікавим у цьому контексті є те, що ЦПК України не встановлює жодних строків для прийняття судом рішення щодо залишення клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення без розгляду. У ч. 6 ст. 467 ЦПК України вказано, що розглянувши подані документи та вислухавши пояснення сторін, суд постановляє ухвалу про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. Копія ухвали надсилається судом сторонам у триденний строк з дня постановлення ухвали.

Відповідно до цієї ж статті, суд письмово лише повідомляє боржника про надходження клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення і пропонує надати заперечення. Після отримання заперечень від боржника чи спливу строків для подання заперечення, суд постановляє ухвалу, в якій визначає час і місце судового розгляду клопотання [189].

Вищезазначене зумовлює виникнення низки проблем, зокрема:

- у зв'язку із труднощами із фінансуванням, суди не виконують вимоги процесуального законодавства та не надсилають боржнику копії клопотання та додатки до нього, які зазвичай через наявність іноземної складової є об'ємними;

- суди затягують строки перевірки клопотань про надання дозволу на примусове виконання рішення суду іноземної держави, це у свою чергу несе негативний вплив на можливість швидкого розгляду справи. Так, сторона-стягувач може декілька місяців очікувати перевірки оформлення клопотання та доданих до нього документів на правильність судом. Врешті-решт останній, встановивши, що клопотання не відповідає вимогам, встановлених законодавством постановляє ухвалу про залишення клопотання без розгляду та повертає клопотання разом з документами, що додані до нього, особі, яка його подала.

На сьогоднішній день в багатьох державах рішенням цієї проблеми є використання новітніх цифрових платформ та алгоритмів, які допомагають перевірити правильність оформлення процесуальних документів та відповідно покращити роботу суду. У 2018 році Європейська комісія з питань ефективності правосуддя Ради Європи прийняла важливий міжнародний документ – Європейську етичну хартію про використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі [18]. Головною метою Європейської етичної хартії є підвищення ефективності та якості здійснення правосуддя шляхом обробки алгоритмів судових рішень та даних при дотриманні основних прав і свобод, гарантованих, зокрема, ЄСПЛ [12]. Практика застосування алгоритмів для обробки судових рішень та інших процесуальних документів дозволяє пришвидшити та покращити розгляд судових справ. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року №

1556-р «Про схвалення концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» зазначено, що правосуддя є пріоритетною сферою в яких реалізуються завдання державної політики розвитку галузі штучного інтелекту [163].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій значно спростить роботу суду, адже у сучасному світі діджиталізація та штучний інтелект – це виклик і новий шлях до трансформації юридичної професії, а використання цифрових платформ надає нові можливості у вирішенні судових спорів [33, с. 263].

Досвід таких держав як Естонія та Англія показує, що використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволить своєчасно перевіряти іноземне судові рішення та максимально збільшити його шанси на визнання та примусове виконання. Наприклад, переконатися, що суд дотримався процедури перевірки судового рішення, а також чи особа подала всі необхідні документи, в тому числі клопотання про визнання та виконання рішення іноземного суду та додатки до нього [12].

Виконуючи положення Угоди про Асоціацію з ЄС, Україні варто запозичити кращі практики судових реформ європейських держав, адже одним із пріоритетів судової реформи в Україні, визначених Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, є поетапне впровадження інструментів «електронного правосуддя» [149].

В основу реформування судової влади, як зазначає А. Г. Гулик, мають бути покладені тільки правові мотиви. Один із таких мотивів, безперечно, – це формування адекватної та єдиної судової практики [67, с. 151].

Зважаючи на вищезазначене, пропонуємо імплементувати практику використання новітніх технологій для пришвидшення розгляду клопотань про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, а також

вважаємо за доцільне встановити строк, протягом якого суддя повинен розглянути клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, доповнивши ч. 2 ст. 467 ЦПК України положенням, що після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя, протягом 5 днів, але не пізніше 1 місяця постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

Наступною стадією процесу визнання та виконання рішення іноземного суду є видача виконавчого листа, який видається судом на підставі рішення іноземного суду та ухвали про надання дозволу на його примусове виконання, що набрала законної сили. Виконавчий лист вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів в порядку, встановленому Положенням про Єдиний державний реєстр виконавчих документів.

У відповідності до абзацу четвертого п. 5.7. Інструкції, у виконавчому документі зазначаються:

- 1) назва і дата видачі документа, найменування органу, прізвище та ініціали посадової особи, що його видали;
- 2) дата прийняття і номер рішення, згідно з яким видано документ;
- 3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, власне ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) стягувача та боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код суб'єкта господарської діяльності стягувача та боржника (для юридичних осіб), індивідуальний ідентифікаційний номер стягувача та боржника (для фізичних осіб - платників податків) або номер і серія паспорта стягувача та

боржника для фізичних осіб - громадян України, які через свої релігійні або інші переконання відмовилися від прийняття ідентифікаційного номера, офіційно повідомили про це відповідні органи державної влади та мають відмітку в паспорті громадянина України, а також інші дані, якщо вони відомі суду чи іншому органу, що видав виконавчий документ, які ідентифікують стягувача та боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню, зокрема, дата народження боржника та його місце роботи (для фізичних осіб), місцезнаходження майна боржника, рахунки стягувача та боржника тощо;

- 4) резолютивна частина рішення;
- 5) дата набрання законної (юридичної) сили рішенням;
- 6) строк пред'явлення виконавчого документа до виконання [189].

Відмова у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або клопотання про визнання рішення іноземного суду, яке такого виконання не потребує, має наслідком відсутність юридичної сили рішення, ухваленого судом іноземної держави, на території України. Водночас, ухвала, якою суд відмовляє заявникові у наданні дозволу на примусове виконання або визнання рішення іноземного суду, яке не підлягає примусовому виконанню, не є остаточною і може бути оскаржена.

Відповідно до ч. 1 ст. 469 ЦПК України, ухвала про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання може бути оскаржена у порядку і строки, передбачені цим Кодексом [189].

Водночас, перелік ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення, міститься у ст. 353 ЦПК України. При цьому в наведеному переліку не передбачено ані ухвали про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, ані ухвали про відмову у задоволенні клопотання з цього питання [189].

Таким чином, якщо виходити із формалістичного тлумачення згаданих вище положень, складається ситуація, за якої суд шляхом постановлення ухвали вирішує питання про цивільні права та обов'язки осіб, а самі особи при цьому позбавлені права на апеляційне оскарження такого судового рішення. Отже, особа, про права якої суд прийняв рішення, не залучивши до розгляду справи, взагалі позбавлена доступу до правосуддя [107].

Таке обмеження явно порушує принцип доступу до правосуддя та норму Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (п.1 ст. 6 Конвенції). Однак, згідно ч. 2 ст. 3 ЦПК України, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору України [189].

Беручи до уваги, що Конвенція є міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого Верховна Рада України надала згідно з Постановою від 17 липня 1997 року, за наведених обставин суди апеляційної інстанції при вирішенні питання про прийняття апеляційних скарг на ухвали суду про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання повинні керуватися саме нормами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 6) [90].

Крім того, п. 8 ч. 1 ст. 129 Конституції України передбачена гарантія забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду. Аналіз цієї норми засвідчує те, що апеляційне і касаційне оскарження судового рішення можливе не тільки у передбачених законом випадках, а й тоді, коли закон не містить прямої заборони на таке оскарження. Такий висновок міститься у Рішенні Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року у справі N 11-рп/2007 за конституційним зверненням громадянина

Касьяненко Б. П. щодо офіційного тлумачення положень п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України. З огляду на наведене та беручи до уваги, що норми Конституції є нормами прямої дії, суди апеляційної інстанції вправі і, більше того, зобов'язані приймати до свого апеляційного провадження апеляційні скарги на ухвали суду про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання.

За загальним правилом, встановленим статтями 352, 389 ЦПК України, право апеляційного та касаційного оскарження належить сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, а також особам, що не беруть участі в справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки. Як зазначає І. В. Венедіктова, якщо стягувач, боржник чи інші зацікавлені особи не задоволені рішенням, прийнятим судом за результатами розгляду клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, на підставі ч. 1 ст. 469 ЦПК України, зазначені особи мають право на його оскарження як в апеляційному порядку за правилами, встановленими параграфом 1 глави 1 розділу V ЦПК України, так і в касаційному – за приписами, встановленими параграфом 1 глави 2 розділу V ЦПК України, оскільки таке рішення є єдиним процесуальним документом, винесеним судом за результатами розгляду клопотання [56].

Таким чином, потрібно керуватися загальними правилами і строками апеляційного оскарження, незважаючи на те, що ч. 1 ст. 353 ЦПК України серед ухвал, що можуть бути оскаржені окремо від рішення суду, не передбачає ухвали про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. Адже ухвала суду в таких справах — це єдиний вид судових рішень, якими може завершуватися розгляд клопотання про надання дозволу на примусове

виконання рішення іноземного суду, і іншого способу її оскарження не передбачено.

2.3. Підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів

Дозвіл на визнання та виконання рішення іноземного суду надається у судовому порядку відповідно до цивільного процесуального законодавства України, із дотриманням положень міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України. Відповідно, відмова у визнанні та виконанні рішення іноземного суду, також, можлива лише у судовому порядку.

Підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів передбачені міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також на рівні національного законодавства у ЦПК України. Отже, відмова у визнанні та виконанні рішень іноземних судів є дійсною лише тоді, коли вона здійснюється компетентними судовими органами держави, у якій запитується визнання та виконання таких рішень, і ґрунтується на відповідних положеннях міжнародних договорів або національного законодавства.

Національний суд відмовляє у визнанні та виконанні рішення суду іноземної держави шляхом відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду (Глава 1 Розділу IX ЦПК України) або клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню (Глава 2 Розділу IX ЦПК України). Суд може відмовити у наданні дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або у визнанні рішення іноземного суду, яке не підлягає примусовому виконанню, лише після того, як розгляне подані сторонами документи та вислухає їх пояснення (ч. 6 ст. 467 ЦПК України). При цьому, відмова у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове

виконання рішення іноземного суду або надання дозволу на визнання рішення іноземного суду, яке не підлягає примусовому виконанню, має бути обґрунтованою, тобто базуватись на відповідних положеннях міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а у випадках, коли останній не містить необхідні положення, або такий договір є відсутнім – положення ЦПК України [189].

Так, ч. 1 ст. 468 ЦПК України передбачає, що клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не підлягає задоволенню у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [189].

Водночас, у ч. 2 ст. 468 ЦПК України визначено, що за відсутності у міжнародних договорах вказівки на випадки, у яких визнання та виконання рішень іноземних судів не допускається, у задоволенні клопотання може бути відмовлено, якщо:

1) рішення іноземного суду за законодавством держави, на території якої воно постановлено, не набрало законної сили;

2) сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду, була позбавлена можливості взяти участь у судовому процесі через те, що їй не було належним чином і вчасно повідомлено про розгляд справи;

3) рішення ухвалене у справі, розгляд якої належить виключно до компетенції суду або іншого уповноваженого відповідно до закону органу України;

4) раніше ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, яка порушена до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді;

- 5) пропущено встановлений міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та цим Кодексом строк пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання в Україні;
- 6) предмет спору за законами України не підлягає судовому розгляду;
- 7) виконання рішення загрожувало б інтересам України;
- 8) раніше в Україні було визнано та надано дозвіл на виконання рішення суду іноземної держави у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що і рішення, що запитується до виконання;
- 9) в інших випадках, встановлених законами України [189].

Зазначене вище положення є втіленням загального правила, встановленого ст. 3 ЦПК України, яким встановлено примат міжнародного права: якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору України [189].

Так, суд не вправі відмовити у виконанні рішення іноземного суду на підставі будь-якої із підстав, передбаченої ч. 2 ст. 468 ЦПК України, за умови наявності міжнародного договору, який регулює процедуру визнання та виконання рішень іноземних судів та визначає підстави для відмови у визнанні та виконанні [189].

Варто, також, зауважити, що відмова у задоволенні клопотання із підстав, передбачених ч. 2 ст. 468 ЦПК України, є правом суду, а не обов'язком. Відтак, можна припустити, що задоволення клопотання про примусове виконання рішення іноземного суду або про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, є можливим навіть у випадку наявності однієї або декількох підстав для відмови у задоволенні, що свідчить, у свою чергу, про відхід законодавця від формалістичного підходу та надає судам значно ширшої дискреції.

Ситуацію, за якої національний суд відмовляє у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, за наявності однієї із підстав, передбачених національним законодавством, може свідчити про наступне:

1. відсутність міжнародного договору щодо правової допомоги у цивільних справах між Україною та іноземною державою, визнання та виконання рішення суду якої запитується в Україні;

2. міжнародний договір про таку допомогу наявний, але не містить положення щодо підстав для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів;

3. судом некоректно застосовано підстави, передбачені у такому міжнародному договорі, із посиланням на норми національного законодавства [189].

На сьогодні Україна є підписантом Конвенції про вибір суду 2005 року та Конвенції про визнання та виконання іноземних рішень іноземних судів у цивільних або комерційних справах 2019 року, жодна із яких, втім, не є ратифікованою.

Це означає, що при вирішенні національним судом питання про наявність підстав для відмови у визнанні та виконанні рішення іноземного суду, відповідність положень ч. 2 ст. 468 ЦПК України нормам згаданих вище Конвенцій не братиметься до уваги.

Проте, вважаємо за потрібне розглянути положення Конвенції 2019 року, а саме приділити увагу підставам для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів, визначених Конвенцією.

Важливо зазначити, що Конвенція визначає перелік підстав для відмови у визнанні та виконанні іноземних судових рішень. Загалом, набір підстав

традиційний, відомий багатьом міжнародним договорам з питань визнання та виконання іноземних судових рішень, але також є певні новації та особливості [15].

До підстав, що вважаються традиційними, можна віднести такі:

- неповідомлення сторони (відповідача) у достатній термін і в такий спосіб, які дозволили б цій стороні підготувати свій захист, або повідомлення сторони у спосіб, несумісний з фундаментальними принципами, які стосуються вручення судових документів у державі, де запитується виконання судового рішення;

- визнання чи примусове виконання рішення буде суперечити публічному порядку держави, де запитується виконання судового рішення;

- наявність конкуруючого рішення суду: рішення несумісне з рішенням, винесеним судом держави, де запитується виконання іноземного судового рішення, у спорі між тими ж сторонами, а також рішення несумісне з рішенням, яке було ухвалене раніше судом іншої держави між тими ж сторонами з одного й того ж предмета, за умови, що раніше, ухвалене рішення відповідає умовам, необхідним для його визнання в державі, де запитується виконання іноземного судового рішення [192, с. 27].

Як слушно зауважує Г. А. Цірат, у частині підстав для відмови у визнанні та виконання рішень іноземного суду Конвенція 2019 містить підстави, які є новими для практики України у цій сфері, хоча й відомі іншим міжнародним договорам, а саме:

- судові рішення було отримане шляхом шахрайства;
- процес у суді походження судового рішення суперечив домовленості сторін (у випадку, коли суд розглядає справу на підставі пророгаційної угоди);

- судові рішення стосуються збитків, включаючи штрафні санкції (punitive damages), які не компенсують стороні фактичні втрати або заподіяну шкоду (ст. 10) [192, с. 27].

Дійсно, в більшості держав континентальної системи права рішення, що присуджують багатомільйонні суми як ‘punitive damages’, не будуть визнаватися та виконуватися через суперечність публічному порядку.

Щодо такої підстави як отримання судового рішення шляхом шахрайства, іноземна судова практика керується звуженим тлумаченням категорії «шахрайства». Так, наприклад, звужене тлумачення є звичайним для Канади. До того ж, особа, яка покладає на себе тягар доведення вчинення іншою стороною шахрайських дій при отриманні судового рішення, повинна продемонструвати, що факти шахрайства не могли бути виявлені під час провадження у суді іноземної держави до отримання рішення у справі шляхом вчинення «належних або розумних та ретельних дій» [29, с. 30].

Ознакою наявності шахрайства в отриманні судового рішення може бути, також, фінансова зацікавленість судді у вирішенні справи (справа *Price v Dewhurst* (1837), Гонконг) [31]. В іншій справі, *Abouloff v Oppenheimer* (1882), суд Гонконгу дійшов висновку, що шахрайство є наявним і у тому випадку, якщо про підозру у шахрайстві було заявлено до моменту отримання судового рішення, але така підозра була проігнорована або відхилена судом, що розглядав справу [4].

Міжнародна практика свідчить про варіативність застосування категорії «шахрайства» при оцінці допустимості визнання та виконання рішення іноземного суду, що є неабияк прогресивним, адже є передумовою відходу від шаблонності. При цьому варто пам’ятати про безумовну заборону переглядати рішення по суті, а відтак обмежуватись лише оцінкою процесуальних дій, які могли б свідчити про вдавання тієї чи іншої сторони у справі до шахрайства.

Імплементація відповідної підстави до національного законодавства могла б стати одним із кроків до наближення судової практики у справах про визнання та виконання рішень іноземних судів до міжнародних практик та забезпечити дискрецію судів, які розглядають відповідні справи – при умові, що така дискреція не стане додатковою перешкодою, крім об'єктивно існуючих, у визнанні та виконанні рішень. Проте, вважаємо за необхідне запропонувати підставу «якщо судове рішення було отримане шляхом шахрайства» у наступному формулюванні «якщо представлені документи не підтверджують легітимність остаточного рішення в державі їх прийняття» та доповнити нею ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України.

При ратифікації Конвенції, будь-яка держава вправі зробити застереження щодо категорії справ, які, відповідно до національного законодавства, не охоплюватимуться положеннями даної Конвенцією, зокрема щодо справ, однією зі сторін у яких є державні установи/підприємства або фізична особа, яка діє від імені державних інституцій [24, с. 19].

Також, згідно зі ст. 17 Конвенції, Договірна Держава, у якій запитується визнання та виконання рішення, може заявити, що її суди вправі відмовити у визнанні або виконанні рішення, винесеного судом іншої Договірної Держави, якщо сторони проживають у запитуваній Державі, та відносини між сторонами, а також інші релевантні для спору елементи, окрім місцезнаходження суду походження судового рішення, були пов'язані лише із запитуваною Державою [15]. Відповідне положення охоплюється нормами національного законодавства про виключну підсудність, які, в свою чергу, містять чіткий перелік випадків, коли справа підлягає розгляду національними судами України. Такі положення законодавства України забезпечують заінтересованим у визнанні та виконанні рішень іноземних судів сторонам правову визначеність та унеможливають будь-які зловживання при відмові

у визнанні та виконанні рішень іноземних судів на території України з боку суду.

Окремі з підстав для відмови, передбачені Конвенцією, повністю або частково вже знайшли своє відображення на рівні національного законодавства. Водночас, окремі з них попри зовнішню подібність принципово різняться за суттю.

Так, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 468 ЦПК України, у клопотанні про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, а також у клопотанні про визнання рішення іноземного суду, яке не підлягає примусовому виконанню, може бути відмовлено, якщо раніше ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, яка порушена до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді [189].

Водночас, Конвенція 2019 року передбачає дещо схожі підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземного суду, відмінність яких прослідковується після подальшого її аналізу. Так, згідно із положеннями даної Конвенції, у визнанні та виконанні рішення іноземного суду може бути відмовлено, якщо воно є несумісним із рішенням, ухваленим судом запитованої держави у спорі між одними і тими самими сторонами (п. «e» ч. 1 ст. 7), або у випадку, коли рішення є несумісним із раніше ухваленим рішенням суду іншої держави між тими самими сторонами з того самого предмета, якщо раніше ухвалене рішення задовольняє усі умови, необхідні для визнання та виконання останнього у запитованій Державі (п. «f» ч. 1 ст. 7) [15].

Згадані вище положення Конвенції оперують поняттям «несумісності» та передбачають підстави для відмови у визнанні та виконанні саме

конкуруючих рішень, тобто таких, які не є сумісними із ухваленим раніше рішенням національного суду або суду іншої держави. При цьому вбачається можливість виконання декількох рішень між одними і тими самими сторонами, якщо за змістом такі рішення є сумісними, а отже, має місце проблема правозастосовного характеру – яким чином здійснювати визнання та виконання рішень національного та іноземного суду, які за суттю не суперечать одне одному.

На окрему увагу заслуговує положення п. «f» ч. 1 ст. 7 Конвенції, у якому критерій несумісності застосовується для порівняння рішення, яке запитується до визнання та виконання, із раніше ухваленим рішенням суду іншої держави між тими самими сторонами з того самого предмета. При цьому під іншою державою («*another State*») розуміється не лише Держава-учасниця Конвенції («*Contracting State*»), що унеможлиблює створення колізій між рішеннями будь-яких двох держав світу, а відтак сприяє захисту інтересів сторін у справі. Для порівняння, національне законодавство містить схоже положення, а саме п. 8 ч. 2 ст. 468 ЦПК України: «у задоволенні клопотання може бути відмовлено, якщо раніше в Україні було визнано та надано дозвіл на виконання рішення суду іноземної держави у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що і рішення, що запитується до виконання». Водночас, ст. 7 Конвенції 2019 року допускає випадки, у яких раніше ухвалене рішення не було виконано, але задовольняє усі умови, необхідні для визнання та виконання останнього у запитуваній Державі. Отже, за Конвенцією 2019 року допускається можливість застосування критерію «несумісності» у порівнянні із рішеннями, які не були, але могли бути визнаними та виконаними у запитуваній державі, що забезпечує правовий захист прав, наданий раніше ухваленим рішенням та відповідає інтересам сторін у справі [15].

Тому, зважаючи на вищезгадане та за умови ратифікації Конвенції 2019 року, вважаємо за доцільне розглянути можливість імплементації окремих із положень щодо відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів на рівні національного законодавства, а саме доповнити підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, передбачені ст. 468 ЦПК України новими видами підстав та внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 468 ЦПК України, зокрема:

1. ч. 2 ст. 468 ЦПК України доповнити пунктом 10 наступного змісту: «якщо представлені документи не підтверджують легітимність остаточного рішення в державі їх прийняття»;

2. положення пункту 4. ч. 2 ст. 468 ЦПК України «якщо раніше ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, яка порушена до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді» доповнити частиною наступного змісту: «або у випадку, коли рішення є несумісним із раніше ухваленим рішенням суду іноземної держави між тими самими сторонами з того самого предмета, якщо раніше ухвалене рішення задовольняє всі умови, необхідні для визнання та виконання останнього у запитованій Державі».

Адже інакше можлива ситуація, коли особи, зацікавлені у визнанні та виконанні рішення суду Договірної Держави на території України, перебуватимуть у гіршому становищі, ніж особи, які запитують виконання рішення суду тієї Держави, яка не є учасницею Конвенції.

Попри відсутність ратифікації згаданих вище конвенцій, положення ЦПК України не є виключним джерелом підстав для можливої відмови у виконанні рішень іноземних судів.

Такі підстави можуть бути встановлені у двосторонніх договорах про правову допомогу у цивільних справах між Україною та третіми державами.

Наприклад, у ст. 40 Договору між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах 1995 року зазначено, що у визнанні судового рішення або у дозволі на виконання може бути відмовлено, якщо:

1) особа, яка порушила клопотання, або відповідач у справі не брав участі у процесі внаслідок того, що йому або його уповноваженому не був своєчасно та належним чином вручений виклик до суду;

2) по тому ж правовому спору між тими ж сторонами на території Договірної Сторони, де повинно бути визнане та виконане рішення, було вже раніше винесене рішення, що набуло чинності, або якщо установою цієї Договірної Сторони було раніше порушено провадження у даній справі;

3) згідно з положеннями даного Договору, а у випадках, не передбачених даним Договором, відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої рішення повинно бути визнаним та виконаним, справа відноситься до виключної компетенції її установ [72].

При цьому, підстави для відмови можуть бути сформульовані у договорах по-різному. Наприклад, Угода між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах 2001 року не оперує поняттям підстави для відмови у виконанні, натомість містить перелік вимог, недотримання яких слугує підставою для відмови: «Рішення, зазначені в ст. 35 цієї Угоди, підлягають визнанню та виконанню в другій Договірній Стороні за таких умов:

а) судові рішення, винесене в будь-якій з Договірних Сторін, має бути остаточним та підлягати виконанню на її території;

b) відповідачеві належним чином повинно було бути вручено виклик згідно з законодавством Договірної Сторони, в якій було винесене судове рішення;

c) сторони в судовому розгляді не були позбавлені права захисту, їм було належним чином вручено повідомлення про виклик до суду та надана можливість бути представленими, у випадку коли вони не могли подати позов та захищатися;

d) не існує іншого остаточного судового рішення, винесеного щодо того самого предмета щодо тих самих сторін на території Договірної Сторони, від якої запитується визнання та виконання;

e) не існує незавершеного провадження у справі, яка базується на тих самих фактах, має ту саму мету та стосується тих самих сторін, у судовому органі тієї Договірної Сторони, від якої запитується визнання та виконання;

f) таке рішення не суперечить основним принципам законодавства та громадському порядку Договірної Сторони, від якої запитується визнання та виконання [170].

Відповідно, при розгляді клопотання про надання дозволу на виконання рішення суду іноземної держави суд повинен пересвідчитись у наявності двосторонньої угоди між Україною та відповідною іноземною державою, і за наявності останньої – брати до уваги лише ті підстави для відмови у визнанні та виконанні рішення, які прямо зазначені у такій угоді. У такому випадку відмова у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не може ґрунтуватись на підставах, визначених ЦПК України (навіть якщо вони не суперечать положенням відповідного договору).

Гаазька конвенція про визнання та виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 року передбачає такі самі підстави для

відмови у визнанні та виконанні іноземного судового рішення, як і двосторонні договори України про правову допомогу. Перешкоди до визнання та виконання іноземного судового рішення про утримання можна поділити на дві групи. До першої групи належать ті, які спрямовано на захист приватного інтересу особи-учасника спору:

1) рішення прийнято в результаті введення в оману у зв'язку з процесуальними питаннями;

2) провадження у спорі між тими самими сторонами стосовно того самого предмета здійснює орган Держави, яка подала запит і це провадження відкрито раніше;

3) рішення є несумісним з рішенням, постановленим між тими самими сторонами й стосовно того самого предмета в Державі, яка подала запит.

Метою другої групи підстав відмови у визнанні та виконанні іноземного судового рішення є захист публічного порядку держави [63].

Розглядаючи відсутність міжнародного договору між Україною та третьою державою як підставу для відмови у визнанні та виконанні варто звернутися до судової практики в даному питанні.

Сама по собі відсутність міжнародного договору між Україною та третьою державою, виконання рішення якої запитується, не тягне за собою відмову у задоволенні клопотання про надання дозволу на виконання рішення іноземного суду. У такому випадку суд повинен керуватись принципом взаємності, наявність якої презюмується відповідно до ч. 2 ст. 462 ЦПК України. Такої позиції притримується у своїх рішеннях також Касаційний цивільний суд. Зокрема, у Постанові від 06.05.2020 року суд вказує, що виходячи зі змісту частини першої ст. 462 ЦПК України, відсутність міжнародного договору не може бути підставою для відмови у визнанні та

виконанні іноземного судового рішення, оскільки у такому випадку застосовується принцип взаємності [129].

Касаційний цивільний суд зазначив, що положення ст. 462 ЦПК України дозволяють зробити такі висновки:

1) відсутність міжнародного договору не може бути перешкодою для визнання та надання дозволу на виконання на території України іноземного судового рішення, останнє може бути здійснено на основі принципу взаємності;

2) наявність взаємності презюмується (правило сприятливого ставлення щодо визнання та виконання іноземних судових рішень);

3) доказування зворотнього (відсутність забезпечення взаємності в іноземній державі) покладається на заінтересовану особу (боржника) [130].

Відсутність міжнародного договору із державою, виконання рішення якої запитується, та порушення принципу взаємності такою державою є чи не основною підставою для відмови у задоволенні клопотання про відмову. Встановлення наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 468 ЦПК України, у такому випадку не вимагається, оскільки самі по собі відсутність міжнародного договору або порушення принципу взаємності мають наслідком невизнання та невиконання рішення іноземного суду.

Пленум Верховного Суду України у п. 1 своєї Постанови № 12 «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» від 24 грудня 1999 року роз'яснив, що розгляд судами клопотань про визнання та виконання рішень іноземних судів є особливою формою взаємної правової допомоги, яка надається Україною та іншими державами учасницями відповідних міжнародних договорів [147].

В доктрині міжнародного приватного права взаємність розуміється як один з фундаментальних принципів міжнародного співробітництва, що дозволяє обумовити дружнє ставлення однієї держави до іншої адекватним відповідним ставленням [186, с. 144]. Як зауважує Д. А. Мінченко, визнання та виконання рішень іноземних судів на території України дає підстави для можливості визнання та виконання рішень українських судів на території іноземних держав [111, с. 191].

Виходячи з цього, зрозуміло, що національним законодавством держави, на території якої українське судове рішення має бути виконане, повинна бути передбачена можливість виконання іноземного судового рішення за принципом взаємності, навіть у разі відсутності відповідного міжнародного договору.

Втім, більшість сучасних науковців критикують принцип взаємності як умову виконання іноземного судового рішення і вважають її фактором, що перешкоджає реальному захисту прав суб'єктів спірних правовідносин [195, с. 166]. З цим слід погодитись, зокрема через складність визначення у правозастосуванні наявності чи відсутності «взаємності» у кожному конкретному випадку.

Водночас, на сьогодні механізм застосування принципу взаємності є значно простішим, аніж той, що був передбачений редакцією ЦПК України 2004 року. Так, до 2010 року взаємність для цілей визнання та виконання рішень іноземного суду необхідно було встановлювати у кожному окремому випадку – «за домовленістю *ad hoc*» з державою, рішення суду якої запитувалося до виконання, що значно ускладнювало процедуру визнання та виконання [195, с. 325].

Натомість, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань міжнародного приватного права»,

який вніс довгоочікувані зміни в положення ЦПК України щодо процедури визнання та виконання іноземних судових рішень і набрав чинності 16.02.2010 року, скасував вимогу про обов'язкову наявність домовленості *ad hoc* із відповідною іноземною державою як передумову приведення до виконання рішень судів цієї держави на території України [156, с. 325].

Позитивним в цьому питанні є досвід іноземних держав. Так, ст. 3155 Цивільного кодексу канадської провінції Квебек зазначає, що визнається і оголошується виконуваним (*déclarée exécutoire*) будь-яке рішення, що винесене за межами Квебеку, за виключенням ряду випадків, серед яких вимоги про наявність чи відсутність «взаємності» немає [13].

Тобто ті іноземні судові рішення, що не порушуватимуть вимоги, викладені в ст. 3155 ЦК Квебеку, будуть визнані і примусово виконані в Квебеці не залежно від забезпечення взаємності чи наявності відповідного міжнародного договору в порядку, визначеному статтями 785 і 786 Цивільного процесуального кодексу Квебеку [14]. До речі, з цього приводу важко оминати увагою коментар С. Я. Фурси щодо компетенції влади провінції Квебек з питань визнання та приведення до виконання іноземних рішень, яка зазначає, що Квебек не є самостійним суб'єктом міжнародного права, а тому не може встановлювати особливі умови визнання і приведення до виконання рішень іноземних судів [186]. Погодитися з цією тезою неможливо, оскільки відповідно до пункту 14 ст. 92 Конституції Канади питання цивільної юрисдикції належать до виключної законодавчої компетенції провінцій Канади [64].

Важко вважати процедуру визнання і приведення до виконання складовою частиною цивільного права. У такому випадку доцільно поділяти питання процедури визнання та приведення до виконання і матеріальні та процесуальні підстави відмови у задоволенні відповідних клопотань, що

законодавство Квебеку якраз і розмежовує ці питання відповідно у Цивільному процесуальному кодексі Квебеку (статті 785 і 786) і Цивільному кодексі Квебеку (ст. 3155). До речі, в інших провінціях Канади, що мають прецедентну систему права, судовими рішеннями встановлені майже аналогічні правила визнання та виконання іноземних судових рішень, а у деяких провінціях з цього приводу діють відповідні закони (наприклад, у провінціях Саскатчеван, Нью-Брунсвік) [64, с. 167].

Система «автоматичного» визнання іноземних судових рішень характерна також для Англії. З цього приводу В. Л. Чубарев зазначив, що в Англії іноземне судове рішення не піддається ніякій загальній перевірці та й забезпечення взаємності не відіграє важливої ролі [195, с. 275]. Не вимагає взаємності при виконанні іноземних судових рішень на території Франції і французьке законодавство [54, с. 27].

У Сполучених Штатах Америки відсутній єдиний стандарт щодо виконання іноземних судових рішень, що створює певну складність у вирішенні цього питання. Більшість штатів при розгляді питання щодо надання дозволу на виконання іноземного судового рішення керуються прецедентом, створеним більш ніж сто років тому у справі «Хілтон проти Гюйот» (*Hilton v. Guyot*) [23]. Суть прецеденту полягає у тому, що у разі відсутності відповідного федерального закону або міжнародного договору слід керуватися так званим принципом «міжнародної ввічливості» (*international comity; comity of nation*). При цьому Верховний суд США визначив, що для надання дозволу на виконання іноземного рішення слід перевірити дотримання процесуальних норм іноземним судом, який розглядав справу, дотримання порядку виклику до суду відповідача, відсутність обману під час проведення процесу і дотримання ряду інших вимог суто формального характеру. Цим же рішенням Верховний суд США визначив перелік підстав

для відмови у приведенні до виконання іноземного судового рішення, що були розширені при розгляді аналогічних справ у подальшому. Разом із тим, 16 штатів США ухвалили закони на підставі Типового Закону про визнання іноземних судових рішень щодо грошових вимог 1962 року (Uniform Foreign Money – Judgments Recognition Act) і керуються ними при розгляді питань щодо надання дозволу на виконання іноземних судових рішень [64, с.170].

Ще однією підставою для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів, передбаченою ЦПК України, є загроза інтересам України.

Під загрозою інтересам України у розумінні п. 7 ч. 2 ст. 468 ЦПК України та інших випадках, коли незаподіяння їм шкоди обумовлює можливість визнання й виконання рішення, належить розуміти правопорядок держави, визначальні принципи і засади, які становлять основу існуючого в ній ладу (стосуються її незалежності, цілісності, самостійності й недоторканності, основних конституційних прав, свобод, гарантій тощо) [184, с. 168].

За своєю суттю застереження про публічний порядок є своєрідною страховкою, до якої вдається законодавець, бажаючи перешкодити застосуванню норм іноземного законодавства, несумісних із національним, що суперечить громадському порядку, моралі чи «добрим звичаям». Тобто на території України не може бути визнане і виконане рішення, якщо в результаті будуть порушені законодавчі приписи, мораль чи громадський порядок в державі [184, с. 169].

Так, Постанова пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 року № 12 «Про практику розгляду судами клопотань про визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених в порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України», зокрема, тлумачить поняття «публічний порядок» як визначальні

принципи й засади, які становлять основу наявного в державі ладу (стосуються її незалежності, цілісності, самостійності й недоторканності, й основних конституційних прав, свобод, гарантій тощо) [147].

У постанові Судової палати в цивільних справах Верховного Суду України від 13.04.2016 року у справі №6-1528цс15 Верховний Суд України сформулював правовий висновок про те, що категорія публічного порядку застосовується не до будь-яких правовідносин у державі, а лише щодо суттєвих основ правопорядку, і про те, що публічний порядок – це публічно-правові відносини, які мають імперативний характер і визначають основи суспільного ладу держави [132].

Як вказує М. М. Мальський, проблема полягає у тому, що відсутнє загальноприйняте розуміння, якими є чіткі ознаки і межі порушення публічного порядку [106, с. 106]. Тому посилення на порушення публічного порядку може тлумачитись суб'єктивно і по-різному, що знову ж таки перешкоджає реалізації принципів правової визначеності і справедливості.

О. Х. Юлдашев вважає, що при визначенні ознак порушення публічного порядку доводиться вдаватись по допомогу дуже розпливчастих понять, що мають найчастіше не юридичний, а моральний чи філософський відтінок [197, с. 256].

Застосування даної підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів підтверджується нещодавньою судовою практикою. Так, в ухвалі від 30.07.2019 року у справі № 537/1626/19, Крюківський районний суд м. Кременчука Полтавської області застосував застереження про публічний порядок, аргументуючи тим відмову у задоволенні клопотання про надання згоди на визнання та виконання рішення суду Російської Федерації. Зокрема, суд зазначив: «рішення...використовується Російською Федерацією як засіб торговельно-економічної війни порушує публічний порядок та суперечить

інтересам України, викладеним у стратегії національної безпеки, що затверджена рішенням РНБО, введеним в дію Указом Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 року, що підпадає під положення п. 7 ч. 2 ст. 468 ЦПК України» [180].

Згідно із національним законодавством, яке відображає міжнародну тенденцію щодо визначення якомога більш об'єктивних підстав для відмови у визнанні та виконанні рішення суду іноземної держави, суд може надати дозвіл на визнання та виконання лише тих судових рішень, які набрали законної сили.

Отже, судові рішення, які не є остаточними, не можуть бути виконані на території іншої держави. Останнє положення має важливе практичне значення. Адже інколи минає доволі багато часу, доки судове рішення пройде через апеляційні та касаційні інстанції. Тому процедура визнання рішення іноземного суду не формальність, що й засвідчують ті рішення й ухвали судів України, якими відмовлено у визнанні рішень іноземних судів [184, с. 169].

Підстава для відмови у задоволенні клопотання про примусове визнання рішення іноземного суду або клопотання про виконання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, передбачена п. 6 ч. 2 ст. 468 ЦПК України, є чи не найбільш суперечливою серед поданого у процесуальному законодавстві України переліку [189].

Так, із пункту 6 випливає, що у задоволенні клопотання може бути відмовлено, якщо предмет спору за законодавством України не підлягає судовому розгляду, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [189].

З одного боку, відмова у визнанні та виконанні рішення, ухваленого іноземним судом, з питання, яке за національним законодавством не підлягає розгляду у судовому порядку, може розглядатись як втручання у суверенітет

іноземної держави, а саме – у порядок здійснення правосуддя. Так, відмовляючи у визнанні або у визнанні та виконанні рішення іноземного суду, ухваленого з питання, яке належить до компетенції судів такого суду, держава, що відмовляє, застосовує до ухваленого рішення норми власного законодавства, безвідносно до відмінностей, що можуть мати місце у різних правових системах.

З іншого боку, результатом надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду у справах про визнання та примусове виконання є звернення такого рішення до виконання у порядку, аналогічному щодо рішень національного суду. Ситуація, за якої до виконання можуть бути звернені рішення у справах, що не підлягають судовому розгляду за національним законодавством України, створює нерівні умови для стягувачів, які за результатами виконавчого провадження, отримують реальний захист своїх прав та інтересів, та осіб, які бажають звернутись до суду у аналогічних категоріях справ, позбавлені навіть права на судовий розгляд.

Незважаючи на суперечливість даної підстави, судова практика містить випадки її застосування. Так, в ухвалі від 03.06.2020 року у справі № 462/145/20 Залізничний районний суд м. Львова відмовив у клопотанні представника стягувача про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення Окружного суду Торонто, щодо призупинення рішення цивільних судів України всіх рівнів в Україні до остаточного рішення ЄСПЛ. При цьому суд зауважив: «порядок набрання рішеннями судів України законної сили, порядок їх виконання і перегляду визначається виключно законодавством України», а тому не може бути предметом судового розгляду за законодавством України, а рішення Окружного суду, відповідно, не може бути визнаним та не підлягає примусовому виконанню згідно з п. 6 ч. 2 ст. 468 ЦПК України [177].

Наступною підставою для відмови у визнанні або визнанні та виконанні рішення іноземного суду є виключна підсудність справи, у якій іноземним судом ухвалено рішення, що запитується до визнання або визнання та виконання в Україні, суду або іншому уповноваженому органу України.

Відповідно до ст. 77 ЗУ «Про міжнародне приватне право», підсудність судам України є виключною у таких справах з іноземним елементом:

1) якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України, крім справ, що стосуються укладення, зміни, розірвання та виконання договорів, укладених в рамках державно-приватного партнерства, зокрема концесійних договорів, згідно з якими нерухоме майно є об'єктом такого партнерства, зокрема об'єктом концесії, а спір не стосується виникнення, припинення та реєстрації речових прав на такий об'єкт;

2) якщо у справі, яка стосується правовідносин між дітьми та батьками, обидві сторони мають місце проживання в Україні;

3) якщо у справі про спадщину спадкодавець – громадянин України і мав в ній місце проживання;

4) якщо спір пов'язаний з оформленням права інтелектуальної власності, яке потребує реєстрації чи видачі свідоцтва (патенту) в Україні;

5) якщо спір пов'язаний з реєстрацією або ліквідацією на території України іноземних юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців;

6) якщо спір стосується дійсності записів у державному реєстрі, кадастрі України;

7) якщо у справах про банкрутство боржник був створений відповідно до законодавства України;

8) якщо справа стосується випуску або знищення цінних паперів, оформлених в Україні;

9) справи, що стосуються усиновлення, яке було здійснено або здійснюється на території України;

10) в інших випадках, визначених законами України [143].

За загальним правилом, якщо міжнародним договором України передбачено інші правила, ніж встановлені цим Законом, застосовуються правила цього міжнародного договору (ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про міжнародне приватне право»). Відтак, якщо міжнародний договір передбачає перелік справ із виключною підсудністю, який, у свою чергу, не налічує окремі з категорій справ, передбачені ст. 77 Закону України «Про міжнародне приватне право», останні слід вважати такими, що не є справами з виключною підсудністю [143].

Підставою для відмови у визнанні або визнанні та виконанні рішення іноземного суду є, також, позбавлення сторони, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду, можливості взяти участь у судовому процесі через те, що їй не було належним чином і вчасно повідомлено про розгляд справи (п. 2 ч. 2 ст. 468 ЦПК України).

Згідно з п. 3 ч. 3 ст. 466 ЦПК України таке підтвердження у вигляді відповідного документа має обов'язково додаватись до клопотання про визнання та виконання рішення іноземного суду [189].

Варто зазначити, що можливість взяти участь у розгляді справи є невід'ємною складовою принципу рівності та змагальності сторін, які мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених законом (ч. 2 ст. 12 ЦПК України). Дотримання рівності сторін, у свою чергу, є гарантією права на справедливий судовий розгляд. Така проблематика постає і у практиці ЄСПЛ (рішення ЄСПЛ «Лазаренко та інші проти України») [99].

У своєму рішенні «Лазаренко та інші проти України» від 27.06.2017 року ЄСПЛ, вказуючи на порушення Україною п. 1 ст. 6 Конвенції, виходив з того, що у національному законодавстві передбачені спеціальні норми щодо забезпечення інформування сторін процесу про ключові процесуальні дії і дотримання таким чином принципу рівності сторін та зберігання відповідної інформації, оскільки загальна концепція справедливого судового розгляду охоплює фундаментальний принцип змагальності процесу [99].

Так, у п. 36 рішення у цій справі ЄСПЛ звернув увагу, що принцип рівності сторін вимагає надання кожній стороні розумної можливості представляти свою справу за таких умов, які не ставлять одну зі сторін у явно гірше становище порівняно з протилежною стороною (рішення у справах «Домбо Бехеєр проти Нідерландів» та «Авотіньш проти Латвії») [16], [42].

Кожній стороні має бути забезпечена рівна можливість ознайомитись із зауваженнями або доказами, наданими іншою стороною, у тому числі з апеляційною скаргою, та надати власні зауваження із цього приводу. Під загрозою стоїть упевненість сторін у функціонуванні правосуддя, яке ґрунтується, зокрема, на усвідомленні того, що вони мали змогу висловити свої думки щодо кожного документа в матеріалах справи (рішення у справі «Беєр проти Австрії») [123].

Неповідомлення сторони, несвоєчасне або неналежне повідомлення може стосуватись часу та місця судового засідання, строків для здійснення певної процесуальної дії тощо. Так, наприклад, в ухвалі від 23.08.2019 року у справі № 233/4439/19 Костянтинівський міськрайонний суд Донецької області дійшов висновку, що відповідач не був належним чином повідомлений про розгляд справи відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 468 ЦПК України, після того як встановив, що останній не отримував копію позовної заяви та інші документи у зв'язку із місцезнаходженням на тимчасово окупованій території України,

куди тимчасово не надаються послуги ПАТ «Укрпошти», а також двічі не з'явився на виклики суду, а саме: опублікування оголошення на офіційному сайті судової влади України [179]. Відтак, така ситуація є підставою для відмови у визнанні та виконанні рішення іноземного суду.

Виходячи з аналізу підстав для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів варто зробити висновок, що відмова у визнанні та виконанні рішень іноземних судів є дійсною лише тоді, коли вона здійснюється компетентними судовими органами держави, у якій запитується визнання та виконання таких рішень, і ґрунтується на відповідних положеннях міжнародних договорів або національного законодавства.

Висновки до Розділу 2

1. Важливо розмежовувати окремі аспекти справ про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, з одного боку та справ про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, – з іншого. У справах про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, подається клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду; у справах про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, – клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.

2. ЦПК України не встановлює жодних строків для прийняття судом рішення щодо залишення клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення без розгляду. У ст. 467 ЦПК України вказано, що розглянувши подані документи та вислухавши пояснення сторін, суд постановляє ухвалу про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. Запропоновано встановити строк, протягом якого суддя повинен розглянути клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, доповнивши ч. 2 ст. 467 Цивільного процесуального кодексу України положенням, що після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя, протягом 5 днів, але не пізніше 1 місяця постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

3. В переліку ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення не передбачено ухвали про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду та ухвали про відмову у задоволенні клопотання з цього питання, що у свою чергу позбавляє сторону права на апеляційне оскарження судового рішення. Відтак, нами запропоновано доповнити перелік ухвал, передбачених ч. 1 ст. 352 Цивільного процесуального кодексу України, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, пунктом 42 наступного змісту: «надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду».

4. Запропоновано запровадити в Україні інформаційно-телекомунікаційну систему, з метою сприяння покращенню функціонування суду та спрощення подання документів, що стосується визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів. Запровадження такої системи надасть можливість у найкоротші строки повідомляти сторін про прийняте рішення щодо їх клопотання про визнання та надання дозволу на виконання рішень іноземного суду.

5. Відсутність міжнародного договору між Україною та третьою державою, виконання рішення якої запитується, не тягне за собою відмову у задоволенні клопотання про надання дозволу на виконання рішення іноземного суду. У такому випадку суд повинен керуватись принципом взаємності, який проявляється у виконанні рішення суду України, або офіційно наданої згоди на визнання та виконання рішень українських судів в іноземній державі, якщо вони не суперечать її внутрішньому законодавству.

6. Запропоновано доповнити підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, передбачені ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України новими

видами підстав та внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України, зокрема:

1. ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України доповнити пунктом 10 наступного змісту: «якщо представлені документи не підтверджують легітимність остаточного рішення в державі їх прийняття»;

2. положення п. 4. ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України «якщо раніше ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, яка порушена до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді» доповнити частиною наступного змісту: «або у випадку, коли рішення є несумісним із раніше ухваленим рішенням суду іноземної держави між тими самими сторонами з того самого предмета, якщо раніше ухвалене рішення задовольняє всі умови, необхідні для визнання та виконання останнього у запитованій Державі».

РОЗДІЛ 3. ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ

3.1. Умови та порядок визнання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів

Питання визнання та виконання рішень іноземних арбітражних судів є важливим для міжнародної спільноти, про що свідчить укладання державами низки міжнародних договорів, націлених на спрощення процедур визнання та виконання арбітражних рішень, а також забезпечення виконуваності останніх.

Міжнародно-правове регулювання визнання та виконання арбітражних рішень спочатку мало на меті створення режиму імперативного обов'язку держав виконувати арбітражні рішення, які були винесені на їх території (внутрішні арбітражні рішення). Таке положення було закріплене в ст. 3 Женевського Протоколу про арбітражні застереження 1923 року. Пізніше у Женевській конвенції про приведення до виконання іноземних арбітражних рішень 1927 року, держави-учасниці взяли на себе зобов'язання щодо виконання на своїй території арбітражних рішень, які були винесені на території інших держав-учасниць цієї Конвенції і на підставі арбітражних угод, які підписали під дією Женевського Протоколу 1923 року [21].

Українське законодавство не визнає рішення міжнародного комерційного арбітражу внутрішніми, тому вони проходять процедуру екзекватури, тобто державний суд надає дозвіл на виконання таких рішень. При цьому, в ст. 35 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» передбачено, що арбітражне рішення, незалежно від того, в якій країні воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду

письмового клопотання виконується з урахуванням положень цього Закону [144].

Правова природа визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу відрізняється від визнання та виконання рішень іноземних судів. Коли йдеться про визнання рішення суду іноземної держави, то під ним розуміють, так би мовити, довіру до судової системи іншої держави, що базується на зобов'язанні держави визнавати на своїй території судові рішення, ухвалені за її межами. Що ж до рішення арбітражного суду, то його обов'язкова сила базується не на суверенній владі певної держави, а на чинності самої арбітражної угоди чи арбітражного застереження в договорі (контракті).

Визнання рішення іноземного арбітражу на території України означає визнання державою чинності принципів свободи договору, автономії волі та принципу *pacta sunt servanda* (від лат. – договорів слід дотримуватися), оскільки обов'язкова сила рішення іноземного арбітражу пов'язана з чинністю арбітражної угоди (арбітражного застереження в договорі (контракті)), а тому визнання та подальше виконання рішень іноземних арбітражів на території України означає визнання та виконання самого договору (контракту).

Визнання іноземного арбітражного рішення означає, що таке рішення слугує підтвердженням цивільних та інших прав та обов'язків в такій самій мірі, як і рішення суду держави, де воно підлягає виконанню [27, с. 531].

Визнання арбітражного рішення та його виконання, на думку В. В. Кочин, є послідовністю дій держави, зокрема її судових органів, щодо надання можливостей суб'єктам приватних відносин поза державної системи (за межами правових форм діяльності держави) не лише отримати вирішення юридичного спору, а й виконати його вже за допомогою публічного механізму [96, с. 88].

Як зазначає Є. Д. Боярський, вирішуючи питання про вітчизняний публічний порядок арбітражних рішень, державні суди оцінюють результати їх визнання та виконання, але аж ніяк не мають права переглядати арбітражні рішення по суті [53, с. 204].

Так, відповідно до п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.12.1999 року №12 «Про практику розгляду судами клопотань про визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів, і про скасування рішень, постановлених в порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» клопотання про визнання та виконання рішень іноземних судів (арбітражів) суд розглядає у визначених ними межах і не може входити в обговорення правильності цих рішень по суті, вносити до останніх будь-які зміни [147].

Питання умов та процедури визнання рішень міжнародних комерційних арбітражів регулюються Главою 3 ЦПК України «Визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу» [189]. Варто зазначити, що дана процедура була суттєво змінена та деталізована в новій редакції ЦПК України. Відповідно до неї, з 2017 року була встановлена виключна підсудність цього типу справ та визначений чіткий порядок добровільного та примусового виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу.

Згідно ст. 474 ЦПК України, рішення міжнародного комерційного арбітражу (якщо його місце знаходиться за межами України), незалежно від того, в якій державі воно було винесено, визнається та виконується в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності. У разі якщо визнання та виконання рішення міжнародного

комерційного арбітражу залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше [189].

Відповідно до ст. 475 ЦПК України, питання визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу розглядається судом за заявою стягувача, якщо боржник має місце проживання (перебування) або місцезнаходження на території України [189].

Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України, або його місце проживання (перебування) чи місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу розглядається судом, якщо на території України знаходиться майно боржника [189].

Відповідно до п. 4 ст. 475 ЦПК України, заява про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу подається до апеляційного суду, юрисдикція якого поширюється на місто Київ, протягом трьох років з дня прийняття рішення міжнародним комерційним арбітражем [189].

Заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною третьою ст. 475 ЦПК України, повертається без розгляду. Суд за клопотанням заявника може поновити пропущений строк на подання заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо визнає причини його пропуску поважними [189].

Статтею 35 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» встановлено перелік документів, аналогічний переліку документів, передбаченому у ст. 5 Нью-Йоркської конвенції 1958 року, які повинна подати компетентному суду сторона, що клопоче про визнання та виконання арбітражного рішення: 1) оригінал належним чином засвідченого арбітражного рішення або належним

чином засвідчену копію такого; 2) оригінал арбітражної угоди або належним чином засвідчену копію такої. Якщо арбітражне рішення або угода викладені іноземною мовою, сторона повинна подати належним чином засвідчений переклад цих документів на українську мову. Будь-які додаткові вимоги до документів, передбачених Нью-Йоркською конвенцією 1958 року, або витребування додаткових документів є прямим порушенням даної Конвенції [144].

Так, ще у 2017 році до прийняття змін у Цивільний процесуальний кодекс України, Апеляційний суд м. Києва чітко розтлумачив вимоги, передбачені Нью-Йоркською Конвенцією 1958 року для визнання та виконання рішення арбітражного суду в Україні, вказавши, що оскільки відносини щодо визнання рішення арбітражу регулюються Нью-Йоркською Конвенцією 1958 року, то з урахуванням викладеного до клопотання про його визнання мають додаватися лише передбачені ст. 4 Нью-Йоркської Конвенції 1958 року документи, перелік яких є вичерпним [89]. Іншими словами, при поданні процесуального документу про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення міжнародного арбітражу, в суд необхідно надати лише (1) належним чином засвідчений оригінал арбітражного рішення або належним чином його засвідчену копію та (2) оригінал арбітражної угоди або її належним чином засвідчену копію. Пред'явлення до документів, передбачених Нью-Йоркською Конвенцією 1958 року, будь-яких інших додаткових вимог або витребування додаткових документів є прямим порушенням Нью-Йоркської Конвенції 1958 року [136, с. 73].

Так, у справі № 264/1297/17, Акціонерне товариство «Лебединський гірничо-збагачувальний комбінат» подало до суду заяву про визнання рішення МКАС при ТПП Російської Федерації у 2014 році у справі за позовом АТ «Лебединський гірничо-збагачувальний комбінат» до Публічного

акціонерного товариства «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» про стягнення неустойки. Іллічівський районний суд м. Маріуполя своєю ухвалою залишив клопотання АТ «Лебединський гірничо-збагачувальний комбінат» про визнання рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду без розгляду, мотивуючи ухвалу тим, що до клопотання АТ «Лебединський ГЗК» не долучено виконавчого листа та не представлено доказів відмови національних судів на території розташування стягувача щодо відмови у видачі такого виконавчого листа стягувачеві в порядку провадження у справах, пов'язаних з виконанням арбітражними судами функцій сприяння і контролю у відношенні третейських судів або загальними положеннями провадження по справах, пов'язаних з виконанням судових актів арбітражних судів в Арбітражно-процесуальному кодексі РФ. Суд зазначив, що дані обставини унеможлюють розгляд по суті згідно із ст. 395 ЦПК України питання визнання – надання юрисдикційному акту міжнародного арбітражу сили і значення рішення вітчизняного суду та за відсутності документу (виконавчого листа) суд позбавлений можливості вирішити клопотання з визнання рішення міжнародного арбітражу по суті. У 2017 році заявник подав касаційну скаргу до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у якій посилався на неправильне застосування судами норм матеріального права й порушення норм процесуального права, адже відповідно до ст. 398 ЦПК України 2004 року на підставі рішення іноземного суду та ухвали про надання дозволу на його примусове виконання, що набрало законної сили, суд видає виконавчий лист, який надсилається для виконання у встановленому законом порядку. Тобто АТ «Лебединський гірничо-збагачувальний комбінат» відмовлено у задоволенні його заяви через відсутність виконавчого документа, який може бути виданий тільки після надання судом дозволу на примусове виконання рішення

міжнародного комерційного арбітражу. Так, Верховним Судом установлено, що заявником АТ «Лебединський гірничо-збагачувальний комбінат» було подано всі документи, передбачені ст. IV Нью-Йоркської конвенції та ст. 35 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж», а тому суд не мав правових підстав для залишення клопотання про визнання рішення МКАС при ТПП РФ від 17 березня 2014 року без розгляду та його повернення з мотивів неподання до клопотання оригіналу виконавчого документа [133].

Заява про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу може бути подана сторонами для добровільного виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу – в частині, що стосується боржника, який подає заяву. У разі недотримання цих вимог, суд повертає таку заяву без розгляду [189].

Така заява розглядається суддею одноособово протягом 10 днів з дня надходження до суду заяви про надання дозволу про добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу в судовому засіданні без повідомлення учасників арбітражного розгляду.

За відсутності підстав, визначених п. 2 ч. 1. ст. 478 ЦПК України, суд задовольняє заяву про надання дозволу на добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражного суду та постановляє ухвалу про надання дозволу на добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу в частині, що стосується боржника, який подає судову заяву [189].

Судова практика виходить із того, що добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу допускається лише у випадках, коли саме рішення арбітражу допускає таку процедуру. Так, залишаючи без розгляду заяву Публічного акціонерного товариства «Центренерго», в якій просилося визнати і надати дозвіл на добровільне виконання рішення на

узгоджених умовах Міжнародного комерційного арбітражного суду при ТПП України від 18 вересня 2018 р. у справі АС № 333г/2016 в частині, що стосується ПАТ «Центренерго», визначені у пп. 1 та 3 резолютивної частини рішення Київський апеляційний суд в ухвалі від 8 липня 2019 р. у справі № 824/123/19 зробив наступний висновок. Звертаючись до суду із заявою ПАТ «Центренерго», посилаючись на положення ст. 480 ЦПК України, просило визнати та надати дозвіл на добровільне виконання пп. 1 та 3 рішення арбітражного суду від 18 вересня 2018 р. у справі АС № 333г/2016 [178].

Дійсно, положенням ст. 480 ЦПК України визначено порядок добровільного виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, проте зі змісту ч. 1 цієї статті вбачається, що добровільному виконанню підлягають лише рішення міжнародних комерційних арбітражів про стягнення грошових коштів. Із аналізу вказаних положень вбачається, що боржник має право подати заяву про визнання і надання дозволу на добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу лише щодо стягнення коштів. Разом з тим, як вбачається із матеріалів справи, 18 вересня 2018 р. арбітражним судом ухвалено рішення на узгоджених умовах, яким зобов'язано ПАТ «Центренерго» протягом 10 календарних днів з дати отримання дійсного рішення скласти, підписати та направити Аріада Глобал Лімітед Акт прийому-передачі вугільної продукції за контрактом № 111/21 від 16 грудня 2014 р. Отже, вищезазначеним рішенням зобов'язано ПВТ «Центренерго» та Аріада Глобал Лімітед (Гонконг) вчинити певні дії. Проте, законодавцем не передбачено визнання та надання дозволу на добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу про зобов'язання вчинити певні дії [178].

За вказаних обставин суд приходить до висновку про повернення заяви ПАТ «Центнерго» про визнання та надання дозволу на добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу без розгляду [178].

Ухвала про визнання та надання дозволу на добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу може бути оскаржена сторонами в апеляційному порядку, передбаченому для оскарження рішень суду.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що держава самостійно визначає умови та порядок визнання та виконання рішень іноземних арбітражів на території України. Однак при цьому суд держави, на території якої відбувається визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, не може втручатися у зміст самого іноземного судового рішення, змінювати його, визнавати законним чи незаконним, оскільки такі дії несумісні із самою суттю «визнання».

3.2. Особливості виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів

Остаточність і виконуваність арбітражних рішень зумовило всесвітнє визнання та розвиток міжнародного арбітражу, який станом на сьогодні є найбільш успішним альтернативним способом вирішення спорів у світі. Такий успіх міжнародного арбітражу забезпечується, зокрема, і державою шляхом прийняття проарбітражного законодавчого регулювання, і відповідними державними судовими органами шляхом сприяння міжнародному арбітражу в межах, встановлених законодавством України [47, с. 15].

Арбітражне рішення за своєю суттю, як стверджує А. Редферн, означає виконання арбітражем своєї функції. В кінцевому результаті такого альтернативного методу вирішення спору арбітражне рішення несе собою зобов'язуючий характер і повинне бути обов'язковим до виконання сторонами арбітражної угоди. Погоджуючись на врегулювання спору арбітражем, сторони беруть на себе зобов'язання виконати арбітражне рішення без будь-якого зволікання [39, с. 446].

Нью-Йоркська конвенція 1958 року встановлює загальний порядок визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень. Вона вказує, що кожна держава-учасниця визнає арбітражні рішення як обов'язкові та приводить їх до виконання відповідно до процесуальних норм території тієї держави, де вимагається визнання та приведення цих рішень до виконання [89]. Тобто якщо потрібно виконати арбітражне рішення на території України, то слід керуватися вітчизняним законодавством.

У світовій практиці існує декілька підходів до визнання та виконання арбітражних рішень: 1) надання арбітражному рішенню виконавчої сили; 2)

депонування рішення в суді або іншому державному органі; 3) система екзекватури – надання дозволу державним судом на виконання арбітражних рішень, який є підставою для звернення до державної виконавчої служби [95, с. 65].

Моделі порядку виконання іноземних арбітражних рішень зводяться до чотирьох видів процедур:

1) депонування, або реєстрація, рішення в суді або іншому компетентному органі, після чого воно може бути виконане так, як ніби воно було рішенням місцевого суду;

2) виконання арбітражного рішення безпосередньо, без його депонування або реєстрації (проте, може вимагатися дозвіл суду на виконання);

3) звернення до суду з проханням про визнання та виконання рішення (екзекватура);

4) пред'явлення до суду позову на підставі арбітражного рішення як факту наявності боргового зобов'язання, яке підлягає судовому захисту.

До останнього способу вдаються лише у такому випадку, коли неможливо застосувати жоден інший зазначений спосіб [81, с. 266].

Перевагою моделі екзекватури, на думку О. В. Коч, є наявність додаткової перевірки законності прийняття рішення та судовий контроль зі сторони держави за його виконанням. Перевагою моделі автоматичного визнання є швидкість виконання рішення, відсутність ризику безпідставного перегляду справи по суті державним судом, перешкоджання державного втручання у комерційну діяльність сторін справи [95, с. 70].

У більшості держав континентальної системи права, у тому числі в Україні, існує чітке відмежування арбітражних судів, як посередників при вирішенні спорів, від державних, що є характерною ознакою для системи

екзекватури. Перевагами цього підходу є: 1) підтвердження державним судом законності прийняття арбітражного рішення; 2) наявність державного контролю за виконанням арбітражного рішення [95, с. 67].

Як зазначає О. М. Гончаренко, виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу – це процедура застосування примусових заходів відповідними державними органами щодо винесеного рішення міжнародного комерційного арбітражного суду відповідно до норм національного законодавства держави, де запитується таке виконання [65, с. 82].

Водночас, із наведеним вище визначенням не можна погодитись з огляду на те, що характерною рисою виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу є можливість виконання рішення у добровільному порядку.

Під добровільним виконанням варто вважати процедуру, коли сторона, проти якої було винесене арбітражне рішення, виконує зазначене рішення без залучення з боку сторони, в інтересах якої було винесене арбітражне рішення примусових заходів, визначених законодавством кожної держави. Зобов'язання сторін вважати для себе рішення арбітрів обов'язковим і добровільно йому підкорятися впливає із самої арбітражної угоди, яку укладають сторони при зверненні до арбітражу. Якщо ж боржник ухиляється від виконання підтверджених арбітражем обов'язків або не вдається до жодних дій для добровільного виконання, виникає необхідність державного примусу, у зв'язку із чим і постає питання про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень [100, с. 444].

Примусовим виконанням арбітражного рішення є процедура виконання арбітражного рішення, коли до сторони, проти якої винесено арбітражне рішення, застосовуються засоби примусового характеру, спрямовані на

виконання положень арбітражного рішення і передбачені правом держави місця виконання.

Виходячи з того, що звернення до державного суду із заявою про визнання та примусове виконання рішення арбітражного суду є не обов'язковою стадією судового розгляду, таке звернення є надзвичайним засобом відновлення порушеного права. Тому механізм примусового виконання арбітражного рішення не повинен порушувати законних прав стягувача [100, с. 172].

Питання виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу регулюється нормами національного законодавства та міжнародних договорів.

Незважаючи на ратифікацію Нью-Йоркської Конвенції 1958 року та закріплення детальної процедури про визнання та виконання рішень міжнародних арбітражних судів, учасники вказаної категорії справ до останнього часу стикалися із неоднозначним застосуванням, особливо місцевими загальними судами, норм Нью-Йоркської Конвенції 1958 року при розгляді клопотань про визнання та виконання рішень міжнародних арбітражних судів, а також помилкового тлумачення положень Нью-Йоркської Конвенції 1958 року і неоднорідного застосування одних і тих же норм національного процесуального законодавства [89].

З огляду на вказані проблеми у правозастосовчій практиці, та з метою належного виконання міжнародних договірних зобов'язань про сприяння виконанню арбітражних рішень на території України і усунення прогалин в процесуальному законодавстві, яке регулює процедуру визнання та виконання рішень міжнародних арбітражних судів, до ЦПК України та ГПК України були внесені зміни Законом України від 03.10.2017 року №2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного

процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

У старій редакції ЦПК України 2004 року було визначено компетенцію українських загальних судів приймати рішення у справах про визнання та виконання рішення арбітражного суду, алгоритм подання і розгляду процесуального документу про визнання та виконання рішення арбітражного суду, тощо. Незважаючи на ратифікацію Нью-Йоркської Конвенції 1958 року та закріплення детальної процедури про визнання та виконання рішень міжнародних арбітражних судів, учасники вказаної категорії справ до останнього часу стикалися із неоднозначним застосування норм національного законодавства [46, с. 68].

Відповідно до ст. 475 редакції ЦПК України від 2004 року, місцем визнання та виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу є Україна, якщо боржник має місце проживання (перебування) або місцезнаходження на території України чи на території України знаходиться майно боржника. Заява про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу подається до апеляційного суду, юрисдикція якого поширюється на місто Київ, протягом трьох років з дня прийняття рішення міжнародним комерційним арбітражем [189].

Важливо зазначити, що у новій редакції ЦПК України 2017 року законодавець впровадив дволанкову структуру судового розгляду спорів про визнання та виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів. Відповідно було запроваджено апеляційний та касаційний розгляд спорів, змінено перелік вимог до змісту заяви про надання дозволу на примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу і перелік підстав для відмови у наданні дозволу на примусове виконання рішень міжнародного арбітражу. У новій редакції було також запроваджено процедуру

добровільного виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу про стягнення грошових коштів [46, с. 71].

Після арбітражної реформи 2017 року, апеляційний суд діє як суд першої інстанції в цій категорії справ. Як зазначає О. С. Перепелинська, скорочення кількості судових інстанцій із чотирьох до двох дало змогу зробити відповідні процедури більш швидкими й ефективними. Реформа частково повернула модель, що існувала до 2005 року, коли тільки апеляційні суди та Верховний Суд України виконували всі функції судового контролю стосовно міжнародного арбітражу [119, с. 2].

У ЦПК України передбачено перелік документів, які потрібно подати до суду про визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу.

Статею 476 ЦПК України передбачено, що заява про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу подається у письмовій формі і має бути підписана особою, на користь якої прийнято рішення міжнародного комерційного арбітражу, або її представником.

У заяві про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу мають бути зазначені:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) найменування (за наявності) і склад міжнародного комерційного арбітражу, який прийняв рішення, за яким має бути виданий виконавчий лист;
- 3) імена (найменування) учасників арбітражного розгляду (їх представників), їх місце проживання (перебування) чи місцезнаходження;
- 4) дата і місце прийняття рішення міжнародним комерційним арбітражем;

5) дата отримання рішення міжнародного комерційного арбітражу особою, яка звернулася із заявою;

6) вимога заявника про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу [189].

У заяві можуть бути зазначені й інші відомості, якщо вони мають значення для розгляду цієї заяви (номери засобів зв'язку, факсів, офіційна електронна адреса, адреса електронної пошти сторін та міжнародного комерційного арбітражу тощо).

Відповідно до ч. 4 ст. 476 ЦПК України до заяви про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу додаються:

1) оригінал належним чином засвідченого арбітражного рішення або нотаріально завірена копія такого рішення;

2) оригінал арбітражної угоди або нотаріально завірена копія такої угоди;

3) документ, що підтверджує сплату судового збору;

4) копії заяви про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу відповідно до кількості учасників судового розгляду;

5) довіреність або інший документ, що підтверджує повноваження особи на підписання заяви;

6) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених у пунктах 1-3 та 5 цієї частини документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, якщо вони викладені іншою мовою [189].

Цікавим прикладом є справа № 796/22/2018, на основі якої Постановою Верховного Суду від 04 червня 2018 року розглянуто у порядку письмового

провадження апеляційну скаргу державного підприємства «Енергоринок» (Україна). До Апеляційного суду міста Києва надійшла заява Державного підприємства «Енергоринок» про визнання і надання дозволу на примусове виконання рішення Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольм від 29 січня 2015 року про стягнення з Республіки Молдова в особі Уряду Республіки Молдова на користь Державного підприємства «Енергоринок» арбітражних витрат в сумі 69 339,32 євро та 132 948,20 швейцарських франків. Апеляційний суд, мотивуючи свою ухвалу положеннями п. 2 ч. 4 ст. 476 ЦПК України, повернув заяву боржнику, обґрунтовуючи це тим, що до заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу не було додано оригіналу арбітражної угоди або нотаріально завіреної копії такої угоди, і відповідно до цього ДП «Енергоринок» не дотримався вимог процесуального законодавства. В свою чергу, Верховним Судом України було скасовано ухвалу апеляційного суду та направлено справу на продовження розгляду та обґрунтовано свою позицію наступним чином: відповідно до ст. 476 ЦПК України до заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, поданої без додержання вимог, визначених у цій статті, повинні застосовуватися положення ст. 185 ЦПК України. Судя повинен був протягом п'яти днів з дня надходження до суду позовної заяви постановити ухвалу про залишення позовної заяви без руху [123].

Таким чином, правильним для суду першої інстанції, відповідно до вимог положень ст. 476 ЦПК України, встановивши, що заяву про надання дозволу на примусове виконання рішення Міжнародного комерційного арбітражу подано заявником без додержання вимог, залишити її без руху та надати заявнику можливість усунути помилки заяви, вказавши в ухвалі строк їх

усунення, а не повертати заяву заявнику, порушуючи при цьому норми ЦПК України [123].

Відповідно до ст. 478 ЦПК України, заява стягувача розглядається суддею одноособово протягом 2-х місяців з дня її надходження до суду в судовому засіданні з повідомленням сторін. Під час розгляду заяви суд не розглядає справу по суті, а лише перевіряє відсутність підстав для відмови у визнанні та наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, передбачених ст. 478 ЦПК України та ст. 36 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» [189].

Практика показує, що з моменту прийняття рішення міжнародним арбітражем до моменту приведення його у виконання на території України може сплинути кілька місяців, а інколи – навіть років. Так, у спорі Evertrade (Франція) vs. Херсонський морський порт, який виник з Договору на перевезення вантажів, що містив відповідне арбітражне застереження, французька компанія звернулася до Арбітражного інституту Торговельної палати Стокгольма про порушення умов договору. ТПП м. Стокгольм, 08.08.2008 року ухвалила остаточне рішення про стягнення з Херсонського порту 238 тис. доларів США та 65 тис. євро судових витрат. Лише через 1,5 роки ухвалою Суворовського районного суду м. Херсона від 21.04.2010 року у справі №21628/10 було надано дозвіл на примусове виконання цього арбітражного рішення [7]. Однак замість того щоб добровільно виконати арбітражне рішення, боржник оскаржив ухвалу в апеляційному, а згодом – в касаційному порядку. «Херсонський морський торговельний порт» оскаржував виконання даного рішення, вказуючи, що воно суперечить публічному порядку України. Цю вимогу суд визнав безпідставною, оскільки рішення відповідає як нормам міжнародного права, так і національному законодавству України. В судовому рішенні наголошується, що зацікавлені

особи були належним чином повідомлені про день розгляду справи, а суб'єктивні права сторін були дотримані в ході арбітражного розгляду. Суд підтвердив, що рішення арбітражу вступило в законну силу, було винесено у відповідності з принципом законності, і при цьому правопорядок України жодним чином не порушено. В кінцевому результаті, «остаточне» арбітражне рішення ще 3 роки перебувало в українських судах, перед тим як було виконано [7].

Ще одним прикладом може слугувати справа SEA EMERALD vs. Судноремонтний завод імені 61 комунара. У липні 2011 року фірма SEA EMERALD S.A. подала до суду клопотання про надання дозволу на примусове виконання арбітражного рішення, ухваленого одноособовим арбітром у Великій Британії, у справі між компанією SEAEMERALD S.A. та Державним підприємством Суднобудівний завод імені 61 комунара про стягнення з останнього на користь компанії SEA EMERALD S.A. відсотків у розмірі 35 млн 725 тис. 689 доларів США 93 центи та відсотків, нарахованих на витрати трибуналу у зв'язку з ухваленням проміжного остаточного арбітражного рішення від 29 листопада 2006 року. Спир щодо надання дозволу на виконання рішень Лондонської асоціації морських арбітрів (LMAA) про стягнення з ДП «Суднобудівний завод імені 61 комунара» на користь SEA EMERALD S.A. відповідної суми тривав більше трьох років. Справа затянулася у зв'язку з тим, що боржнику вдалося довести у апеляційному та касаційному судах, що електронне листування зі сторони відповідача про розгляд справи Лондонською асоціацією морських арбітрів не відповідає положенням арбітражної угоди, яка була укладена у 1993 році, відповідно до якої належним листуванням між сторонами можна було вважати факс, але аж ніяк не електронну пошту. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив чинною ухвалу апеляційного суду

Миколаївської області від 22.04.2016 року, якою було відмовлено у задоволенні клопотання компанії SEA EMERALD S.A. про надання дозволу на примусове виконання на території України рішення LMAA [134].

Дана справа є дійсно дискусійна та цікава, адже національні суди визнали положення арбітражного договору важливішими ніж положення Регламенту Лондонської асоціації морських арбітрів, який зазвичай керується власною процедурою, закріпленою у регламенті, та не має зв'язку з умовами договору між сторонами з питань кореспонденції та повідомлень [134].

За результатами розгляду заяви про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу суд постановляє ухвалу про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу або про відмову у визнанні та наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу за правилами, встановленими цим Кодексом для ухвалення рішення (ст. 479 ЦПК України) [189].

Ухвала суду про визнання та надання дозволу на виконання або про відмову у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу може бути оскаржена сторонами в апеляційному порядку (судом апеляційної інстанції виступає Верховний Суд). Згідно ст. 477 ЦПК України, заява про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу розглядається суддею одноособово протягом двох місяців з дня її надходження до суду в судовому засіданні з повідомленням сторін [189].

Варто зазначити, що після реформи 2017 року, з'явилася процесуальна можливість об'єднати провадження скасування та визнання рішень арбітражу в одне провадження. Про спільний розгляд заяви про надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу і заяви про його

скасування та об'єднання їх в одне провадження суд постановляє ухвалу в день надходження до суду заяви про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу, а якщо це неможливо – не пізніше наступного дня (ст. 482 ЦПК України) [189].

За результатами розгляду сторона отримує ухвалу та виконавчий лист (п. 9-10 ч. 2 ст. 479 ЦПК України).

Таким чином, відповідно до вимог пункту 1 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження», державний виконавець відкриває виконавче провадження за заявою стягувача або його представника про примусове виконання рішення, на підставі виконавчого документа [47].

Відповідно до ст. 35 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж», арбітражне рішення, незалежно від того, в якій державі воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується з урахуванням положень ст. 35 даного Закону. Сторона, що спирається на арбітражне рішення або порушує клопотання про його виконання, повинна подати оригінал належним чином засвідченого арбітражного рішення або належним чином засвідчену копію такого, а також оригінал арбітражної угоди, зазначеної в ст. 7, або належним чином засвідчену копію такої. Якщо арбітражне рішення або угода викладені іноземною мовою, сторона повинна подати належним чином засвідчений переклад цих документів на українську мову [144].

Заява про визнання та надання дозволу на добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу про стягнення грошових коштів подається до суду боржником в порядку та відповідно до вимог, встановлених статтями 474-476 ЦПК України, з урахуванням особливостей, встановлених цією статтею. Заява може бути подана щодо добровільного виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу лише в повному

обсязі, а якщо рішення винесене проти декількох боржників - в частині, що стосується боржника, який подає заяву. У разі недотримання цих вимог суд повертає таку заяву без розгляду (ст. 480 ЦПК України) [189].

Відповідно до ст. 480 ЦПК України заява розглядається суддею одноособово протягом 10 днів з дня її надходження до суду без повідомлення учасників арбітражного розгляду. Суд за заявою стягувача видає виконавчий лист, який не пізніше наступного дня з дня його видання вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів.

Прикладом цього може слугувати справа №796/111/2018, відповідно до якої 04 травня 2018 року до Апеляційного суду міста Києва надійшла заява Публічного акціонерного товариства «Центренерго» про визнання та надання дозволу на добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу про стягнення грошових коштів, в якій просив визнати та надати дозвіл на добровільне виконання остаточного рішення Лондонського міжнародного третейського суду від 08 квітня 2018 року, щодо компенсації витрат. Обґрунтовуючи відповідність поданої заяви процесуальним нормам, суд задовільним дану заяву та дозволив добровільне виконання остаточного рішення Лондонського міжнародного третейського суду (LCIA) від 08.04.2018 року щодо компенсації витрат. Відповідно до цієї ухвали Публічне акціонерне товариство «Центренерго» має сплатити на користь MERCURIA ENERGY TRADING S.A. 325000 фунтів стерлінгів, арбітражні витрати у сумі 71235,89 фунтів стерлінгів, а також відсотки у розмірі 1,5% річних з дати цього рішення на всі витрати, що підлягають сплаті за цим рішенням. [133].

У цій справі український суд підтвердив дійсність рішення міжнародного комерційного арбітражного суду та його дійсність відповідно до вимог міжнародних договорів та положень процесуального законодавства

України, і відтак таке, що може бути добровільно виконане стороною арбітражного спору.

Раніше з огляду на особливості валютного регулювання українські боржники не могли добровільно виконати арбітражне рішення, якщо сума в ньому була виражена в іноземній валюті. Для здійснення відповідного платежу необхідний виконавчий лист, а його можна було отримати, тільки пройшовши всю процедуру визнання й одержання дозволу на виконання арбітражного рішення в державних судах [133].

Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених ЗУ «Про виконавче провадження» випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (ст. 5 ЗУ «Про виконавче провадження»).

Окрім цього, ефективним способом для заявника є продати право вимоги. Таким чином заявник в короткі строки отримає суму боргу (не повну). Для цього новому кредитору необхідно звернутися в суд, який виніс рішення, із заявою про заміну сторони. По розгляді цієї заяви суд приймає судове рішення про заміну кредитора А на кредитора Б. При цьому суд перевіряє законність підстав уступки права вимоги (наявність договору цесії, доказів сповіщення боржника про те, що він тепер винен гроші новому кредитору і т.д.) [133].

Зважаючи на вищезазначене, доцільним видається дослідження питання застосування забезпечувальних заходів.

Ефективність діяльності міжнародних комерційних арбітражів по захисту прав та законних інтересів учасників цивільного обігу, як зазначає С. А. Курочкін, напряму залежить від реальної здатності рішень, що ними

виносяться, бути виконаними [98, с. 35]. Засобом, який би зробив неможливим для недобросовісних відповідачів уникнути відповідальності, є інститут забезпечувальних засобів, внаслідок застосування якого, відповідачі втрачають можливість розпоряджатися певними активами впродовж періоду розгляду спору і це створює передумови для виконання рішення, в разі його ухвалення проти відповідача [193, с. 64].

В розрізі досліджуваного питання видається за доцільним звернути увагу на визначення поняття забезпечувального заходу. Так, відповідно до ст. 26 арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ, забезпечувальний захід – це будь-який тимчасовий захід, за допомогою якого в будь-який момент, що передуює винесенню рішення, спір буде остаточно врегульовано [112].

Забезпечувальні заходи, на думку М. М. Богуславського, як негайні тимчасові заходи, спрямовані на забезпечення позову або майнових інтересів позивача [51, с. 74].

Науковець С. М. Лебедев розглядає заходи забезпечення позову як заходи забезпечення тих вимог, які в силу угоди сторін підлягають вирішенню в арбітражному порядку [100, с. 648].

В свою чергу, Г. Б. Борн розуміє під забезпечувальними заходами рішення та постанови, спрямовані на захист однієї або обох сторін спору від збитків під час арбітражного розгляду [10, с. 813].

Арбітражний суд має право розпоряджатися, щоб сторона вжила заходів з метою попередження поточної чи неминучої шкоди, надала кошти для збереження активів, за рахунок яких може бути виконано наступне арбітражне рішення, або зберігала докази, що можуть належати до справи і мати істотне значення для вирішення спору [104, с. 3].

Функціональне значення забезпечувальних заходів є надважливим, оскільки з початкової стадії арбітражного розгляду (а в деяких випадках навіть

до формування арбітражу) може виникати низка проблем, що матимуть визначальний вплив на остаточне вирішення спору, зазначає Г. Є Прусенко. Як правило, правова проблема забезпечення позову в третейському (арбітражному) судочинстві розглядається в контексті потреби вдосконалення механізмів взаємодії арбітражу й державного суду. Однак ключові проблеми, що виникають під час забезпечення позову арбітрами, залишаються невирішеними [155].

На сьогоднішній день зацікавлена особа (на стадії розгляду українським судом її клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражного суду) наділена правом клопотати в український суд щодо вжиття заходів забезпечення позову, передбачених процесуальним законодавством України, якщо невжиття таких заходів може ускладнити чи взагалі зробити неможливим виконання рішення суду про надання дозволу на виконання рішення іноземного суду.

Питання забезпечувальних заходів регулюється ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж». Відповідно до ч. 1 ст. 17 даного Закону, якщо сторони не домовилися про інше, третейський суд може на прохання будь-якої сторони розпорядитися про вжиття якою-небудь стороною таких забезпечувальних заходів щодо предмета спору, які він вважає необхідними. Третейський суд може зажадати від будь-якої сторони надати належне забезпечення у зв'язку з такими заходами [144].

Вирішуючи питання про вжиття заходів забезпечення позову у справі, яку розглядає МКАС, суду необхідно переконатися, що між сторонами дійсно існує спір, який розглядається в міжнародному комерційному арбітражі, а також наявна реальна загроза невиконання чи ускладнення виконання можливого рішення суду про задоволення клопотання.

Прикладом справи може слугувати спір між Британською компанією «Елан Софт ЛПП» (Elan Soft LPP) та українським фермерським господарством «Дінекс-Агро» від 22 лютого 2018 року про забезпечення позову. У 2018 році представник компанії «СОФТКОММОДІТІС ТРЕЙДІНГ КОМПАНІ СА» (SOFTCOMMOTIIES TRADING COMPANY SA) подав заяву про забезпечення позову відносно компанії «ЕЛАН СОФТ ЛПП» (ELAN SOFT LLP), яка має статус відповідача в міжнародному комерційному арбітражі. Ухвалою апеляційного суду Одеської області заяву про забезпечення позову було задоволено. У частині першій ст. 150 ЦПК України серед видів забезпечення позову передбачено накладення арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачеві і знаходяться у нього чи в інших осіб, а також заборона вчиняти певні дії. Визначаючи вид забезпечення позову, апеляційний суд врахував положення частини 2 ст. 150 ЦПК України та вжив два види забезпечення позову, які передбачені частиною 1 ст. 150 ЦПК України – накладення арешту на майно у вигляді пшениці та заборона ТОВ «Давос» і ДП «Морський торговельний порт «Усть-Дунайськ» вчиняти дії, направлені на передачу чи вивантаження цього майна. Апеляційний суд з'ясував обсяг позовних вимог компанії «Софткомодітіс Трейдинг Компані СА» та дійшов висновку про співмірність виду забезпечення позову із пред'явленими позовними вимогами. До того ж суд застосував забезпечення позову у вигляді поруки, тим самим гарантувавши фірмі «Елан Софт ЛПП» можливість захисту своїх прав у випадку якщо вжиті заходи забезпечення позову виявляється необґрунтованими. Проте, після призначення заяви про забезпечення позову до розгляду в судовому засіданні з викликом сторін, апеляційний суд розглянув дану заяву без участі осіб, яких вона стосувалася, а саме «Елан Софт ЛПП» та ТОВ Фірма «Давос», суттєво порушивши тим самим норми

процесуального законодавства: неповідомлення сторін про дату, місце та час розгляду справи, а також можливості ознайомлення сторін провадження з доводами апеляційних скарг. Такі порушення були усунуті Верховним Судом України [125].

Відповідно до ст. 4 Регламенту МКАС при ТПП України: «Голова МКАС, а після формування складу Арбітражного суду — склад Арбітражного суду, на клопотання будь-якої із сторін, якщо вважатиме таке клопотання виправданим, може встановити розмір і форму забезпечення позову. Постанова МКАС про встановлення розміру і форми забезпечення позову є обов'язковою для сторін і діє до винесення кінцевого арбітражного рішення» [157].

При цьому з огляду на відсутність можливості безпосереднього звернення з арбітражною постановою про вжиття забезпечувальних заходів до органів примусового виконання рішень та передбаченої процесуальним законодавством співпраці національних судів із арбітражними в цьому питанні, реалізація таких заходів на стадії розгляду справи в арбітражі станом на сьогодні неможлива.

Чинна редакція ЗУ «Про виконавче провадження» містить вичерпний перелік документів, на підставі яких органи державної виконавчої служби уповноважені відкривати виконавче провадження та здійснювати примусове виконання [138].

Зокрема, К. Бутовченко вважає, що названим типовим законом передбачений режим визнання і приведення у виконання забезпечувальних заходів, який побудований за аналогією з режимом визнання і приведення у виконання арбітражних рішень. Проте зазначене положення не було імплементоване в національне законодавство України [55, с. 4].

Багато європейських держав уже привели своє національне законодавство у відповідність до нової редакції Типового закону ЮНСІТРАЛ та встановили на законодавчому рівні можливість примусового виконання забезпечувальних заходів, прийнятих арбітражними судами шляхом звернення до відповідного національного суду.

Так, наприклад у Швеції в 2014 році при Торгово-промисловій палаті Стокгольму було створено робочу групу для розробки нового арбітражного Закону Швеції. Основною метою Робочої групи було привести таке законодавство у відповідність до нової редакції Типового закону ЮНСІТРАЛ.

Нові норми в першу чергу регулювали взаємозв'язок третейських судів з національними. Так, відповідно до ст. 32 (5) Арбітражного регламенту Торгово-промислової Палати Стокгольму арбітри можуть виносити ухвалу по забезпечувальних заходах, яка у примусовому порядку виконується національними судами [35].

З 1 червня 2012 року набрав чинності новий Швейцарський Регламент міжнародного арбітражу. Важливим доповненням Регламенту є введення надзвичайних забезпечувальних заходів. Згідно з новим Регламентом (ст. 43) майбутній позивач може клопотати про такі заходи до призначення арбітрів і навіть до початку арбітражного розгляду. Такі клопотання розглядає надзвичайний арбітр, який приймає рішення протягом 15 днів. Рішення надзвичайного арбітра має таку ж силу, як звичайне рішення в застосуванні забезпечувальних заходів, і є обов'язковим для сторін до винесення остаточного рішення арбітражу [32].

Відповідно ч. 1 ст. 24 чинної редакції Правил вирішення міжнародних спорів ICDR, що діють з 1 червня 2014 року, на прохання будь-якої зі сторін арбітражний суд може призначити або ухвалити рішення про будь-які проміжні або охоронні заходи, які визнає необхідними, у тому числі судової

заборони й заходи, спрямовані на захист або збереження майна. Відповідно до ч. 2 зазначеної статті таке рішення може мати форму проміжного наказу (interim order) або рішення (interim award) [38].

Варто зазначити, що дане питання є проблемою чинного українського законодавства. Зокрема, беручи до уваги ст. 29 нового Регламенту МКАС при ТПП України від 1 січня 2018 року, яка передбачає звернення сторони до державного суду за вжиттям забезпечувальних заходів, варто звернути увагу на те, що сторона арбітражного процесу має право звернутися до компетентного державного суду із заявою про вжиття заходів забезпечення поданого до МКАС позову, а також коли цим судом винесено ухвалу або інший процесуальний документ про вжиття таких заходів, сторона повинна без зволікання повідомити про це МКАС [157].

У свою чергу забезпечення позову господарським судом на стадії розгляду справи в арбітражі не може бути реалізованим, зважаючи на положення господарського процесуального законодавства. Зокрема, Господарським процесуальним кодексом України передбачена можливість застосування судами запобіжних або забезпечувальних заходів щодо позовів, які вже було заявлено чи буде заявлено до відповідних господарських судів України.

Відповідно до ч. 2 ст. 136 ГПК України забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду [66].

Однак, особа — сторона арбітражного провадження не може реалізувати своє право на забезпечення позову у зв'язку із тим, що вона не є учасником

провадження в господарському суді. Господарський суд відмовлятиме у забезпечувальному заході стороні — учаснику провадження в міжнародному комерційному арбітражі.

Як наслідок наявні прогалини у законодавстві вказують на потребу його удосконалення у спосіб внесення змін. У зв'язку із цим пропонуємо ст. 3 ЗУ «Про виконавче провадження» доповнити положенням щодо виконання ухвали про застосування забезпечувальних заходів МКАС при ТПП України, а також доповнити ст. 136 Господарського процесуального кодексу України частиною 2 в такій редакції: «Господарський суд здійснює забезпечувальні заходи на підставі ухвали Міжнародного комерційного арбітражного суду при ТПП України за клопотанням особи — сторони арбітражного провадження».

3.3. Підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів

Створення комфортних умов ведення міжнародних комерційних відносин є передумовою для залучення іноземних інвестицій та запорукою успішного розвитку будь-якої держави. Саме тому для покращення інвестиційного клімату нашої держави надзвичайно важливим є вироблення єдиного підходу до розуміння особливостей виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів та підстав для відмови у їх визнанні та наданні відповідного дозволу на виконання.

Підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень міжнародного комерційного арбітражу містяться у ст. 5 Нью-Йоркської конвенції 1958 року та статтях 459 (підстави для скасування рішення міжнародного арбітражу), 478 (підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень міжнародного комерційного арбітражу) ЦПК України, статтях 34 та 36 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Відповідно до ст. 5 Нью-Йоркської конвенції 1958 року та ч. 1 ст. 478 ЦПК України, у визнанні та виконанні іноземного арбітражного рішення може бути відмовлено тільки на підставах, перелік яких є вичерпним.

Першу групу складають підстави, які можуть бути застосовані тільки на прохання сторони, проти якої спрямовано арбітражне рішення, за умови, якщо ця сторона подасть компетентному суду за місцем, де запитується дозвіл на примусове виконання рішення, докази того, що одна із сторін арбітражної угоди була якоюсь мірою недієздатною за законом, якому сторони цю угоду підпорядкували, а у разі відсутності такої вказівки – за законом держави, де рішення було винесено.

«Дієздатність» традиційно визначається як правоздатність особи діяти і укладати договори від свого імені. Стаття 5 (1) (а) Нью-Йоркської конвенції 1958 року підтверджує, що недієздатність належить до правового обмеження, що перешкоджає вступу сторони договору в правовідносини, які мають обов'язкову юридичну силу, наприклад, укладати арбітражну угоду від свого імені [89].

Наприклад, це питання може виникати, якщо застосоване право забороняє юридичній особі (підприємству), що належить державі, укладати арбітражну угоду щодо певних видів потенційних спорів: для прикладу, в деяких юрисдикціях державним підприємствам може бути заборонено законом укладати арбітражні угоди в договорах, пов'язаних з обороною [45, с. 72]. Так, пункт 2 ст. 177 Закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право» вказує: «Якщо однією зі сторін арбітражної угоди є держава або підприємство, або організація, підконтрольна державі, воно не може посилається на свій власний закон при оскарженні арбітрабельності спору або власної можливості бути суб'єктом арбітражу». (Глава II в пункті IV.6.2, Закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право») [34].

Незважаючи на те, що у ст. 5 (1) (а) Нью-Йоркської конвенції 1958 року йдеться про недієздатність «сторін» у множині, Верховний суд Греції у справі *Grimprex S. A. v. J. F. Braun & Sons, Inc.* роз'яснив це положення так, що відсутність хоча б у однієї сторони спору дієздатності є достатнім для того, щоб суд, який здійснював приведення до виконання арбітражного рішення, міг відмовити у визнанні [84, с.143].

У зв'язку з цим, ми можемо стверджувати, що доказ недієздатності однієї сторони, і не обов'язково обох, є достатньою підставою для відмови у визнанні та виконанні арбітражного рішення.

Аналізуючи іноземну судову практику, можна побачити, що сторони спору вказують на недієздатність як фізичних, так і юридичних осіб.

Так, у справі *Grow Biz International Inc. v. D. L. T. Holdings Inc.* одна із сторін виступила проти визнання та виконання арбітражного рішення на тій підставі, що ця сторона не мала можливості отримувати незалежні юридичні консультації в ході переговорів і укладення контракту, який містив арбітражну угоду. Під час вирішення даної справи, Верховний суд провінції Острову Принца Едуарда, не заперечував проти того, що у цій ситуації може бути застосований захист у зв'язку з недієздатністю [84, с.145].

У судовій практиці національних судів поки не виявлено випадків, коли у визнанні та виконанні арбітражного рішення було відмовлено з підстав укладання арбітражної угоди недієздатною фізичною особою.

Поняття недієздатності може застосовуватися як до державних, так і приватних юридичних осіб. У судовій практиці дана категорія визначається у різних контекстах.

Так, Московський районний суд Російської Федерації у справі *Sokol Star Shipping Co. Inc v. GPVO Technoptomexport* прийняв рішення про відмову у визнанні та виконанні арбітражного рішення на підставі ст. 5 (1) (а) Нью-Йоркської конвенції 1958 року, оскільки арбітражне рішення було винесене на користь компанії, яка ніколи не була зареєстрована в місці її реєстрації [84, с.147].

Прикладом застосування національними судами категорії недієздатності, яка підпадає під дію ст. 5 (1) (а) Нью-Йоркської конвенції 1958 року при розгляді клопотань про визнання та виконання арбітражних рішень може бути відсутність представницьких повноважень або їх перевищення.

Прикладом цього може слугувати постанова Київського апеляційного суду від 24.10.2018 року у справі №761/28906/17, в якій було встановлено

твердження щодо перевищення представницьких повноважень юридичної особи. Задовольняючи заяву та скасовуючи рішення МКАС при ТПП України суд першої інстанції виходив з того, що рішенням Біляївського районного суду Одеської області від 12.12.2017 року було встановлено юридичний факт, а саме, що на час укладення між СГ ТОВ “ПІВДЕНЬ АГРОПЕРЕРОБКА” та ТОВ “Джелс Енерджі АБ” контракту №40/05/15 від 10.05.2015 року повноваження щодо представництва юридичної особи у виконавчого органу – директора ОСОБА_8, були відсутні та обмежені. Відсутність повноважень також підтверджується і статутом товариства. Отже, підписання контракту, що містив арбітражне застереження було вчинено директором СГ ТОВ “ПІВДЕНЬ АГРОПЕРЕРОБКА” з перевищенням повноважень, оскільки збори учасників вказаного товариства не приймали рішення щодо підписання такого контракту та не узгоджували його у майбутньому, а тому правочин у силу закону є недійсним. Вказуючи на недійсність контракту у зв’язку з тим, що він був підписаний директором СГ ТОВ “ПІВДЕНЬ АГРОПЕРЕРОБКА” з перевищенням повноважень, визначених Статутом, суд залишив поза увагою положення ч. 3 ст. 92 ЦК України, відповідно до якої у відносинах з третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла знати про такі обмеження. Укладаючи контракт, іноземна компанія ТОВ “Джелс Енерджі АБ” не могла знати про наявність у статуті товариства обмеження директора на підписання контрактів на певну грошову суму, і, крім того, в останньої не було можливості про це дізнатися. Таким чином, при укладенні контракту ТОВ “Джелс Енерджі АБ” діяло добросовісно, а тому не повинно нести збитків через недобросовісну поведінку директора, який повинен був забезпечити належне укладання контракту відповідно до вимог статутних документів та

закону. Крім того, ТОВ “Джелс Енерджі АБ” не була зобов’язана при укладенні контракту перевіряти питання повноважень керівника, який діяв від юридичної особи – замовника послуг. Із матеріалів справи також вбачається, що особа, яка підписала контракт, є не тільки директором СГ ТОВ “ПІВДЕНЬ АГРОПЕРЕРОБКА”, а й його засновником та володіє 60% часткою у статутному капіталі товариства, що свідчить про його обізнаність як власника з обмеженнями директора на укладення контрактів на певну суму і необхідністю, при укладенні таких контрактів, рішення вищого органу товариства – Загальних Зборів [133].

Конвенція не вказує, як слід визначати право, яке регулює правоздатність сторони («із застосовуваного до них законом»). Тому таке право має встановлюватися із застосуванням колізійних норм суду, де порушене клопотання про визнання і приведення до виконання, зазвичай це закон доміцилію фізичної особи і закон місця інкорпорації компанії.

Відповідно до ЦПК України, ще однією підставою для відмови у визнанні та виконанні рішень Міжнародного комерційного арбітражу є те, що сторона, проти якої винесено рішення, не була належним чином повідомлена про призначення арбітра або про арбітражний розгляд або з інших причин не могла подати свої пояснення [189].

Українські суди протягом тривалого часу достатньо часто скасовували рішення МКАС при ТПП України та відмовляли у визнанні та виконанні на території України рішень інших арбітражних інститутів з тієї підстави, що рекомендовані листи, які надсилалися арбітражною інституцією на адресу юридичної особи-відповідача у справі, він не отримував або вони були вручені неуповноваженій на це особі [78].

Прикладом є ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 07.12.2018 року у справі №761/17236/17. У цій справі, оспорюючи рішення

МКАС при ТПП України, заявник як на підставу для скасування арбітражного рішення послався на те, що він не був належним чином повідомлений про арбітражний розгляд та склад арбітрів, оскільки жоден з уповноважених на прийняття поштової кореспонденції представників заявника кореспонденцію МКАС при ТПП України не приймав. Розглянувши заяву про скасування рішення МКАС при ТПП України, суд першої інстанції дійшов висновку про те, що заявник не отримував поштових повідомлень про призначення арбітра та про судовий розгляд, а отже, учасник арбітражного розгляду не був належним чином повідомлений про розгляд справи в арбітражному суді та, як наслідок, був позбавлений можливості надати свої пояснення. Зазначена ухвала Шевченківського районного суду м. Києва була оскаржена до Київського апеляційного суду, який постановою від 03.04.2019 року скасував цю ухвалу та відмовив у задоволенні клопотання про скасування рішення МКАС при ТПП України від 14.02.2017 року. У постанові апеляційний суд зазначив, що судом першої інстанції не надано належної оцінки всім документам про направлення МКАС та отримання заявником кореспонденції у справі. З огляду на зазначене, апеляційний суд визнав, що заявник був належним чином повідомлений про всі стадії арбітражного розгляду. Зокрема, йому були вручені позовні матеріали, Регламент та Рекомендаційний список арбітрів МКАС при ТПП України, повістка із зазначенням дати, часу, місця розгляду справи, складу Арбітражного суду та постанова Президента Торгово-промислової палати України про призначення арбітра за відповідача, заява позивача про доповнення позовних вимог, рішення МКАС при ТПП України від 14.02.2017 року. Встановивши, що рекомендована кореспонденція, яка містила повістку, заяву позивача про доповнення позовних вимог, була отримана не уповноваженою особою, суд першої інстанції не врахував, що матеріали позову, регламент МКАС та рекомендаційний список арбітрів були

надіслані на адресу заявника кур'єрською поштою DHL та отримані особою, яка працювала (як встановлено в судовому засіданні суду першої інстанції) на посаді особистого помічника керівника компанії — відповідача у справі. Таким чином, отримавши матеріали позовної заяви та рекомендаційний список арбітрів, заявник беззаперечно був обізнаний про початок арбітражного розгляду справи та необхідність реалізувати власні процесуальні права на участь у такому розгляді, в тому числі шляхом висловлення думки сторони щодо можливого складу арбітрів. Окрім того, колегія суддів звернула увагу на те, що локальні акти заявника стосовно того, які саме особи уповноважені на отримання кореспонденції, не можуть мати визначального значення під час вирішення питання про те, чи повідомлена особа належним чином про арбітражний розгляд [181].

Апеляційний суд констатував, що вся судова кореспонденція надсилалася МКАС при ТПП України на адресу заявника як юридичної особи. Відповідна адреса зазначена також в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. В обґрунтування своєї позиції апеляційний суд послався на положення:

- пп. 1 п. 2 ст. 34 та п. 3 ст. 3 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж», згідно з якими арбітражне рішення може бути скасоване судом лише в тому випадку, якщо сторона, яка заявляє клопотання про скасування, подасть докази, що її не було належним чином повідомлено про призначення арбітра чи про арбітражний розгляд, а також що будь-яке письмове повідомлення вважається отриманим, якщо воно було доставлене стороні особисто або на її комерційне підприємство, за її постійним місцем проживання або поштовою адресою;

- ч. 5 ст. 15 Регламенту МКАС при ТПП України, яка передбачає, що будь-яке письмове повідомлення вважається отриманим, якщо воно було

доставлене адресату особисто або на його комерційне підприємство, за його постійним місцем проживання або поштовою адресою [181].

Апеляційний суд звернув увагу на те, що як належне повідомлення Регламент МКАС при ТПП України та ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» не зобов'язують міжнародний комерційний арбітраж або будь-яку зі сторін спору представляти будь-які докази того, що направлене письмове повідомлення було вручене стороні з додержанням її внутрішніх процедур, оскільки спроби слідувати таким процедурам неминуче призвели б до неможливості вручити будь-яке письмове повідомлення про арбітражний процес стороні, яка не бажає брати в ньому участь. Таким чином, незалежно від того, який конкретно працівник заявника отримав поштове відправлення, факт доставлення листа на адресу комерційного підприємства заявника є належним повідомленням сторони, а відповідна юридична особа має вважатися такою, що повідомлена про арбітражний розгляд [181].

Цікавим прикладом у судовій практиці видається справа за позовом Відріг Фінанц унд Бетайлігунгс-Акцієнгезельшафт (Князівство Ліхтенштейн) до Малого приватного підприємства «К.О.Т.» (Україна) про стягнення грошових коштів. Ухвалами Ковельського міськрайонного суду Волинської області та Апеляційного суду Волинської області клопотання сторони Відріг Фінанц унд Бетайлігунгс-Акцієнгезельшафт про надання дозволу на виконання рішення МКАС при ТПП України було задоволено. Проте, у 2017 році МПП «К.О.Т.» подало касаційну скаргу на дані ухвали судів у якій просило скасувати вказані судові рішення та постановити нову ухвалу про відмову в задоволенні клопотання, мотивуючи це тим, що судами першої та апеляційної інстанції не було належно досліджено докази щодо належного сповіщення боржника про розгляд справи міжнародним комерційним арбітражем, що спричинило у свою чергу порушення його права на подання

заперечень на позов. Дослідивши матеріали справи, Верховний Суд України, як суд касаційної інстанції, залишив дану скаргу без задоволення, обґрунтовуючи це тим, що боржник МПП «К.О.Т.» був належно сповіщений про розгляд справи, зокрема копіями повідомлень про вручення боржнику позовних матеріалів, регламенту, Рекомендаційного списку арбітрів МКАС при ТПП України, ухвали про відкладення розгляду справи та рішення МКАС при ТПП України. Відповідно до викладеного, Верховним Судом відхилено скаргу МПП «К.О.Т.» про неналежне його повідомлення про арбітражний розгляд справи, оскільки вони не відповідають матеріалам справи [118].

Міжнародною практикою даної підстави може слугувати справа Єгипту *Egyptian Concrete Company & Hashem Ali Maher v. STC Finance & Ismail Ibrahim Mahmoud Thabet*, відповідно до якої Касаційний суд Єгипту зазначив, що повідомлення є достатнім на підставі того, що воно було адекватним згідно із шведським законом, яким керувався арбітраж під час розгляду справи [17].

Вищий земельний суд міста Целле у своїй постанові від 14 грудня 2006 р. зазначив, що тягар доказування щодо того, чи повідомлення не було направлено належним чином, покладається на сторону, яка виступає проти визнання та примусового виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, і докази повинні бути належними та допустимими [25].

Відмовляється у визнанні та виконанні рішень міжнародного комерційного арбітражу з підстави, коли рішення винесено щодо спору, не передбаченого, або який не підпадає під умови арбітражної угоди, або містить постанови з питань, що виходять за межі арбітражної угоди, з тим, що якщо постанови з питань, охоплених арбітражною угодою, можуть бути відокремлені від тих, що не охоплюються такою угодою, то та частина арбітражного рішення, яка містить постанови з питань, охоплених арбітражною угодою, може бути визнана і приведена до виконання.

Прикладом цього може слугувати справа № 761/11168/14-ц. До Шевченківського районного суду м. Києва надійшло клопотання Приватного акціонерного товариства «Фуршет» про скасування рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (МКАС при ТПП України) від 22 лютого 2013 року у справі АС №185в/2012 за позовом Публічного акціонерного товариства «УкрСиббанк» (Україна) до PRIVATE LIMITED COMPANY «ANTHOUSA LIMITED» про стягнення 86 270 805,64 грн. заборгованості і відшкодування витрат зі сплати арбітражного збору. Клопотання обгрунтовано тим, що рішенням МКАС при ТПП України у справі АС №185в/2012 від 22 лютого 2013 року було припинено провадження у справі АС №185в/2012 щодо вимоги Публічного акціонерного товариства «УкрСиббанк» про стягнення з PRIVATE LIMITED COMPANY «ANTHOUSA LIMITED» заборгованості у сумі 4 751 717,70 грн. і арбітражного збору у сумі 38353 грн., що за курсом НБУ складає 4 798,32 долара США, у зв'язку із сплатою зазначених сум основним позичальником – приватним акціонерним товариством «Фуршет». Щодо вимог про стягнення з PRIVATE LIMITED COMPANY «ANTHOUSA LIMITED» на користь Публічного акціонерного товариства «УкрСиббанк» заборгованості в сумі 81 519 087,94 грн. та арбітражного збору у сумі 52 781,56 доларів США арбітражний розгляд справи АС №185в/2012 вирішено припинити на умовах, узгоджених сторонами у мировій угоді у справі №185в/2012 від 19 лютого 2012 року. Проте, вказане рішення підлягає скасуванню, оскільки воно було ухвалено щодо спору, що не підпадає під умови арбітражної угоди та містить постанови з питань, що виходять за межі арбітражної угоди, та порушує чинне законодавство України. Вислухавши пояснення представників заявника, заінтересованої особи, дослідивши матеріали цивільної справи та арбітражної справи АС № 185в/2012, наданої МКАС при ТПП України, суд прийшов до

висновку, що МКАС при ТПП України не дослідив належним чином умови мирової угоди та не з'ясував чи не порушуються при її затвердженні права сторін та чи не виходить вона за межі арбітражного застереження, що міститься в договорі поруки, та, як результат, було ухвалено рішення, що виходить за межі арбітражної угоди. Базуючись на цьому, Шевченківським районним судом було задоволено клопотання про скасування рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (МКАС при ТПП України) [182].

Українське законодавство та практика застосування зводяться до того, що якщо спір, не передбачений арбітражною угодою, то це є підставою для відмови у визнанні та виконанні рішення міжнародного комерційного арбітражу. Для прикладу, Касаційний суд у своїй постанові від 21 травня 2020 року у справі № 824/181/19 за клопотанням ТОВ «Нью Альтернатів Оук» («New Alternative Oak) про визнання на видачу виконавчого листа (виконавчі листи) на примусове виконання остаточного арбітражного рішення Міжнародного центру вирішення спорів від 22 лютого 2019 року, відмовляючи у задоволенні апеляційної скарги зазначив, що Ухвалою Київського апеляційного суду від 9 грудня 2019 року, як судом першої інстанції, відмовлено у задоволенні заяви ТОВ «Нью Альтернатів Оук» про визнання і надання дозволу на виконання арбітражного рішення суду Міжнародного центру вирішення спорів. Ухвала суду мотивована тим, що рішення Міжнародного центру вирішення спорів, прийняте в Пласервілі, штат Каліфорнія (США) від 3 січня 2019 року, слід вважати таким, що ухвалене відносно спору, не передбаченого арбітражною угодою, та таким, що не підлягає під її умови, оскільки відповідна арбітражна угода між ПрВТ «Галіція Дистилері» та ТОВ «Нью Альтернатів Оук» відсутня [131].

Ще однією підставою для відмови у визнанні та виконанні рішення міжнародного комерційного арбітражу є положення про те, що склад арбітражного суду або арбітражна процедура не відповідали угоді сторін або за відсутності такої не відповідали закону тієї держави, де мав місце арбітраж.

Аналізуючи цю підставу відмови у визнанні та виконанні рішення міжнародного комерційного арбітражу, слід окреслити, що основним аспектом є ситуації, коли склад міжнародного комерційного арбітражу або сама арбітражна процедура не відповідали угоді сторін, а другорядним – ситуація, коли склад міжнародного комерційного арбітражу або арбітражна процедура не відповідали закону, де мав місце арбітраж.

Звертаючись до міжнародної практики можна виокремити справу Вищого народного суду Китайської Народної Республіки у справі *Japanese Shin-Etsu Co. V. Jiangsu Zhongtian Technology Corp.* [84]. Застосовувавши ст. V (1) (d), Нью-Йоркської Конвенції 1958 р. відмовляючи у визнанні та примусовому виконанні іноземного арбітражного рішення, коли а) арбітражний суд не виніс рішення у строк, встановленими правилами установи, визначеній в арбітражній угоді, б) арбітражний суд не дотримався інституційних правил, що регулюють призначення арбітра, в) сторона арбітражного розгляду, яка виграла спір, не дотримувалася положення арбітражної угоди, що вимагає від сторони вести переговори певної тривалості до звернення до арбітражу, г) арбітражний суд не вирішував питання щодо заміни арбітра у розгляді спору відповідно до власних правил установи [84, с. 166].

Так, Високий суд правосуддя (Уельс) у справі *Tonguan Interational trading Group v. Uni-Clam Limited* зазначив, що у випадку, коли арбітражний розгляд проводився в іншому місці, яке не передбачене арбітражною угодою, і сторона спору відмовилася брати участь у такому розгляді, інше місце

розташування арбітражу не впливатиме на справедливість судового розгляду чи наноситиме шкоду цій стороні. Суд аргументував, що формулювання арбітражної угоди не надало можливості стверджувати, що сторони вважають місце проведення арбітражного розгляду критично важливим [36].

Дещо складніший випадок у правовому регулюванні міжнародного комерційного арбітражу, коли арбітр застосовує по суті спору інший закон, ніж той, що визначений сторонами спору в арбітражній угоді, тим самим порушуючи такий доктринальний принцип міжнародного комерційного арбітражу, як «автономія волі» арбітражної угоди. Так, відповідно до законодавства Канади, Індії, Швеції, Туреччини, Норвегії та Англії, іноземні суди повинні відмовити у визнанні та виконанні іноземного судового арбітражного рішення, винесеного до законодавства, крім обраного сторонами. З іншого боку, суди Бразилії, Німеччини, Італії та Румунії можуть визнати та виконувати іноземне арбітражне рішення, навіть якщо вони винесені відповідно до норм закону, відмінного від обраного сторонами. Їх обґрунтування полягає в тому, що визначення вибору закону краще розглядати як аспект рішення по суті, ніж як питання арбітражної процедури [84, с. 168].

Під час розгляду заяви про скасування рішення МКАС, доводи заявника щодо порушення арбітражним судом принципу процесуальної рівності сторін арбітражного розгляду не підтвердились. Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 15 листопада 2018 року розглянуто апеляційну скаргу Публічного акціонерного товариства «Енергомашспецсталь» на ухвалу Апеляційного суду міста Києва від 19 червня 2018 року у справі за заявою Публічного акціонерного товариства «Енергомашспецсталь» про скасування рішення МКАС при ТПП України від 22 грудня 2017 року у справі за позовом Компанії

IMMCO (Industrial minerals & Metals) LIMITED (Гонконг) до Публічного акціонерного товариства «Енергомашспецсталь» про стягнення заборгованості. Ухвалою Апеляційного суду міста Києва від 19 червня 2018 року у задоволенні заяви ПАТ «Енергомашспецсталь» про скасування рішення МКАС при ТПП України від 22 грудня 2017 року відмовлено. Не погоджуючись із вказаною ухвалою апеляційного суду, ПАТ «Енергомашспецсталь» подало до Верховного Суду апеляційну скаргу, в якій просило ухвалу Апеляційного суду міста Києва від 19 червня 2018 року скасувати, постановити нову ухвалу про задоволення заяви, посилаючись на порушення апеляційним судом норм матеріального та процесуального права. Апеляційний суд міста Києва надав правильну оцінку вказаному арбітражному застереженню та дійшов обґрунтованого висновку про те, що воно відповідає вимогам ст. 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», тому не може вважатися недійсною [128].

Наступною підставою, яка передбачає відмову у визнанні та приведенні до виконання арбітражного рішення, є, якщо воно:

- ще не стало остаточним для сторін (або)
- було скасовано або призупинено виконанням компетентною владою держави, в якій або згідно із законом якої воно було винесено.

Слово «остаточний» (binding) було використано розробниками Нью-Йоркської конвенції 1958 року в цьому контексті замість слова «остаточний» (Final), яке було використано в аналогічному контексті в 1927 році в Женевській конвенції «Про виконання іноземних арбітражних рішень». Використання слова «обов'язковий» мало на меті пояснити, що сторона має право звернутися за визнанням та приведенням до виконання арбітражного рішення, після того як воно було винесено складом арбітражу. Це означає, що така сторона не зобов'язана отримувати ексекватуру або дозвіл на звернення

рішення до примусового виконання в суді тієї держави, в якому (або згідно із законом якої) було винесене арбітражне рішення (що було відомо під терміном «Подвійна екзекватура»), що відповідало положенням Женевської конвенції 1927 року.

В судовій практиці можливо спостерігати різні підходи до оцінки моменту, з якого арбітражне рішення можна вважати «обов'язковим» в контексті підпункту (е) пункту 1 ст. 5 Нью-Йоркської конвенції. Деякі суди вважають, що такий момент повинен визначатися із застосуванням закону держави, де було винесене арбітражне рішення. Інші суди вирішують це питання незалежно від права, що застосовується до арбітражного рішення, і вважають, що арбітражні рішення обов'язкові для сторін з моменту, коли звичайні заходи оскарження щодо таких рішень не застосовуються (або більш не застосовні). Це означає, що арбітражне рішення не може бути оскаржене по суті ні в апеляційну інстанцію для арбітражу, ні в суді.

Суди, які мають право скасовувати арбітражне рішення – це тільки суди тієї держави, де було винесено або має бути винесено це арбітражне рішення, тобто за місцем проведення арбітражу. Такі суди іменуються судами «контрольної» або «первинної» юрисдикції по відношенню до арбітражного рішення. На відміну від таких судів, суди, в яких порушено клопотання про визнання та приведення до виконання, іменуються судами «виконавчої» або «вторинної» юрисдикції щодо арбітражного рішення, вони обмежені у вивченні питань наявності підстав для відмови у визнанні та приведення у виконання арбітражних рішень, передбачених Нью-Йоркською конвенцією 1958 року [84, с. 88].

Для того щоб заперечення, засноване на скасуванні арбітражного рішення, мало успіх, у багатьох державах арбітражне рішення повинно бути остаточно скасоване судом, що володіє первинною юрисдикцією.

Незважаючи на те, що арбітражне рішення було скасовано в державі, в якій або згідно із законом якої воно було винесено, суд іншої держави все одно може дозволити визнання і приведення до виконання поза рамками правового регулювання Нью-Йоркської конвенції 1958 року. Франція є прикладом найбільш відомої юрисдикції, яка визнала арбітражне рішення, яке підлягає примусовому виконанню, незважаючи на те, що воно було скасовано за місцем винесення. Франція робить так не на підставі Нью-Йоркської конвенції 1958 року, а на підставі французького закону, користуючись наданою пунктом 1 ст. 7 Конвенції нормою про більш сприятливу норму [89]. Це положення дозволяє судам застосовувати режим примусового виконання, більш вигідний в порівнянні з Нью-Йоркською конвенцією 1958 року, що може спричинити за собою визнання і примусове виконання поза рамками Конвенції.

Так, особливістю цієї групи підстав відмови у визнанні та виконанні іноземних рішень є те, що сторона, яка заявила клопотання про його визнання та надання дозволу на примусове виконання арбітражного рішення, звільняється від доказування вищеназваних обставин, оскільки тягар доведення покладається на сторону, проти якої це рішення спрямоване, що значно спрощує процедуру визнання арбітражних рішень.

Другу групу становлять підстави, які можуть бути застосовані за ініціативою компетентного суду, що розглядає питання про виконання. До цієї групи належать тільки дві підстави (ч. 2 ст. 478 ЦПК України). Компетентний суд може відмовити у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання рішення, якщо визнає, що об'єкт спору не може бути предметом арбітражного розгляду за законами України або визнання і приведення до виконання цього рішення суперечить публічному порядку України.

Наступною підставою для відмови у визнанні рішення міжнародного комерційного арбітражу є положення про те, що об'єкт спору не може бути предметом арбітражного розгляду за законами України.

У контексті міжнародного арбітражу загальні правила щодо арбітражних спорів встановлені у ст. 1 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж». Так, відповідно до ч. 2 ст. 1 даного Закону, до міжнародного комерційного арбітражу можуть за угодою сторін передаватися:

- спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також
- спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України [144].

Винятки з описаних вище загальних правил відповідно до ч. 4 ст. 1 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» може бути встановлено лише законом чи міжнародним договором. Водночас важливо враховувати, що сфера застосування процитованої вище статті – це арбітражі з місцем арбітражу в Україні. Такий висновок випливає з положень ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж», якими встановлено, що цей закон застосовний до міжнародного комерційного арбітражу, якщо місце арбітражу знаходиться на території України; однак положення, передбачені статтями 8, 9, 35 і 36, застосовні й до тих випадків, коли місце арбітражу знаходиться за кордоном [144].

Спеціальні правила, що визначають, які спори є чи не є арбітрабельними, встановлено в низці інших законів і ГПК України.

Прикладом спеціальних правил, що розширюють коло арбітражних спорів, є ЗУ «Про фінансову реструктуризацію» [150]. Так, ч. 3 ст. 3 даного Закону передбачено, що незалежно від суб'єктного складу сторін спору процедура вирішення спорів в арбітражі, передбачена цим Законом, регулюється положеннями ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом. При цьому ч. 2 ст. 16, п. 2 ч. 1 ст. 1 цього Закону зараховує до кола спорів, на які поширюється його дія, будь-який спір, який виникає під час проведення процедури фінансової реструктуризації [144].

Ще одним прикладом спеціальних правил є ч. 12 ст. 26 нового ЗУ «Про приватизацію державного і комунального майна», яка здебільшого повторила аналогічне положення ч. 10 ст. 27 попереднього ЗУ «Про приватизацію державного майна», додані до нього в лютому 2016 року [148].

Ці два закони розширили коло арбітрабельних спорів, надавши можливість сторонам договору купівлі-продажу об'єкта приватизації на розгляд спору в міжнародному комерційному арбітражі, незалежно від суб'єктного складу сторін і незалежно, чи є хоча б одна з них підприємством з іноземними інвестиціями – за згодою сторін у договорі купівлі-продажу об'єкта приватизації може передбачатися можливість вирішення спорів, що виникають між продавцем та покупцем у зв'язку з договором купівлі-продажу об'єкта приватизації чи на його підставі, у міжнародному комерційному арбітражному суді [120].

Однією із підстав для відмови у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання іноземного арбітражного рішення яку варто розглянути більш детально є порушення публічного порядку.

У зв'язку із різними підходами до визначення поняття «публічний порядок» у національному праві та відсутністю чіткого визначення його змісту дослідження правової природи публічного порядку є актуальним.

Саме через нечітке визначення публічного порядку, ця підстава оскарження арбітражного рішення часто використовується недобросовісними боржниками для уникнення відповідальності за своїми зобов'язаннями та періодично призводить до необґрунтованого визнання чи невизнання рішень іноземних судів з цих підстав.

Нью-Йоркська конвенція 1958 року та законодавство України не містять вичерпного та чіткого визначення публічного порядку як підстави для відмови в наданні дозволу на примусове виконання рішення іноземного арбітражу [89].

В Україні категорія «публічного порядку» регламентується нормами ст. 34 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж», ст. 12 ЗУ «Про міжнародне приватне право», ст. 228 Цивільного кодексу України, в яких закріплені загальні положення про категорію, яка досліджується.

Так, у ст. 34 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» арбітражне рішення підлягає скасуванню, якщо компетентний суд визнає, що арбітражне рішення суперечить публічному порядку України. Відмова у визнанні та виконанні іноземного рішення, зокрема арбітражного рішення, у випадку, коли визнання й виконання цього рішення суперечать публічному порядку держави [144].

У ст. 12 ЗУ «Про міжнародне приватне право» також містяться застереження про публічний порядок, відповідно до якого норма права іноземної держави не застосовується у випадках, якщо її застосування призводить до наслідків, явно несумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України [143].

У ч. 1 ст. 228 Цивільного кодексу України зазначено, що правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним [188].

ЦПК України, який регулює процедуру визнання та часткового приведення до виконання рішень іноземних судів та арбітражних рішень, а саме у ст. 396 встановлює, що підставою для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду (зокрема арбітражного) є те, що виконання рішення загрожувало б інтересам України [189].

У ст. 5 (2) (b) Нью-Йоркської конвенції 1958 року протиріччя публічному порядку визначено як одна з підстав відмови у визнанні та приведенні до виконання такого рішення компетентним органом держави, в якій воно має бути визнаним та виконаним [89].

Згідно з роз'ясненнями, викладеними в п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.12.1999 року «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України», під публічним порядком належить розуміти правопорядок держави, визначальні принципи та засади, які становлять основу сформованого в ній ладу (стосуються її незалежності, цілісності, самостійності й недоторканності, основних конституційних прав, свобод, гарантій тощо) [147].

Різні підходи щодо поняття публічного порядку можемо спостерігати у дослідженнях вітчизняних науковців.

Л. А. Лунц зазначає, що закон, судова практика та доктрина всіх без виключення держав світу одностайно розуміють сутність публічного порядку наступним чином: іноземний закон, до якого відсилає колізійна норма, не може бути застосованим і засновані на ньому права не можуть бути визнані судом вітчизняної держави, якщо таке застосування закону чи визнання прав суперечило б публічному порядку даної держави [103, с. 269].

Правову природу публічного порядку в науковому правовому полі досліджує Ю. В. Навроцька. На її думку, з одного боку дана категорія є актуальною, але з іншого боку, не є остаточно досліджено, і на питання, в яких випадках можна застосовувати зазначену категорію, який її чіткий зміст, ані наукова література, ані судова практика не дають точної та чіткої відповіді. Більше того, виникають навіть труднощі з можливістю дати не тільки загальне, але і будь-яке визначення [115, с.181].

На основі законодавчого закріплення поняття «публічний порядок» у законодавстві України, на думку М. М. Мальського, можна вважати, що, законодавець закріпив категорію публічного порядку як таку, що стоїть на захисті основних суспільних інтересів у випадку виникнення спорів з іноземним елементом та визнання та виконання іноземних судових рішень національними судовими органами. Проте, таке досить обширне та нечітке поняття унеможливорює ефективне використання категорії «публічного порядку» в правозастосовній практиці, що у свою чергу нерідко призводить до необґрунтованого невизнання іноземних судових рішень з даних підстав. В даному випадку потрібно на законодавчому рівні конкретизувати не лише зміст публічного порядку, а також і підстави відмови визнання та виконання арбітражних рішень під час визнання та виконання іноземних рішень у міжнародних договорах, на основі яких адаптувати національне законодавство держав-учасниць [107, с. 79-84].

Поняття основ правопорядку України, В. І. Кисіль визначає, виходячи із низки елементів, які розкривають його зміст. Зокрема, серед таких елементів є: 1) основні фундаментальні принципи національного права України, які охоплюють такі імперативні норми публічного, приватного та процесуального права, що становлять скелет правопорядку в Україні; 2) загальновизнані принципи моралі та справедливості, важливі для українського правопорядку і панівні в українському суспільстві; 3) законні інтереси українських фізичних та юридичних осіб, української держави та українського суспільства, захист яких є основним завданням української правової системи; 4) загальновизнані принципи та норми міжнародного права, які є частиною української правової системи і особливо міжнародно-правові стандарти прав людини. Як правильно зазначає вчений, «через неузгодженість доктринальних підходів законодавці більшості держав вдаються лише до загальних формулювань, тому застереження *ordre public* так нагадують одне одного в різних законодавствах» [81].

Таке нечітке визначення та тлумачення публічного порядку стало предметом уваги і Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Так, у пункті 21 Інформаційного листа від 11 грудня 2015 року, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ звернув увагу Голів судів областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційного суду Автономної Республіки Крим на наступне: «Вивчення справ, переданих для узагальнення, показує, що, оспорюючи рішення МКАС чи МАК при ТПП України, або заперечуючи проти його виконання, сторони дуже часто посилаються на таку підставу для скасування рішення або для відмови у визнанні та/або виконанні цього арбітражного рішення – арбітражне рішення суперечить публічному порядку України. При цьому, як правило, це робиться без додаткової аргументації, а лише з

посиланням на порушені норми матеріального чи процесуального права. Суди досить розгорнуто тлумачать зазначену підставу через її неконкретний та оціночний характер. Посилання на порушення публічного порядку залишається, як правило, найпоширенішим аргументом сторони, яка програла арбітраж і намагається уникнути виконання винесеного проти неї рішення або максимально таке виконання відтермінувати» [146].

С. М. Теплюк вважає, що міжнародний публічний порядок, суперечність якому є підставою для відмови у визнанні і виконанні іноземного арбітражного рішення, є національною концепцією держави, в якій запитується визнання та виконання [167, с. 11].

Базуючись на вищевикладене, положення про публічний порядок, як підстава для відмови у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання іноземного арбітражного рішення часто використовується недобросовісними боржниками для задоволення їх інтересів, у зв'язку з відсутністю чіткого визначення поняття порушення публічного порядку України.

Отже, можна дійти висновку, що порушення публічного порядку як одна з підстав для відмови у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання іноземного арбітражного рішення, є певним процесом та механізмом, який ставить державні інтереси понад приватні, що у свою чергу забезпечує охорону публічного порядку держави від будь-яких негативних впливів на нього.

Застереження про публічний порядок у міжнародному цивільному процесі не дозволяє визнання на території держави рішення арбітражного суду, якщо в результаті його виконання буде вчинено дії, які прямо заборонені законом або заподіюють шкоду суверенітету чи безпеці держави [84].

Національні суди під час розгляду клопотання про визнання та виконання арбітражного рішення можуть встановити факт порушення публічного

порядку в тих випадках, коли було порушено право сторони спору бути заслуханою. Наприклад, вищий суд Квебеку у справі *Louis Dreyfus S. S. S. v. Holding Tusculum B. V.* відмовив у визнанні та приведенні до виконання арбітражного рішення, оскільки арбітражний суд застосував засіб правового захисту, який виходив за межі арбітражного розгляду на підставі доводів лише однієї сторони. Тому, суд вирішив, що таке арбітражне рішення порушує принцип *audiatur et altera pars* (слід вислухати й іншу сторону) [26].

Ще одним прикладом порушення процесуального публічного порядку є випадки, коли діяли з порушенням принципів незалежності та неупередженості. Наприклад, у справі *Excelsior Film TV v. Soc. UGC-PH* [8], яка пов'язана з двома паралельними арбітражними розглядами між одними і тими самими сторонами, один із арбітрів брав участь у двох арбітражних процесах, що в кінцевому результаті мало вплив на рішення цього арбітражу щодо його юрисдикції. В цій справі Французький касаційний суд встановив, що діючи таким чином, арбітр порушив принцип рівноправності сторін арбітражного розгляду, який суперечить елементарним вимогам належної правової процедури [84, с. 186].

У зв'язку з відсутністю чіткого правового регулювання поняття «публічний порядок» в Україні, певний підхід можна прослідковувати на практиці національних судів. Так, відповідно до постанови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду України від 29 листопада 2018 р. у справі № 760/5924/17 за заявою ТОВ «СІТІПОРТ» про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду при ТТІ України від 21 січня 2016 р. [128] зазначається, що під публічним порядком необхідно розуміти правопорядок держави, визначені принципи і зачаді, які становлять основу існуючого у ній ладу (стосуються її незалежності, цілісності, недоторканості та основних

конституційних прав, свобод, гарантій, тощо). Міжнародний публічний порядок будь-якої держави включає фундаментальні принципи і засади правосуддя, моралі, які держава бажає захистити навіть тоді, коли це не має прямого стосунку до самої держави; правила, які забезпечують фундаментальні політичні, соціальні та економічні інтереси держави (правила про публічний порядок); обов'язок держави з дотримання своїх зобов'язань перед іншими державами та організаціями [84, 189].

Таким чином, можемо визначити, що категорія публічного порядку і її застосування, як підстава для відмови у визнанні та приведенні до виконання іноземних рішень, є доволі неоднозначною у зв'язку із відсутністю чіткого визначення змісту публічного порядку.

Тому досить часто в якості підстави для відмови у визнанні та виконанні арбітражного рішення сторона, яку це рішення не влаштовує, посилається на ту обставину, що дане рішення суперечить публічному порядку держави, в якій подано клопотання про визнання та виконання арбітражного рішення.

У державах з розвиненою ринковою економікою правова доктрина і судова практика давно виробили критерії, у відповідності з якими можна встановити факт порушення публічного порядку держави. Українські суди схильні до вузького тлумачення публічного порядку. У переважній більшості випадків суди надають дозвіл на виконання арбітражних рішень або відмовляють у скасуванні арбітражного рішення, яке було оскаржене на підставі ймовірного порушення публічного порядку, що часто призводить до необґрунтованого визнання чи невизнання рішень іноземних судів з цих підстав.

Висновки до розділу 3

1. Визнання іноземного арбітражного рішення означає, що таке рішення слугує підтвердженням цивільних та інших прав та обов'язків в такій самій мірі, як і рішення суду держави, де воно підлягає виконанню.

2. Держава самостійно визначає умови та порядок визнання та виконання рішень іноземних арбітражів на території України. Однак при цьому суд держави, на території якої відбувається визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, не може втручатися у зміст самого іноземного судового рішення, змінювати його, визнавати законним чи незаконним, оскільки такі дії несумісні із самою суттю «визнання».

3. Обґрунтовано, що моделі порядку виконання іноземних арбітражних рішень зводяться до чотирьох видів процедур: 1) депонування, або реєстрація, рішення в суді або іншому компетентному органі, після чого воно може бути виконане так, як ніби воно було рішенням місцевого суду; 2) виконання арбітражного рішення безпосередньо, без його депонування або реєстрації; 3) звернення до суду з проханням про визнання та виконання рішення (екзекватура); 4) пред'явлення до суду позову на підставі арбітражного рішення як факту наявності боргового зобов'язання, яке підлягає судовому захисту.

4. Обґрунтовано, що під добровільним виконанням необхідно розуміти процедуру, коли сторона, проти якої було винесене арбітражне рішення, виконує зазначене рішення без залучення з боку сторони, в інтересах якої було винесене арбітражне рішення примусових заходів, визначених законодавством кожної держави. Під примусовим виконанням арбітражного рішення вважаємо за необхідне розуміти процедуру виконання арбітражного

рішення, коли до сторони, проти якої винесено арбітражне рішення, застосовуються засоби примусового характеру, спрямовані на виконання положень арбітражного рішення і передбачені правом держави місця виконання.

5. У редакції Цивільного процесуального кодексу України 2017 року було передбачено дволанкову структуру судового розгляду справ про визнання та виконання рішень міжнародних арбітражних судів (апеляційний суд – касаційний суд), змінено перелік вимог до змісту заяви про надання дозволу на примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу і перелік підстави для відмови у наданні дозволу на примусове виконання рішень міжнародного арбітражу, а також запроваджено процедуру добровільного виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу про стягнення грошових коштів.

6. Забезпечення позову господарським судом на стадії розгляду справи в міжнародному комерційному арбітражі не може бути реалізованим, зважаючи на положення господарського процесуального законодавства. Тому, на основі аналізу практики та законодавчих положень застосування забезпечувальних заходів, запропоновано доповнити Закон України «Про виконавче провадження» положенням щодо виконання ухвали про застосування забезпечувальних заходів Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, у зв'язку із чим статтю 136 Господарського процесуального кодексу України доповнити частиною 2 та викласти її в наступній редакції: «Господарський суд здійснює забезпечувальні заходи на підставі ухвали Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово Промисловій Палаті України за клопотанням особи - сторони арбітражного провадження».

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та наведено нове вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні умов та порядку визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в умовах євроінтеграції України в ЄС. Водночас підтверджено недостатність уваги до відповідних проблем у питаннях визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних арбітражів, більшість із яких досі є невирішеними законодавцем, правозастосовними органами, а також науковцями. З огляду на це, в роботі запропоновано такі напрями їх розв'язання.

На основі аналізу теоретичних та методологічних засад визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів виявлено такі закономірності:

1. При визначенні правової природи визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів необхідно розмежовувати поняття «визнання» та «виконання», а також варто окреслити відмінності між визнанням та виконанням рішень іноземних судів, та визнанням та виконанням рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів.

2. Визначено авторське поняття «визнання та виконання рішення іноземного юрисдикційного органу», під яким запропоновано розуміти процес застосування примусових заходів уповноваженими органами держави щодо рішення, постановленого іноземним судом, іноземним міжнародним комерційним арбітражним судом чи іншими іноземними юрисдикційними органами, визнаним державним судом на території держави виконання і виконаним, в порядку, передбаченому процесуальним законодавством держави, де запитується таке виконання.

3. Найбільш відомими у практиці є дві системи за якими здійснюється виконання рішень іноземних юрисдикційних органів: система екзекватури, за якою здійснюється визнання та виконання іноземного судового рішення як такого; система англо-американського загального права (система сумарного права), за якою іноземне судове рішення є основою для нового (у державі, де необхідне визнання та/або виконання рішення) судового розгляду, за якого іноземне рішення створює презумпцію для того, на чию користь його винесено.

4. Інститут визнання та виконання іноземних судових рішень, відповідає ознакам транснаціонального виконавчого процесу, оскільки характеризується здійсненням примусового виконання та є ускладненим іноземним елементом. Визнання рішень іноземних судів здійснюється державами у два способи: за окремою процедурою визнання іноземних судових рішень на підставі міжнародного договору чи принципу взаємності (міжнародної ввічливості); без жодних процедур.

5. Для ефективного аналізу джерел правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів, запропоновано диференціювати їх за такими видами: 1) національне законодавство; 2) міжнародні договори: а) двосторонні договори; б) багатосторонні договори.

6. Запропоновано провести класифікацію джерел правового регулювання питань визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів за територією на яку вони поширюється зокрема на: національні та міжнародні. За видом юрисдикційних органів джерела правового регулювання прокласифікувати на: 1) ті, які застосовуються до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних судових рішень; 2) ті, які застосовують до питань правового регулювання визнання та виконання іноземних арбітражних рішень; 3) ті, які застосовують до питань правового

регулювання визнання та виконання рішень інших іноземних юрисдикційних органів.

7. Важливо розмежовувати окремі аспекти справ про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, з одного боку та справ про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, – з іншого. У справах про визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, подається клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду; у справах про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, – клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.

8. Цивільний процесуальний кодекс України не встановлює жодних строків для прийняття судом рішення щодо залишення клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення без розгляду. У ст. 467 Цивільного процесуального кодексу України вказано, що розглянувши подані документи та вислухавши пояснення сторін, суд постановляє ухвалу про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. Пропонуємо встановити строк, протягом якого суддя повинен розглянути клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, доповнивши ч. 2 ст. 467 Цивільного процесуального кодексу України положенням, що після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя, протягом 5 днів, але не пізніше 1 місяця постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

9. Запропоновано запровадити в Україні інформаційно-телекомунікаційну систему, з метою сприяння покращенню функціонування суду та спрощення подання документів, що стосується визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів. Запровадження такої системи надасть можливість у найкоротші строки повідомляти сторін про прийняте рішення щодо їх клопотання про визнання та надання дозволу на виконання рішень іноземного суду.

10. Відсутність міжнародного договору між Україною та третьою державою, виконання рішення якої запитується, не тягне за собою відмову у задоволенні клопотання про надання дозволу на виконання рішення іноземного суду. У такому випадку суд повинен керуватись принципом взаємності, який проявляється у виконанні рішення суду України, або офіційно наданої згоди на визнання та виконання рішень українських судів в іноземній державі, якщо вони не суперечать її внутрішньому законодавству.

11. В переліку ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення не передбачено ухвали про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду та ухвали про відмову у задоволенні клопотання з цього питання, що у свою чергу позбавляє сторону права на апеляційне оскарження судового рішення. У зв'язку із цим запропоновано доповнити перелік ухвал, передбачених ч. 1 ст. 352 Цивільного процесуального кодексу України, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, пунктом 42 наступного змісту: «надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду».

12. Запропоновано доповнити підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, передбачені ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України новими

видами підстав та внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України, зокрема:

1) ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України доповнити пунктом 10 наступного змісту: «якщо представлені документи не підтверджують легітимність остаточного рішення в державі їх прийняття»;

2) положення п. 4. ч. 2 ст. 468 Цивільного процесуального кодексу України «якщо раніше ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того самого предмета і на тих самих підставах, яка порушена до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді» доповнити частиною наступного змісту: «або у випадку, коли рішення є несумісним із раніше ухваленим рішенням суду іноземної держави між тими самими сторонами з того самого предмета, якщо раніше ухвалене рішення задовольняє всі умови, необхідні для визнання та виконання останнього у запитованій Державі».

13. Визнання іноземного арбітражного рішення означає, що таке рішення слугує підтвердженням цивільних та інших прав та обов'язків в такій самій мірі, як і рішення суду держави, де воно підлягає виконанню.

14. Держава самостійно визначає умови та порядок визнання та виконання рішень іноземних арбітражів на території України. Однак при цьому суд держави, на території якої відбувається визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, не може втручатися у зміст самого іноземного судового рішення, змінювати його, визнавати законним чи незаконним, оскільки такі дії несумісні із самою суттю «визнання».

15. Обґрунтовано, що моделі порядку виконання іноземних арбітражних рішень зводяться до чотирьох видів процедур: 1) депонування,

або реєстрація, рішення в суді або іншому компетентному органі, після чого воно може бути виконане так, як ніби воно було рішенням місцевого суду; 2) виконання арбітражного рішення безпосередньо, без його депонування або реєстрації; 3) звернення до суду з проханням про визнання та виконання рішення (екзекватура); 4) пред'явлення до суду позову на підставі арбітражного рішення як факту наявності боргового зобов'язання, яке підлягає судовому захисту.

16. Обґрунтовано, що під добровільним виконанням необхідно розуміти процедуру, коли сторона, проти якої було винесене арбітражне рішення, виконує зазначене рішення без залучення з боку сторони, в інтересах якої було винесене арбітражне рішення примусових заходів, визначених законодавством кожної держави. Під примусовим виконанням арбітражного рішення вважаємо за необхідне розуміти процедуру виконання арбітражного рішення, коли до сторони, проти якої винесено арбітражне рішення, застосовуються засоби примусового характеру, спрямовані на виконання положень арбітражного рішення і передбачені правом держави місця виконання.

17. У редакції Цивільного процесуального кодексу України 2017 року було передбачено дволанкову структуру судового розгляду справ про визнання та виконання рішень міжнародних арбітражних судів (апеляційний суд – касаційний суд), змінено перелік вимог до змісту заяви про надання дозволу на примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу і перелік підстави для відмови у наданні дозволу на примусове виконання рішень міжнародного арбітражу, а також запроваджено процедуру добровільного виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу про стягнення грошових коштів.

18. Забезпечення позову господарським судом на стадії розгляду справи в міжнародному комерційному арбітражі не може бути реалізованим, зважаючи на положення господарського процесуального законодавства. Тому, на основі аналізу практики та законодавчих положень застосування забезпечувальних заходів, запропоновано доповнити Закон України «Про виконавче провадження» положенням щодо виконання ухвали про застосування забезпечувальних заходів Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, у зв'язку із чим статтю 136 Господарського процесуального кодексу України доповнити частиною 2 та викласти її в наступній редакції: «Господарський суд здійснює забезпечувальні заходи на підставі ухвали Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово Промисловій Палаті України за клопотанням особи - сторони арбітражного провадження».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Ashingdane v. the United Kingdom». par. 57, Series A no. 93. 1985.
URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57425> (дата звернення: 15.03.2018).
2. «Hornsby v. Greece». Reports of Judgements and Decisions. par. 40.
1997. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020> (дата звернення: 14.07.2020).
3. «McDonald c. France», 2004. № 18648/04. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87756>. (дата звернення: 15.03.2018).
4. Abouloff v Oppenheimer & Co. 1882. URL: https://monashuni.okta.com/app/monashuniversity_ezproxy_1/exk1lfeqvipGvmNj72p7/sso/saml (дата звернення: 21.10.2020).
5. Anett Numa, Artificial intelligence as a new reality of e-justice, e-Estonia. 2020. URL: <https://e-estonia.com/artificial-intelligence-as-the-new-reality-of-e-justice/> (дата звернення: 11.09.2020).
6. Animalfeeds International Corp. v. S.A.A. Becker & Cie. Yearbook Commercial Arbitration II. № 2. 1977. 244 p.
7. “Evertrade” (France) vs. State Enterprise “Kherson Sea Commercial Port”. Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce. 2011. URL: https://sccinstitute.com/media/62032/evertrade_v_kherson_sea_commercial_port_ukraine_2011_enforcement_supreme_court_ruling_eng.pdf (дата звернення: 14.12.2020).
8. Excelsior Film TV v. Soc. UGC-PH. Court of Cassation, France, 24 March 1998, 95-17.285. URL: https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=more_results&mode=extended (дата звернення: 16.07.2019).

9. Baley Derek, Sheffield Sara, The New Hague Judgments Convention. HFW Litigation. 2019. URL: <https://www.hfw.com/The-New-Hague-Judgments-Convention> (дата звернення: 14.07.2020).
10. Born G. B. International Arbitration: Cases and Materials. Wolters Kluwer, 2011. 1263 p.
11. Canada's Constitution of 1867 with Amendments through 2011. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Canada_2011.pdf?lang=en
12. CEPEJ European Ethical Charter on the use of artificial intelligence (AI) in judicial systems and their environment. Strasbourg, 2018. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 10.01.2021).
13. Code civil du Québec. Canada. CCQ-1991. URL: <http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ.html> (дата звернення: 21.10.2020).
14. Code de procédure civile. Canada. Remplacé le 1 janvier 2016. URL: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/fr/ShowDoc/cs/C-25> (дата звернення: 21.10.2020).
15. Convention on the recognition and enforcement of foreign judgments in civil or commercial matters. 2019. URL: <https://assets.hcch.net/docs/806e290e-bbd8-413d-b15e-8e3e1bf1496d.pdf> (дата звернення: 16.12.2019).
16. Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands Judgment, App No 14448/88, [1993] ECHR 49, (1994) 18 EHRR 213, IHRL 2585 (ECHR 1993), 27th October 1993, European Court of Human Rights [ECHR]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22002-9726%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22002-9726%22]}) (дата звернення: 14.12.2020).
17. Egyptian Concrete Company & Hashem Ali Maher v. STC Finance & Ismail Ibrahim Mahmoud Thabet, Court of Cassation, Egypt, 27 March 1996. URL:

http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=386 (дата звернення: 11.01.2021).

18. European Ethical Charter on the use of artificial intelligence (AI) in judicial systems and their environment. Strasbourg, 3-4 December, 2018. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/196205/COUNCIL%20OF%20EUROPE%20-%20European%20Ethical%20Charter%20on%20the%20use%20of%20AI%20in%20judicial%20systems.pdf> (дата звернення: 28.11.2020).

19. Fawcett J.J., Torremans P. Intellectual property and private international law. Oxford: Clarendon Press, 1998. 728 p.

20. FG Hemishire Associates LLC v. Democratic Republic of the Congo, et al. The High court of the Hong Kong Special Administrative region court of appeal. Civil appeal no. 373 of 2008 & no. 43 of 2009. URL: https://arbitrationlaw.com/sites/default/files/free_pdfs/fg_hemisphere_associates_llc_v_congo_et_al_cacv_373-2008_and_cacv_43-2009.pdf (дата звернення: 14.07.2020).

21. Geneva Protocol on Arbitration Clauses № 638. Geneva, 23 September 1923. URL: <https://treaties.un.org/Pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=549&chapter=30&clang=en> (дата звернення: 04.09.2018).

22. Hill J. The Law relating to international commercial disputes. L.: Lloyd's of London press ltd. 1994. P.198.

23. Hilton v. Guyot 159 U.S. 113 (1895). Nos. 130, 34. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/159/113/> (дата звернення: 04.09.2018).

24. International enforcement of court rulings: Judgments Convention. Proposal For A Decision. 2020. URL: <https://ec.europa.eu/info/law/better->

[regulation/have-your-say/initiatives/12166-Accession-to-the-Judgments-Convention-](#) (дата звернення: 14.07.2020).

25. Karaha Bodas Co. LLC v. Perusahaan Pertambangan Minyak Dan Gas Bumi Negara. URL: <https://caselaw.findlaw.com/us-5th-circuit/1207034.html>. (дата звернення: 11.01.2021).

26. Louis Dreyfus S. S. S. v. Holding Tusculum B. V., Superior Court of Quebec, Canada, 12 December, 2008. URL: http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=559.

27. Recognition and Enforcement of Arbitral Awards', in Blackaby Nigel, Constantine Partasides, et al., Redfern and Hunter on International Arbitration, Kluwer Law International. London: Oxford University Press. 2015. 6th edition. pp. 610-611.

28. Mannheimer Swartling's "Concise Guide to Arbitration in Sweden. Stockholm, 2014. P. 261.

29. Mark Moedritzer and Kay C. Whittaker (2014), Enforcement of Foreign Judgments, Getting the Deal Through, London, P.30. URL: <https://www.dentons.com/-/media/pdfs/insights/2013/october/canada---enforcement-of-foreign-judgments-2014.pdf?la=en> (дата звернення: 21.10.2020).

30. Polish Procedural Code, Part V. URL: <https://www.sakig.pl/uploads/upfiles/pdf/kpc-ang.pdf> (дата звернення: 05.01.2019).

31. Price v. Dewhurst (1837), Litigation Practice, Wills and Probate URL: <http://www.commonlii.org/uk/cases/EngR/1837/717.pdf> (дата звернення: 21.10.2020).

32. SCAI, Arbitration Rules. & Laws. Swiss Chambers' Arbitration Institution. 2012. URL: <https://www.swissarbitration.org/Arbitration/Arbitration-Rules-and-Laws> (дата звернення: 10.01.2021).

33. Susskind R. Online courts and the future of justice. Oxford University Press. First edition. London, 2019. 347 p.

34. Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL) of December 18, 1987. URL: [https://www.hse.ru/data/2012/06/08/1252692468/SwissPIL%20%D0%B2%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.%202007%20\(%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB\).pdf](https://www.hse.ru/data/2012/06/08/1252692468/SwissPIL%20%D0%B2%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.%202007%20(%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB).pdf) (дата звернення: 14.07.2020).

35. The Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce. Stockholm. 2010. URL: http://www.sccinstitute.com/media/40120/arbitrationrules_eng_webbversion.pdf (дата звернення: 10.01.2021).

36. Tonguan Interational trading Group v. Uni-Clam Limited, High Court of Justice, England and Whales, 19 January 2001. URL: http://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=509&opac_view=6. (дата звернення: 16.01.2020).

37. Tsirat G. (2019), Progress of implementation, Law Magazine. Vol 10. 2019. № 37 (691), pp. 26-27. URL: <https://jvs.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Stattya-G.-A.-TSirat-pro-2019-HCCH-Judgments-Convention.pdf> (дата звернення: 11.09.2020).

38. WIPO Arbitration Rules. World Intellectual Property Organization. 2020. URL: <http://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/newrules.html> (дата звернення: 10.01.2021).

39. Redfern A., Hunter M. Law and Practice of International Commercial Arbitration 447 (1999). 446 p.

40. Zuigao Renmin Fayuan Guanyu Buyu Chengren Riben Shangshi Zhong-cai Xiehui Dongjing 04-05 Hao Zhongcai Caijue de Baogao de Fuhan. 3 March, 2008. URL:

<https://escholarship.org/content/qt6s1632q5/qt6s1632q5.pdf?t=oe06g> (дата звернення: 10.05.2019).

41. Аверин Д. Д. Положение иностранцев в советском гражданском процессе. Москва. 1966. 148 с.

42. Авотиньш проти Латвії. Рішення Європейського суду з прав людини від 23.05.2016 року. № 17502/07. URL: <http://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/avotins-v-latvia-uneasy-balance-mutual-recognition-judgments-and-fundamental-rights> (дата звернення: 14.12.2020).

43. Ануфриева Л. П. Международное частное право. В 3 т. Трансграничные банкротства. Международный коммерческий арбитраж. Международный гражданский процесс. Москва, 2001. 378 с.

44. Ануфриева Л. П. Международное частное право. Т. 3: Учебник, 2001. 503 с.

45. Беер проти Австрії. Рішення Європейського суду з прав людини № 30428/96 від 06 лютого 2001 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-3724%22%5D%7D> (дата звернення: 14.12.2020).

46. Белоусов П. І. Визнання та виконання іноземних арбітражних рішень в Україні: Новий етап в історії українського цивільного судочинства. Збірник доповідей і статей. Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка І. Г. Побірченка. Київ, 2019. С. 67-81. URL: https://aequo.ua/content/news/files/2019_nyuyorkska_konventsija_stattya_belousov_grishingrischuk_1565083610_en.pdf (дата звернення: 10.07.2020).

47. Белоусов П. І. Межі дозволеного втручання державного суду в міжнародний арбітраж в Україні: огляд законодавства та судової практики. *Альтернативне Вирішення Спорів*, 2013. № 1. С. 15-16.

48. Бігун В. А. Іноземні судові доручення: Тези доповідей учасників науково-практичної конференції, присв. світлій пам'яті О.А. Пушкіна (м. Харків, 23 травня 2009 р.). Харків : ХНУВС, 2009. 436 с.
49. Богуславский М. М. Международное частное право: учеб. 5е изд. Москва: Юристъ, 2006. 606 с.
50. Богуславский М. М. Международное частное право: Учебник. Москва, 2004. 373 с.
51. Богуславський М. М. Связь третейских судов с государственными судами. Международны комерческий арбитраж: современные проблемы и решения, 2007. С. 74-75.
52. Боднар Н. А. Правове регулювання співробітництва між Україною та Європейським Союзом у сфері юстиції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2019. 214 с.
53. Боярський Є. Д. Умови застосування застереження про публічний порядок в Україні та державах світу. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3 (47). С. 204-209.
54. Брановицкий К. Л. Общие правила взаимности. Арбитражный и гражданский процесс. 2005. № 8. С. 27–34.
55. Бутовченко К. Сучасні проблеми арбітражу в контексті новостворюваного іміджу України. *Юридична газета*. 2013. № 12. С. 4-7.
56. Венедіктова В. І. Виконання рішень іноземних судів та міжнародних арбітражів. Судебно-юридическая газета. Блог. 2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/127252-vikonannya-rishenn-inozemnikh-sudiv-ta-mizhnarodnikh-arbitrazhiv> (дата звернення: 11.09.2020).
57. Виконання угоди про Асоціацію з ЄС. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vikonannja-ugodi-pro-asociaciju> (дата звернення: 05.01.2019).

58. Вишневський Ю. А. Способи надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. *Юридичний науковий електронний журнал*: електрон. наук. Фахове видання. Запоріжжя: Юрид. фак-т Запоріз. нац. ун-ту, 2015. №4. С. 287–290. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2015/78.pdf (дата звернення: 16.09.2019).

59. Вищий Спеціалізований Суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Справа № 759/16206/14-ц за клопотанням компанії «Nibulonsa» про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного арбітражного суду Міжнародної асоціації торгівлі зерном і кормами (GAFTA) про стягнення збитків з ПАТ «Компанія «Райз»». Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83511819> (дата звернення: 10.01.2021).

60. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Міжнародний документ від 23.05.1969 року № 995-118. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 16.09.2019).

61. Відомості про підписання Конвенції щодо визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних та комерційних спорах. Міністерство юстиції України. 2020. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-pidpisala-konventsuyu-pro-viznannya-ta-vikonannya-inozemnih-sudovih-rishen-u-tsilivnih-abo-komertsijnih-spravah> (дата звернення: 03.04.2020).

62. Вольф М. М. Международное частное право. Москва: Гос. изд-во иностр. лит-ры, 1948. 279 с.

63. Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02. 10. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001#Text (дата звернення: 21.10.2020).

64. Глушкова Д. Г. Підстави виконання рішень українських судів щодо нерезидентів України. *Форум права*, 2011. № 2. С. 166-172 URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_28 (дата звернення: 21.10.2020).

65. Гончаренко О. М. Міжнародний комерційний арбітраж. Ніжин, 2014. С. 82-83.

66. Господарський процесуальний кодекс України від 6.11.1992 р. № 179. № 738-IX. Редакція від 19.06.2020. Відомості Верховної Ради України, 1992, № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 14.07.2020).

67. Гулик А. Г. Касація в системі оптимального інстанційного перегляду судових рішень в цивільному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. № 3. 2020. С.150–156.

68. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21 квітня 1961 року (набрав чинності 07.01.1964 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069#Text (дата звернення: 17.08.2018).

69. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций. Принята резолюцией 2625 (XXV). 1970.

70. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 04.02.93 року. № 3941-XII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_174 (дата звернення: 17.08.2018).

71. Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 22.11.95 року. № 450/95-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/233_65 (дата звернення: 17.08.2018).

72. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 09.01.1995 року. № 451/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_542#Text (дата звернення: 11.09.2020).

73. Доповідь Підкомітету Міжнародної асоціації юристів з питань визнання та виконання арбітражних рішень щодо виключення про публічний порядок у Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року. URL: http://www.ibanet.org/LPD/Dispute_Resolution_Section/Arbitration/Recognntn_Enfrcemnt_Arbitl_Awrdd/public_policy15.aspx (дата звернення: 10.01.2021).

74. Довгерт А. С. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник за заг. ред. А.С. Довгерта, В.І. Кисіля. Київ. Алерта. 2012. 376 с.

75. Жарко Л. А. Признание и исполнение иностранных судебных решений в Англии : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2006. 187 с.

76. Зайцев Р. В. Признание и приведение в исполнение в России иностранных судебных актов: за ред. В.В. Ярков. Волтерс Клувер. Москва, 2007. С. 52.

77. Захарченко Т. Г. Визнання та приведення до виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів. Міжнародний комерційний арбітраж в Україні. Теорія і Законодавство під ред. І.Г. Побірченка. Київ, 2007. С. 73-74.

78. Захарченко Т. С. Наближаємося до міжнародної судової практики. Юридична Газета. 2019. № 23. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/nablizhaemosyado-mizhnarodnoyi-sudovoyi-praktiki.html> (дата звернення: 14.07.2020).

79. Ізарова І. О. Теоретичні і практичні засади гармонізації цивільного процесу Європейського Союзу та України: Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 439 с.

80. Каменецкая М. С. Международное частное право: учебно-практическое пособие. Москва: Изд. центр ЕАОИ, 2007. С. 265-266.

81. Кисіль В. І. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за заг. ред. А.С. Довгерта, В.І. Кисіля. Київ. Алерта. 2012. 376 с.

82. Кіселичник В. П. Регламент Ради ЄС щодо юрисдикції, визнання і виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах (у контексті гармонізації приватного права ЄС). *Вісник Національної академії прокуратури України*, 2014. № 2. С. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2014_2_3. (дата звернення: 11.09.2020).

83. Козелецька М. О. Визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах в Європейському Союзі: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. С. 18.

84. Комаров В. В. Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів. Харків: Видавництво “Право”, 2020. 663 с.

85. Комаров Г. А. Решение иностранное - исполнение российское: признание и приведение в исполнение арбитражных решений в практике арбитражного суда г. Москвы. Москва: Бизнес адвокат, 2003. № 21. С. 79-80.

86. Комарова Т. В. Законодавство Європейського Союзу та вплив практики Суду ЄС на становлення європейського цивільного процесу. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) за заг. ред. І. О. Ізарової, Р. Ю. Ханік-Посполітак. Київ: ВД Дакор. 2017. С. 121-126. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12728/1/Komarova_121-126.pdf (дата звернення: 11.09.2020).

87. Коссак В. М. Правові передумови розгляду спорів третейськими судами. Альтернативні способи вирішення спорів (ADR) в Україні: матеріали

п'ятого львівського міжнародного форуму (Львів, 24–25 травня 2012 року) / відп. за вип. І. І. Дутка. Львів. 2012. 224 с.

88. Конвенція з питань цивільного процесу: Міжнародний документ від 01.03.1954 року. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_083 (дата звернення: 14.07.2019).

89. Конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 року. Відомості Верховної Ради України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_070 (дата звернення: 28.05.2018).

90. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 17.07.1997 року. № 475/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 13.03.2019).

91. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами: Міжнародний документ від 18.05.1965 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060 (дата звернення: 18.03.2018).

92. Конвенція про угоди про вибір суду 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_004 (дата звернення: 11.09.2020).

93. Конвенція про угоди про вибір суду: Міжнародний документ від 30.06. 2005 року. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_004 (дата звернення: 14.07.2019).

94. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 30. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.05.2018).

95. Коч О. В. Визнання та примусове виконання рішень іноземних арбітражів в Україні: Деякі проблемні питання. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.

2015. №3. С. 65-72 URL: <https://www.prc.com.ua/images/PDFnomera/3.pdf> (дата звернення: 14.12.2020).

96. Кочин В. В. Визнання арбітражного рішення: правова природа, механізм та значення. Збірник доповідей і статей «Нью-Йоркська Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху». Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка І. Г. Побірченка. Київ, 2019. С. 88. URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/V-Mizhnarodni-arbitrazhni-chytannya-pam-yati-akademika-I.-G.-Pobirchenka.-Zbirnyk-dopovidej-i-statej.pdf> (дата звернення: 14.12.2020).

97. Кузнецов Е. Н. Исполнительное производство Франции. Санкт-Петербург, 2005. С. 201.

98. Курочкин С. А. Государственные суды в третейском разбирательстве и международном коммерческом арбитраже. Москва: Волтерс Клувер, 2008. С. 35-36.

99. Лазаренко та інші проти України. Рішення Європейського суду з прав людини № 70329/12 від 27.06.2017 року. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SOO00991.html (дата звернення: 14.12.2020).

100. Лебедев С. А. Международный коммерческий арбитраж: компетенция арбитров и соглашение сторон. Москва, 2009. 653 с.

101. Лебедев С. Н. Международный торговый арбитраж. Москва: Изд-во Международные отношения, 1965. 220 с.

102. Лукасевич-Крутник І. С. Способи гармонізації приватноправового законодавства України в сфері надання транспортних послуг із законодавством Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. Т. 27, № 2. 2020. С. 91-106.

103. Лунц Л. А., Марышева Н. И. Курс международного частного права. Международный гражданский процесс. Москва, 1976. С. 238-239.

104. Макаренко Є. В. Внесення змін до Регламенту МКАС при ТПП України: позитивні аспекти для учасників арбітражного процесу. Юрист та Закон. № 38. 2017. С. 7.

105. Мальський М. М. Визнання та виконання рішень українських судів у країнах ЄС. Львів: *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. Юридичні науки. № 845. 2016. С. 218-224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_36 (дата звернення: 14.07.2020).

106. Мальський М. М. Міжнародні договори як правова підстава для визнання і виконання рішень українських судів у країнах. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. Львів: Юридичні науки. № 825. 2015. С. 101-108.

107. Мальський М. М. Публічний порядок у транснаціональному виконавчому процесі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів: Юридичні науки. № 827. 2015. С. 79-84.

108. Мисишин А. В. Джерела правового регулювання визнання і виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. №6. 2018. С. 41-45

109. Михайлів М. О. Умови визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні. *Альтернативні способи вирішення спорів (ADR)*. Львів: Матеріали п'ятого Львівського міжнародного форуму, 2012. С. 77-78.

110. Мінченко Д. А. Визнання та виконання рішень іноземних судів: Україна та Англія: Дис.... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 222 с.

111. Мінченко Д. А. Юридична природа процедури визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2016. № 4 С. 191-195.

112. Модельний (Типовий) закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний торговельний арбітраж від 21.06.1985 року. Міжнародний документ. URL: http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/ml-arb/07-87000_Ebook.pdf

(дата звернення: (дата звернення: 14.12.2018).

113. Муравйов В. А. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Київ: Віче, 2013. № 8. С. 12-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2013_8_6

(дата звернення: 15.03.2019).

114. Марышева Н. И. Международное частное право: учеб. пособ. Москва: Юристъ, 2006. 348 с.

115. Навроцька Ю. В. Публічний порядок як юридична категорія в національній і зарубіжних правових системах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна* Серія «ПРАВО», 2018. Випуск 25. С. 181. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/11927>

(дата звернення: 10.01.2021).

116. Науково-практичний коментар до Закону України «Про міжнародне приватне право» / за заг. ред. Васильченко В. В. Київ: Істина, 2007. 197 с.

117. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України: станом на 01.11. 2010 р: за ред. Притики Юрія Дмитровича, д-ра юрид. наук, проф., заст. Міністра юстиції України. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 695 с.

118. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо надання дозволу на виконання рішень міжнародних комерційних арбітражних судів та їх оспорювання від 10 вересня 2019 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00301> (дата звернення: 14.12.2020).

119. Перепелинська О. С. Реформа процесуального законодавства на підтримку міжнародного арбітражу: нові можливості для користувачів. *Ліга Закон*. 2018. № 01. С.2-3. URL: [http://arbitration.kiev.ua/Uploads/Admin/Integrites-3%20\(ukr\).pdf](http://arbitration.kiev.ua/Uploads/Admin/Integrites-3%20(ukr).pdf) (дата звернення: 14.12.2020).

120. Перепелинська О. С. Які спори (не) можна передавати на вирішення міжнародного арбітражу за законодавством України. *Integrites*. 2017. URL: <https://www.integrites.com/uk/publications/yaki-spori-ne-mozhna-peredavati-na-virishennya-mizhnarodnogo-arbitrazhu-za-zakonodavstvom-ukraini/> (дата звернення: 10.01.2021).

121. Перспективи і наслідки підписання Україною Конвенції про угоди про вибір суду. Роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.06.2012 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0021323-12> (дата звернення: 16.09.2019).

122. Посібник для суддів. Право на справедливий суд (Цивільна частина). Рада Європи/Європейський Суд з прав людини. 2013. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf (дата звернення: 14.07.2020).

123. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.02.2018 року у справі №2а-4552/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72243651> (дата звернення: 14.07.2020).

124. Постанова Верховного Суду від 04 червня 2018 року у справі № 796/22/2018 (провадження № 61-13148ав18). Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74475893> (дата звернення: 14.12.2020).

125. Постанова Верховного Суду від 24 вересня 2018 року у справі № 785/1018/18 (провадження № 61-19417ав18). Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76812069> (дата звернення: 10.01.2021).

126. Постанова Верховного Суду України від 17 жовтня 2018 року у справі № 761/10859/17-ц (провадження № 61-11139св18). Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77312943> (дата звернення: 10.01.2021).

127. Постанова Верховного Суду України від 25 січня 2019 року. Справа № 796/165/18. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79573187> (дата звернення: 14.07.2020).

128. Постанова Верховного Суду України від 28 листопада 2018 року у справі № 159/1777/17 (провадження № 61-30609св18). Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78376330> (дата звернення: 10.01.2021).

129. Постанова Верховного Суду України від 6 травня 2020 року у справі № 199/3311/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89130822> (дата звернення: 14.12.2018).

130. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 06 травня 2020 року у справі № 199/3311/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89130822> (дата звернення: 21.10.2020).

131. Постанова Касаційного цивільного суду від 21 травня 2020 року у справі № 824/181/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89372527> (дата звернення: 11.01.2021).

132. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 13 квітня 2016 року у справі №6-1528цс15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57731753> (дата звернення: 14.07.2020).

133. Постанова Верховного Суду України від 24 жовтня 2018 року у справі № 264/1297/17 (провадження № 61-35280св18). Єдиний реєстр судових

рішень. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77801539> (дата звернення: 14.12.2020).

134. Постанова Верховного Суду України від 05 жовтня 2017 року у справі № 6-26цс15. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51998184> (дата звернення: 14.12.2020).

135. Притика Ю. Д. Актуальні питання визначення понять визнання та виконання рішень іноземних судів. *Право України*. 2013. № 7. С. 199-207.

136. Притика Ю. Д. Міжнародний комерційний арбітраж: Питання теорії та практики: Монографія. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 516 с.

137. Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів: Закон України від 29.11.2001 року № 2860-III (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2860-14> (дата звернення: 13.03.2019).

138. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016р. № 1404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 28.05.2018).

139. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова КМУ від 25.10. 2017 № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF> (дата звернення: 05.01.2019).

140. Про деякі питання здійснення захисту прав та інтересів України під час врегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України: Указ Президента України від 03.03.2011 №261/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261/2011> (дата звернення: 13.03.2019).

141. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя. Постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 року № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text> (дата звернення: 18.06.2018).

142. Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень. Наказ Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України від 27.06.2008 № 1092/5/54. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08#Text> (дата звернення: 14.07.2020).

143. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 року № 2709. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 10.01.2021).

144. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 22.05.2003 № 852. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 18.06.2018).

145. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 14.07.2019).

146. Про правові позиції судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України за 2015 рік. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 грудня 2015 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VRR00208?an=1> (дата звернення: 10.01.2021).

147. Про практику розгляду судами клопотань про визнання і виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених в порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України. Постанова пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Text> (дата звернення: 21.10.2020).

148. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18.01.2018 року № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19/print> (дата звернення: 10.01.2021).

149. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення: 11.09.2020).

150. Про фінансову реструктуризацію: Закон України від 14.06.2016 року № 1414-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text> (дата звернення: 10.01.2021).

151. Про юрисдикцію, визнання і приведення у виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах. Регламент Ради ЄС 44/2001 від 22 грудня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a84#Text (дата звернення: 14.07.2019).

152. Програма інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України № 1072/2000 від 14.09.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00> (дата звернення: 14.12.2017).

153. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 17. 07. 1997 р. № 1. (ETS N 155). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 21.10.2020).

154. Процишин Р. В. Як продати свій борг. Допоможе арбітражне рішення. НВ Бізнес. 2019. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/povernennya-zaborgovanosti-mizhnarodniy-arbitrazh-novini-ukrajini-50037640.html> (дата звернення: 14.12.2020).

155. Прусенко Г. Є. Поняття та види забезпечувальних заходів в міжнародному комерційному арбітражі. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 296-300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_2_53 (дата звернення: 10.01.2021).

156. Радянська О. С. Питання виконання іноземних арбітражних рішень в Україні. Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського: матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса. 22-23 жовтня 2010 р.). Фенікс. 2010. С. 325-328. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3494/%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 21.10.2020).

157. Регламент МКАС при ТПП України, затверджений Рішенням Президії Торгово-промислової палати України від 1 січня 2018 року. URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Reglament-ISAS-pry-TPP-Ukrayiny.pdf> (дата звернення: 10.01.2021).

158. Регламент Ради ЄС щодо створення Європейського виконавчого листа по безспірних вимогах від 04.08.2004. № 805/2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004R0805> (дата звернення: 11.09.2020).

159. Регламент Ради ЄС щодо юрисдикції та звернення до виконання судових рішень по шлюбно-сімейних спорах від 1.08.2003 року. № 2201/2003.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003R2201> (дата звернення: 11.09.2020).

160. Регламент Ради ЄС щодо юрисдикції, визнання та виконання рішень у цивільних та комерційних справах від 12.12.2012. № 1215/2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012R1215> (дата звернення: 14.07.2020).

161. Рекомендації Міжнародної ради з комерційного арбітражу щодо тлумачення Нью-Йоркської конвенції 1958 року. URL: https://www.arbitration-icca.org/media/12/78086121165466/judges_guide_nyc_english_2018_reprint.pdf (дата звернення: 28.05.2018).

162. Рибак О. С. Виконання доручень судів іноземних держав у цивільному процесі України: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 228 с.

163. Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» від 2 грудня 2020 року № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.01.2021).

164. Саенко А. В. Принципы международного гражданского процесса: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2013. 27 с.

165. Селівон М. В. Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка І. Г. Побірченка. Збірник доповідей і статей. Київ, 2019. URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/V-Mizhnarodni-arbitrazhni-chytannya-pam-yati-akademika-I.-G.-Pobirchenka.-Zbirnyk-dopovidej-i-statej.pdf> (дата звернення: 14.12.2018).

166. Старженецкий В. В. Иностранное судебное решение как основания для внесения в государственный публичный реестр РФ. *Арбитражная практика*. 2001. № 8. С. 146-147.

167. Теплюк С. М. Застереження про публічний порядок як підстава для відмови у визнанні і виконанні іноземних арбітражних рішень: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 206 с.

168. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний торговий арбітраж 1985 р. Арбитражный регламент ЮНСИТРАЛ. URL: http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/ml-arb/07-87000_Ebook.pdf (дата звернення: 10.01.2021).

169. Угода між Україною та Грецькою Республікою про правову допомогу в цивільних справах № 244-IV від 02.07.2002 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/300_013 (дата звернення: 17.08.2018).

170. Угода між Україною та Турецькою Республікою про правову допомогу та співробітництво в цивільних справах від 05. 07. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_600#Text (дата звернення: 21.10.2020).

171. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована із заявою Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 05.01.2019).

172. Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, ратифікована Законом України № 2889-XII від 19 грудня 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_076#Text (дата звернення: 05.01.2019).

173. Ухвала Апеляційного суду міста Києва № 2-к/796/37/2018 від 7 травня 2018 року у справі № 796/111/2018. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73837697> (дата звернення: 14.12.2020).

174. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 09.07.2019 року у справі № 824/95/19. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82913871> (дата звернення: 14.07.2020).

175. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 25.01.2017 року у справі №756/15952/16. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64370099> (дата звернення: 14.12.2020).

176. Ухвала Верховного Суду України від 28 грудня 2016 року у справі № 761/22804/15-ц. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63839835> (дата звернення: 10.01.2021).

177. Ухвала Залізничного районного суду м. Львова від 03.06.2020 року у справі № 462/145/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89633468> (дата звернення: 14.07.2020).

178. Ухвала Київського апеляційного суду від 08.07.2019 р. У справі № 824/123/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82913698> (дата звернення: 28.11.2020).

179. Ухвала Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 23.08.2019 року у справі № 233/4439/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83845697> (дата звернення: 14.12.2020).

180. Ухвала Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 30.07.2019 року у справі № 537/1626/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83358197> (дата звернення: 14.07.2020).

181. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 07.12.2018 р. № 6/761/352/2017 у справі № 761/17236/17 (провадження № 61-30609св18). Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70017087> (дата звернення: 10.01.2021).

182. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 08.05.2014 № 761/11168/14-ц. 2018 року у справі № 159/1777/17 (провадження № 61-30609св18). Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38764175> (дата звернення: 10.01.2021).

183. Ухвала Шевченківського районного суду Харківської області від 12 лютого 2016 року у справі № 637/138/16-ц. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55755227> (дата звернення: 10.01.2021).

184. Фортуна Т. Я. Підстави відмови у визнанні та виконанні рішень іноземних судів в Україні. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2012. №31. С. 167-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_31_21 (дата звернення: 11.09.2020).

185. Фортуна Т. Я. Поняття та правова природа визнання та виконання рішень іноземних судів України. 2011. № 7(130). С. 41–44.

186. Фурса С. Я. Цивільний процес України: Проблеми і перспективи: науково-практичний посібник. Київ:КНТ. 2006. 448 с.

187. Цивільне процесуальне право України: підручник. В. М. Коссака, Р. Я. Лемик, Ю. В. Навроцька, С. В. Сенік. За загальною ред. від В. М. Коссака. Харків: Право. 2020. 752 с.

188. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Редакція від 04.02.2019. Відомості Верховної Ради України, 2003. № 40-44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page> (дата звернення: 10.01.2021).

189. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618-IV. Редакція від 03.10.2017. Відомості Верховної Ради України, 2017, № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.06.2018).

190. Цірат Г. А. Міжнародний цивільний процес: сучасний стан та перспективи міжнародно-правової уніфікації: монографія. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2013. 482 с.

191. Цірат Г. А. Особливості регулювання процедур визнання та виконання судових рішень в Європейському Союзі. *Європейські перспективи*. 2012. № 4 (2). С. 195–200. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2012_4\(2\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2012_4(2)_37). (дата звернення: 11.09.2020).

192. Цірат Г. А. Прогрес виконання іноземних судових рішень. Київ: Юридична газета, 2019. №37 (691). С. 26-27.

193. Цірат Г.А. Забезпечувальні заходи в міжнародному комерційному арбітражі. Питання законності та юридичної сили. Частина 1. *Європейські перспективи* 2010. № 2. С. 64.

194. Цувіна Т. А. Визнання та виконання рішень іноземних судів у цивільних справах у контексті практики Європейського суду з прав людини. Київ: *Проблеми законності*. 2017. № 138. С. 29-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_138_5 (дата звернення: 15.03.2018).

195. Чубарєв В. Л. Міжнародне приватне право : навчальний посібник. Київ: Атіка, 2006. 608 с.

196. Щодо переліку міжнародних договорів України про правову допомогу, які містять норму, що звільняє від додаткового посвідчення документів: Лист Міністерства Юстиції України від 29.11.2012 № 11891-0-4-12/12.2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1891323-12#Text> (дата звернення: 14.07.2020).

197. Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: теоретичні та прикладні аспекти. Київ, 2004. 576 с.

198. Юрова Н. М. Международное гражданское процессуальное право: теоретические основы имплементации норм в правовой системе Российской Федерации. Волтерс Клувер. Москва, 2008. 352 с.

199. Яковюк І. Я. Державний суверенітет і права людини. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 18–31.

200. Ятченко Є. О. Окремі аспекти приведення до виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу в Україні. *Держава і право*. Київ. С. 307-317.

URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/2687/1/20161024_506.pdf (дата звернення: 28.05.2018).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мисишин А. В. Джерела правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №6. С. 41-45.

2. Мисишин А. В. Забезпечувальні заходи під час розгляду справ міжнародним комерційним арбітражем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. №50. С. 92-95.

3. Мисишин А. В. Порушення публічного порядку як підстава для відмови у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання іноземного арбітражного рішення. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 79-83.

4. Mysyshyn A. Digital reform as a method of acceleration of recognition and enforcement of international judicial decisions in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. С. 109-112.

5. Мисишин А. В. Визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів крізь призму зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. №2. С. 67-71.

Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мисишин А. В. Становлення інституту визнання та виконання рішень іноземних судів у національному законодавстві. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: Матер. міжнар. наук.-практ.

конф. (м. Одеса, 7-8 грудня 2019 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. С. 74-76.

2. Мисишин А. В. Національні джерела правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в Україні. *Актуальні проблеми правових наук в Євроінтеграційному вимірі*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 грудня 2019 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів України». С. 101-104.

3. Мисишин А. В. Особливості використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій у процесі визнання та виконання рішень іноземних судів та арбітражів. *Систематизація українського і європейського законодавства в сучасних реаліях*. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Арад, 27-28 грудня 2019 р.). Арад: *Facultatea de Științe Juridice, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș*. С. 93-96.

4. Мисишин А. В. Підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень міжнародних комерційних арбітражів. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27 січня 2020 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. С. 43-46.

5. Мисишин А. В. Проблемні аспекти уніфікації законодавства України та ЄС у сфері визнання та виконання рішень іноземних юрисдикційних органів. *Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин*: м. Одеса., Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8-9 березня 2020 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. С. 53-55.

6. Мисишин А. В. Підстави для відмови у виконанні іноземних судових рішень за Конвенцією про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*. 2020. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м.

Львів, 24 квітня 2020 р.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 42-44.